

Reper badawczy
Klubu Rozwoju Osobistego

SKN/SN/571038/2023

Projekt finansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach Programu: „Studenckie koła naukowe tworzą innowacje”

**Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego**

Uczniowie-Uchodźcy w szkołach w Rzeszowie – Raport z badań

Redakcja:
Hubert Kawalec

Recenzenci:
dr Mariola Kinal – Uniwersytet Rzeszowski
dr Marek Zajic – Instytut Badań Edukacyjnych

Członkowie studenckiego zespołu badawczego:

Natalia Baran
Kamila Budnik
Magdalena Garbarz
Martyna Gul
Yelyzaveta Gumburova
Katarzyna Jabłońska
Izabela Jednacz
Dominika Korona
Tomasz Mazur
Martyna Miara
Klaudia Opałacz
Julia Pietrykowska
Alessia Polek
Faustyna Pyrek
Dorota Rembisz
Wiktoria Samojeden
Amelia Siorek
Gabriela Szteliga
Wiktoria Tarnawska
Karolina Voloshyn
Roksana Wilk

Skład i łamanie: Marta Szost

ISBN 978-83-67230-84-1

© Copyright 2024 by Wyższa Szkoła Prawa i Administracji
Rzeszowska Szkoła Wyższa

Wydawca:

BONUS LIBER
DRUKARNIA · WYDAWNICTWO

35-020 Rzeszów, ul. 17 Pułku Piechoty 7 • tel. 17 852 59 38, 790 804 406
biuro@bonusliber.pl • www.bonusliber.pl

Spis treści

Wstęp	5
1. Sytuacja uchodźców pochodzenia ukraińskiego w ujęciu norm prawa konstytucyjnego oraz międzynarodowego	7
1.1 Wprowadzenie	7
1.2 Pojęcie oraz legalność wojny w rozumieniu norm prawa międzynarodowego	8
1.3 Pojęcie i status uchodźcy w rozumieniu prawa międzynarodowego oraz polskiej Ustawy Zasadniczej	10
1.4 Migracja ludności ukraińskiej na teren Rzeczypospolitej Polskiej oraz działalność pomocowa państwa na podstawie Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 167 z późn. zm.)	11
2. Koncepcja i metodologia projektu badawczego	13
2.1 Zastosowane metody badawcze	13
2.2 problematyka badawcza	13
2.3 Proces realizacji badań i opis prób badawczych	19
3. Integracja szkolna i pozaszkolna uczniów z Ukrainy	28
3.1 Aktywność na zajęciach	28
3.2 Relacje koleżeńskie	33
3.3 Komunikowanie się	42
3.4 Współpraca i konflikty	47
4. Uczniowie z Ukrainy w Rzeszowie	57
4.1 stosunek do wsparcia udzielanego przez Polaków	57
4.2 Plany życiowe	60
4.3 Ocena Rzeszowa	63
5. Postawy - uczniów i wobec uczniów z Ukrainy	72
5.1 Opinie na temat poziomu edukacji w Polsce i na Ukrainie	72
5.2 Obecność i traktowanie uczniów z Ukrainy w polskiej szkole	75
5.3 Jak postrzegani są ukraińscy uczniowie	78
5.4 Nauka języka polskiego	80
6. Rola nauczycieli w funkcjonowaniu uczniów z Ukrainy w środowisku szkolnym	83
6.1 Działania nauczycieli wobec uczniów z Ukrainy	83
6.2 Potrzeby związane z dodatkowym wsparciem dla uczniów z Ukrainy	87
7. Uczniowie z Ukrainy w szkołach w Rzeszowie - na podstawie wywiadów pogłębionych	92
7.1 Perspektywa rodziców	92
7.2 Perspektywa wychowawców	100
Zakończenie	108

Bibliografia.....	110
Spis tabel	111
Spis rycin.....	113

Wstęp

Rzeszów był od lat jedną z destynacji emigrantów z Ukrainy w związku z wyjazdami powodowanymi głównie sytuacją ekonomiczną czy też w kwestii podejmowania studiów wyższych. Intensywność napływu ludności ukraińskiej do Rzeszowa eskalowała w momencie ataku Rosji na Ukrainę 24 lutego 2022 roku. Wciążu kolejnych miesięcy szacuje się, że w pewnym momencie liczba mieszkańców Rzeszowa wzrosła o 53%¹.

W związku z zaistniałą sytuacją wiele instytucji działających w mieście stanęło przed wyzwaniem sprostania nowej sytuacji w zakresie obsługi klientów ze specyficznymi potrzebami i bez znajomości języka polskiego. Działania instytucji były wsparte altruistyczną postawą społeczeństwa polskiego, organizującego spontanicznie wszelkiego rodzaju niezbędną pomoc. Ów ruch wywołany entuzjazmem będącym motywatorem działań pomocowych² przyczynił się do szybkiego objęcia uchodźców pełnym wsparciem.

Przed takim wyzwaniem stanęły także rzeszowskie szkoły. W jednej chwili do placówek oświatowych na terenie miasta dołączyło setki dzieci, bez znajomości języka polskiego, z zaległościami edukacyjnymi wynikającymi z przerwania nauki i konieczności wyjazdu z ojczyzny, kształcone do tej pory w systemie edukacyjnym z inną podstawą programową, do tego często po ciężkich przejściach związanych z doświadczeniem wojny i emigracji.

W celu zapewnienia ukraińskim dzieciom i młodzieży ciągłości edukacji, nie wystarczyło umieścić po prostu uczniów w odpowiednich klasach. Należało przeprowadzić skomplikowane procesy adaptacyjne. Ukraińskie dzieci i młodzież po pierwsze musiały nabyć pewne cechy, właściwości i umiejętności pozwalające na sprawne funkcjonowanie w zastanej, nowej dla nich sytuacji³. Nowa sytuacja i konieczność adaptacji to nie tylko domena uczniów ukraińskich. To zjawisko dotyczące wszystkie grupy związane ze szkolnictwem: polskich uczniów, nauczycieli a także rodziców i uczniów polskich i ukraińskich⁴.

Uchodźcy są grupą wystawioną na zagrożenia niezależnie od społeczeństwa, do którego trafiają. Ze strony gospodarzy mogą wystąpić przejawy ksenofobii, naruszania praw jednostki, dyskryminacji. Takie negatywne zjawiska mogą pochodzić także od innych uchodźców czy członków grupy pochodzeniowej⁵. Tym bardziej więc praca nad wdrożeniem uczniów z Ukrainy w polski system edukacji, musi przebiegać wielowymiarowo, zabezpieczając potrzeby oraz przeciwdziałając negatywnym skutkom zaistniałej sytuacji. Imigranci są dla polskiego społeczeństwa „Obcymi” – czyli tym rodzajem „Innych” wobec których społeczeństwo czuje dystans kulturowy⁶.

Złożoność działań wobec nowej sytuacji można zdefiniować jako wejście w system edukacji, ale i społeczeństwo polskie zmiany społecznej rozumianej jako „niecykliczną przemianę instytucji, norm, kultury, czy też struktury społecznej, przebiegającej zazwyczaj rewolucyjnie i implikującej przemianę relacji między jednostkami i grupami, prowadząc do przeobrażeń dotychczasowych sposobów

¹ <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art36144681-ukraincy-policzeni-populacja-rzeszowa-wzrosla-o-53-proc-warszawy-o-15-proc> [dostęp 14.04.2024 r.].

² P. Matuszewski, J. Bieliński, *Entuzjazm jako motywator działań pomocowych wobec uchodźców z Ukrainy: analiza związku między entuzjazmem a udzielaniem pomocy w modelu emocjonalnego wyboru* w *Kultura i Społeczeństwo* 3/2023, Polska Akademia Nauk, s. 91-119.

³ A.S. Baranowska, *Bariery integracji uczniów cudzoziemskich ze środowiskiem szkolnym*, *Studia Edukacyjne* 59/2020, s. 215-236.

⁴ Tamże, s. 232.

⁵ D. Jaworska, K. Alieva, M. Boryczko, *Badania wśród uchodźców i przymusowych migrantów - rozważania metodologiczne i etyczne*, *Przegląd Socjologii Jakościowej*, vol. 15, nr 2/2019, s. 202-227.

⁶ E. Zamojska, *Inny jako obcy. Imigranci w polskim dyskursie publicznym i edukacyjnym*, *Studia Edukacyjne* nr 28/2013, s. 191-207.

myślenia i działania”⁷. Sytuacja zmiany jest realna ze względu na plany życiowe części uchodźców zmierzające do pozostania w Polsce na stałe.

Pojawia się tu więc również kwestia nieco szersza w kontekście rozpatrywania sytuacji uczniów z Ukrainy, a mianowicie zaistnienia ich w układzie społecznym miasta Rzeszowa. Istotne w tym momencie jest dowiedzenie, czy młodzież ukraińska traktuje Rzeszów jako „poczekalnię” czekając na rozwój sytuacji w swoim kraju, czy Rzeszów stał się już dla nich „miastem osobistym”. Pojawia się tu kwestia dowiedzenia, czy Rzeszów jest już uznawany przez część emigrantów jako „swój” i mieszkańcy, z którymi mają oni kontakt, jako „swoi”⁸.

Pojawiła się więc potrzeba naukowej diagnozy sytuacji uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach, ale i szerzej – ich funkcjonowania w mieście. Na podstawie potrzeb Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Rzeszowa w zakresie pozyskania wiedzy na wspomniane tematy, przygotowano problematykę badawczą i zaplanowano realizację badań w czterech grupach. Po pierwsze, badaniami objęto uczniów z Ukrainy. By jednak wyłapać wspomniany szerszy kontekst ich funkcjonowania, do udziału w badaniach zaproszono także rodziców uczniów z Ukrainy ale i polskich uczniów rzeszowskich szkół oraz nauczycieli. Projekt badawczy, prowadzony w roku szkolnym 2023/2024 w placówkach oświatowych podległych Urzędowi Miasta, w których uczą się uczniowie z Ukrainy, zaowocował raportem wyjaśniającym poruszane wyżej zagadnienia, dzięki badaniom przygotowano rekomendacje, które będą wskazówkami do realizacji dalszych procesów związanych z adaptacją uczniów z Ukrainy w polskim systemie edukacyjnym.

Badania były prowadzone przez studentów – członków Koła Naukowego Klub Rozwoju Osobistego WSPiA Rzeszowskiej Szkoły Wyższej. Badania zostały zrealizowane w ramach projektu „Reper badawczy Klubu Rozwoju Osobistego: Uczniowie-Uchodźcy w szkołach w Rzeszowie” finansowanego ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji i Nauki w ramach Programu: „Studentckie koła naukowe tworzą innowacje”.

⁷ E. Narkiewicz-Niedbalec, B. M. Nowak, E. Paprzycka, *Zmiana społeczna – różnorodność podejść, problemów i perspektyw badawczych. Wprowadzenie*, Rocznik Lubuski, tom 46, cz. 2, 2020, s. 9.

⁸ A. Majer, *Mikropolis. Socjologia miasta osobistego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015.

1. Sytuacja uchodźców pochodzenia ukraińskiego w ujęciu norm prawa konstytucyjnego oraz międzynarodowego

1.1 Wprowadzenie

W dniu 24 lutego 2022 r. nastąpiła eskalacja trwającego już od 2014 roku konfliktu pomiędzy Federacją Rosyjską, a Ukrainą. Siły zbrojne Federacji Rosyjskiej bezapelacyjnie łamiąc normy prawa międzynarodowego wtargnęły na teren Ukrainy dokonując stopniowo destrukcji tego państwa. Działania zbrojne rosyjskiego agresora doprowadziły do wielu zniszczeń na ogromną skalę na terenie stopniowo zagarnianych terenów Ukrainy, a także do śmierci kilkudziesięciu tysięcy obywateli tego państwa. Niewątpliwym jest fakt, że sposób prowadzenia działań wojennych na terenie Ukrainy przez wojska rosyjskie jest w żaden sposób niemożliwy do zaakceptowania, bowiem narusza on niemalże wszelkie normy prawa międzynarodowego, a także prawa człowieka. Należy zauważyć w tym miejscu, że Rosja w drodze sukcesji po Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich jest jednym z członków Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych – organizacji powstałej w 1945 r., a więc po II Wojnie Światowej - mającej za główny cel niedopuszczenie do podobnej tragedii, jaka wówczas miała miejsce. Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich zobowiązał się podpisując Kartę Narodów Zjednoczonych, będącą fundamentem działalności ONZ do stania na straży realizacji celów tejże Organizacji zawartych w art. 1 ww. Karty, które brzmią w sposób następujący:

1. Utrzymać międzynarodowy pokój i bezpieczeństwo, stosując skuteczne środki zbiorowe dla zapobiegania zagrożeniom pokoju i ich usuwania, tłumienia aktów agresji i innych naruszeń pokoju, łagodzić i załatwiać - w drodze pokojowej, według zasad sprawiedliwości i prawa międzynarodowego - spory lub sytuacje mogące prowadzić do naruszenie pokoju.
2. Rozwijać przyjazne stosunki między narodami, oparte na poszanowaniu zasady równoprawnienia i samostanowienia narodów, stosować inne odpowiednie środki dla wzmocnienia powszechnego pokoju.
3. Doprowadzić do współdziałania międzynarodowego w rozwiązywaniu zagadnień o charakterze gospodarczym, społecznym, kulturalnym lub humanitarnym, jak również popierać i zachęcać do poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności dla wszystkich, bez względu na rasę, płeć, język lub wyznanie.
4. Być ośrodkiem uzgadniającym działalność międzynarodową, zmierzającą do osiągnięcia tych wspólnych celów.

Przechodząc do analizy powyższego, należy wskazać ogólne kompetencje Rady Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych, do których należą m.in. omawianie wszelkich zagadnień i spraw wchodzących w zakres działalności Organizacji lub dotyczących funkcji i kompetencji któregośkolwiek organu ONZ, jak również wydawanie zaleceń we wszystkich tych sprawach pod adresem państw członkowskich i organów⁹. Nadmienić trzeba, że Rada Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych posiada nadzwyczaj szerokie kompetencje w zakresie pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego, wynika to m.in bezpośrednio z art 24 Karty Narodów Zjednoczonych, który statuuje, że to na Radzie Bezpieczeństwa spoczywa główna odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. W tym miejscu pojawia się istotna wątpliwość, będąca tematyką wielu rozważań - czy jeżeli Federacja Rosyjska oraz państwo jej przychylne (Chiny) są członkami wspomnianej Rady to spełnia ona swoje zadania, bowiem wszelkie próby podjęcia rezolucji¹⁰ Rady Bezpieczeństwa ONZ

⁹ R. Bierzanek, J. Symonidas, *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 7, Warszawa 2002, s. 309.

¹⁰ Rezolucja jest dokumentem, na podstawie którego prowadzone są działania ONZ dążące do zmiany danego stanu rzeczy. Zawiera ona postanowienia podjęte przez społeczność międzynarodową oraz sposób ich realizacji. Charakteryzuje się ustrukturyzowaną formą. Opracowanie i przegłosowanie rezolucji przez państwa członkowskie odbywa się w ramach danego organu ONZ, np. na forum Zgromadzenia Ogólnego - https://www.unic.un.org.pl/dla_mlodziwy/rezolucja.php [data dostępu: 30.04.2024 r.].

w zakresie konfliktu zbrojnego na Ukrainie kończą się wetowaniem ich przez wspomniane państwa, które poniekąd stają się sędziami we własnej sprawie. Tak też na początku eskalacji konfliktu zbrojnego projekt rezolucji potępiającej działania Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie został zawetowany przez Federację Rosyjską, a Chiny wstrzymały się od głosu w tej sprawie¹¹. Rzecz podobnie się miała w przypadku rezolucji potępiającej aneksję terytoriów Ukrainy – w tym przypadku Rosja również zawetowała projekt rezolucji¹². Wskazać należy, że do kompetencji Rady Bezpieczeństwa ONZ należy podejmowanie rezolucji w sprawie zastosowania sankcji przeciwko państwu naruszającemu pokój, ażeby taka rezolucja została przez Radę podjęta musi zapaść jednogłośnie przez wszystkie państwa będące członkami Rady. Wspomniane wyżej sankcje mogą przybierać różną formę - od sankcji natury psychologicznej przejawiającej się napiętnowaniem społecznym Państwa do sankcji natury odwetowej tj. retorsji lub represaliów, kończąc na tych najbardziej dotkliwych tj. sankcjach zorganizowanych. Najbardziej dotkliwą sankcją jest podjęcie rezolucji o zastosowaniu siły - koalicyjnej wielonarodowej siły odwetowej przeciwko państwu naruszającemu pokój i bezpieczeństwo (sankcje zorganizowane).

Do obowiązków Rady Bezpieczeństwa należy m.in. stwierdzanie faktów zagrożenia pokoju, naruszenia pokoju lub dokonania agresji. Rada decyduje wówczas, czy zastosować sankcje, czy też wydać inne zarządzenia¹³. Stąd też w działaniach podejmowanych przez Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych należy upatrywać próbę wykonania tegoż obowiązku, jednakże niekoniecznie skuteczną w związku z postawą takich państw – członków stałych Rady jak Federacja Rosyjska, czy wspomniane już wyżej sprzyjające jej Chiny.

Działania podjęte 24 lutego 2022 r. przez Federację Rosyjską nie pozostały bez echa na arenie międzynarodowej. Działalność Rosji podejmowana na Ukrainie jest potępiana powszechnie przez społeczność międzynarodową. Należy w tym miejscu wspomnieć, że w dniu 14 kwietnia 2022 r. Rada Najwyższa Ukrainy uznała działania Federacji Rosyjskiej w czasie zbrojnej agresji dokonanej na Ukrainę za zbrodnię ludobójstwa. Ukraiński Parlament zaapelował wówczas do społeczności międzynarodowej o uznanie działań Federacji Rosyjskiej za zbrodnię ludobójstwa, a także zbrodnie wojenne oraz zbrodnie przeciwko ludzkości¹⁴. Wobec Federacji Rosyjskiej zastosowano wiele sankcji m.in. ograniczenia o charakterze gospodarczym, handlowym – wiele państw stanowczo unika jakiegokolwiek współpracy z państwem rosyjskim uznając je za państwo zbrojeckie.

Wiele państw w tym i Rzeczpospolita Polska zaoferowała pomoc ludności ukraińskiej przyjmując na swój teren uchodźców pochodzenia ukraińskiego z terenów objętych działaniami zbrojnymi oferując im daleko idącą pomoc.

1.2 Pojęcie oraz legalność wojny w rozumieniu norm prawa międzynarodowego

Tradycyjnie wojnę określa się jako stan walki orężnej między państwami i jako przeciwstawienie stanu pokoju¹⁵. Dawne prawo międzynarodowe było podzielone na następujące dziedziny „prawo wojny” i „prawo pokoju”, jednakże na skutek jego ewolucji wszelkie działania zbrojne zwykło nazywać się nie wojną, lecz konfliktem zbrojnym.

Tak więc w dzisiejszym prawie międzynarodowym można wyodrębnić taką jego dziedzinę jak prawo konfliktów zbrojnych (*ius in bello*) będącą zbiorem norm zgodnie zaakceptowanych przez społeczność międzynarodową określających sposoby prowadzenia konfliktów zbrojnych, ochrony ich ofiar oraz uczestników.

¹¹ <https://www.rp.pl/dyplomacja/art35764031-rosja-wetuje-projekt-rezolucji-rb-onz-ws-inwazji-na-ukraine-jest-izolowana> [data dostępu: 30.04.2024 r.].

¹² <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art37162301-rosja-zawetowala-rezolucje-rb-onz-potepiajaca-aneksje-ukrainskich-terytoriow> [data dostępu: 30.04.2024 r.].

¹³ R. Bierzanek, J. Symonidas, *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 7, Warszawa 2002, s. 310.

¹⁴ https://pl.wikipedia.org/wiki/Zarzuty_ludob%C3%B3jstwa_Ukrai%C5%84c%C3%B3w_podczas_rosyjskiej_inwazji_na_Ukrain%C4%99_w_2022_roku [data dostępu: 30.04.2024 r.].

¹⁵ R. Bierzanek, J. Symonidas, *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 7, Warszawa 2002, s. 377.

Należy zauważyć, że wojny są zjawiskiem społecznym związanym z warunkami rozwoju politycznego i gospodarczego¹⁶. W dawnych czasach wojna była sposobem na rozwiązywanie sporów pomiędzy zwaśnionymi państwami, a nawet dopuszczalna była przez dawne prawo międzynarodowe jako instrument polityki państw. Uważa się, że na przestrzeni wieków do wojen przyczynił się w niemały sposób wszechobecny wówczas imperializm i chęć powiększania swoich terytoriów przez państwa, a wręcz dokonania podziału świata pomiędzy wielkie mocarstwa. Prawo do wojny (*ius ad bellum*) uważane było jako element podmiotowości międzynarodowej danego państwa, a nawet za atrybut jego suwerenności. Stąd też stawiano prawo wojny na pierwszym miejscu, jako instrument do prowadzenia polityki międzynarodowej danego państwa wypierając prawo pokoju. Inną rzeczą jest natomiast to, że dawne wojny przybierały całkowicie inną postać, niż te obecne – niosły zawsze zniszczenia, ale nie zagrażały one istnieniu cywilizacji. Na temat pozycji wojny i jej słuszności w stosunkach międzynarodowych wypowiadało się wielu myślicieli – prawników w różnych epokach historycznych – na tej podstawie zrodziło się wiele koncepcji wojny już w epoce średniowiecza. Od takiego rozumienia wojny zaczęto stopniowo odchodzić – także w prawie międzynarodowym. Powodem tego było okrucieństwo, a także ogrom zniszczeń, jakie niosła wojna za sobą.

Wyraz prób ograniczania użycia wojny w polityce międzynarodowej państw widoczny był już średniowieczu. Na postrzeganie wojny i działania mające na celu przeciwdziałanie jej skutkom wpłynęła w dużej mierze religia – widać tutaj duży wpływ religii chrześcijańskiej i stworzonej na jej podstawie chrześcijańskiej koncepcji wojny sprawiedliwej (*bellum iustum*), która stopniowo rozwijała się już od czasów Św. Augustyna z Hippony (354-430), który stworzył podwaliny tejże koncepcji¹⁷. Koncepcja *bellum iustum* głoszona przez Św. Augustyna z Hippony stopniowo na przestrzeni dziejów ewoluowała i różni się od późniejszego pojmowania terminu „wojna sprawiedliwa”. Jednakże należy zauważyć, że opierał się Św. Augustyn z Hippony na już istniejących koncepcjach stworzonych przez rzymskich oraz greckich filozofów dzieląc wojny na sprawiedliwe i niesprawiedliwe. „Sprawiedliwymi nazywamy takie wojny, które mszczą niesprawiedliwości, kiedy jakiś lud lub państwo, którym powinno się wypowiedzieć wojnę, zaniedbało ukarania szkody wyrządzonej przez swoich obywateli lub zwrócenia tego, co ci niesprawiedliwie zrabowali¹⁸”. Na przestrzeni późniejszych lat ta koncepcja stopniowo ewoluowała m.in. za sprawą Pawła Włodkowica, czy też Hugo Grocjusza. Reasumując niniejszy wątek pojęcie wojny sprawiedliwej znane było już od czasów starożytnych. Odnosiło się do takich działań zbrojnych, które prowadzone były m.in. w obronie własnej – ale z poszanowaniem zasad prowadzenia konfliktu zbrojnego. Tak koncepcja przetrwała aż po dziś dzień i odnosi się do wojny obronnej czyli takiej, która prowadzona jest w celu przywrócenia pokoju na danym terytorium - która jest legalna. Nielegalną natomiast jest wojna napastnicza – została ona zdelegalizowana przez Kartę Narodów Zjednoczonych.

Na prawo konfliktów zbrojnych jak wspomniano wcześniej składają się uznane przez społeczność międzynarodową normy dotyczące m.in. zasad prowadzenia konfliktów zbrojnych, a te normy wynikają m.in. z Konwencji Genewskich, Konwencji Haskich, Statutu Rzymskiego z 1998 r., Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego z 1945 r. oraz wielu innych umów międzynarodowych.

Przenosząc powyższe rozważania na grunt konfliktu zbrojnego na Ukrainie wywołanego agresją Rosyjską należy zauważyć, że działania prowadzone przez Federację Rosyjską sprzeczne są z normami międzynarodowego prawa konfliktów zbrojnych. Jest to wojna napastnicza wywołana w pełni przez stronę Rosyjską z pobudek czysto imperialistycznych tego państwa, tak więc jest wojną niesprawiedliwą, nielegalną. Działania wojsk rosyjskich na terenie Ukrainy w oczach opinii publicznej oraz społeczności międzynarodowej przybierają postać ludobójstwa narodu Ukraińskiego.

¹⁶ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, wyd. IX, Warszawa 2003, s. 392.

¹⁷ https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/4221/1/Jankowska_Od_wojny_sprawiedliwej_do_wojny_usprawiedliwionej.pdf [data dostępu 01.05.2024 r.].

¹⁸ P. Crépon, *Religie a wojna*, przeł. E. Burska, Gdańsk 1994, s. 81.

1.3 Pojęcie i status uchodźcy w rozumieniu prawa międzynarodowego oraz polskiej Ustawy Zasadniczej

Uchodźcą wedle art. 56 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej jest cudzoziemiec, który poszukuje w Polsce ochrony przed prześladowaniem – takiemu cudzoziemcowi może być przyznany status uchodźcy zgodnie z wiążącymi Rzeczpospolitą Polską umowami międzynarodowymi. Aktem prawa międzynarodowego regulującym pojęcie oraz status uchodźcy jest przede wszystkim Konwencja dotycząca statusu uchodźców sporządzona w Genewie dnia 28 lipca 1951 r.

Przede wszystkim należy zauważyć, że osoba będąca uchodźcą ma zgodnie ze wspomnianą wyżej Konwencją Genewską z 1951 r. szereg praw przysługujących jej ze statusu uchodźcy takich jak:

- prawa artystyczne i własność przemysłowa (art. 14 KG z 1951 r.)
- prawo do stowarzyszania się (art. 15 KG z 1951 r.)
- prawo do swobodnego dostępu do sądu na terenach państw – stron Konwencji (art. 16 KG z 1951 r.)
- prawo do podejmowania pracy (zatrudnienie, samozatrudnienie) (art. 17 – 19 KG z 1951 r.)
- prawo do oświaty publicznej i opieki społecznej (art. 22 i 23 KG z 1951 r.) a także wiele innych wymienionych w Konwencji.

Przy czym ważnym jest fakt, że Konwencja nakazuje państwu będącemu jej stroną do przyznawania ww. praw uchodźcom na takich samych zasadach jak obywatelom danego Państwa. Jednocześnie należy wskazać, że Konwencja nakłada na państwa obowiązek przyjęcia danego uchodźcy na swój teren, jednocześnie zakazując wydalania go.

Jednakże przepisy Konwencji nie mają zastosowania do osób uznanych za zbrodniarzy wojennych.

Przy nadawaniu statusu uchodźcy na terenie Rzeczypospolitej Polskiej stosuje się przepisy ustaw krajowych uchwalonych na podstawie w/w dokumentów. Zastosowanie ma tutaj między innymi Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1504). Przywołany akt prawny (art. 13 u.u.c.o) statuuje następujące warunki nadania danej osobie statusu uchodźcy:

1. Cudzoziemcowi nadaje się status uchodźcy, jeżeli na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem w kraju pochodzenia z powodu rasy, religii, narodowości, przekonań politycznych lub przynależności do określonej grupy społecznej nie może lub nie chce korzystać z ochrony tego kraju.
2. Status uchodźcy nadaje się także małoletniemu dziecku *cudzoziemca*, który uzyskał status uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej, urodzonemu na tym terytorium.
3. Prześladowanie, o którym mowa w ust. 1, musi:
 - 1) ze względu na swoją istotę lub powtarzalność stanowić poważne naruszenie praw człowieka, w szczególności praw, których uchylenie jest niedopuszczalne zgodnie z art. 15 ust. 2 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. poz. 284, z późn. zm.), lub
 - 2) być kumulacją różnych działań lub zaniechań, w tym stanowiących naruszenie praw człowieka, których oddziaływanie jest równie dotkliwe jak prześladowania, o których mowa w pkt 1.
4. Prześladowanie może polegać w szczególności na:
 - 1) użyciu przemocy fizycznej lub psychicznej, w tym przemocy seksualnej;
 - 2) zastosowaniu środków prawnych, administracyjnych, policyjnych lub sądowych w sposób dyskryminujący lub o charakterze dyskryminującym;
 - 3) wszczęciu lub prowadzeniu postępowania karnego albo ukaraniu, w sposób, który ma charakter nieproporcjonalny lub dyskryminujący;
 - 4) braku prawa odwołania się do sądu od kary o charakterze nieproporcjonalnym lub dyskryminującym;
 - 5) wszczęciu lub prowadzeniu postępowania karnego albo ukaraniu z powodu odmowy odbycia służby wojskowej podczas konfliktu, jeżeli odbywanie służby wojskowej stanowiłoby zbrodnię lub działania, o których mowa w art. 19 ust. 1 pkt 3;

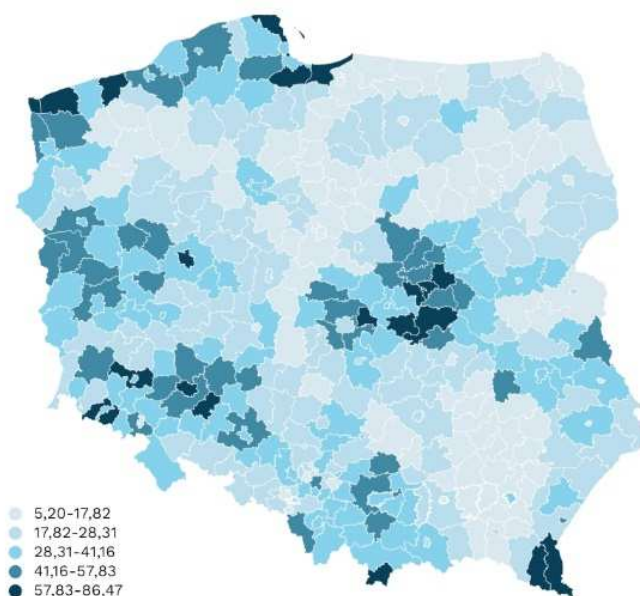
6) czynach skierowanych przeciwko osobom ze względu na ich płeć lub małość¹⁹.

Wiele osób pochodzenia ukraińskiego skorzystało z ww. przepisów składając wnioski o udzielenie ochrony czasowej, w tym o nadanie statusu uchodźcy, o której mowa w ustawie o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium RP.

1.4 Migracja ludności ukraińskiej na teren Rzeczypospolitej Polskiej oraz działalność pomocowa państwa na podstawie Ustawy z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 167 z późn. zm.)

Po wydarzeniach mających miejsce w lutym 2022 r. wiele osób znajdujących się na terenie Ukrainy zaczęło uciekać przed zagrożeniem występującym ze strony rosyjskiego agresora z terenów stopniowo obleganej Ukrainy. Pograżeni w strachu ludzie opuszczając swoje miejsca zamieszkania zostawiali w nich zwierzęta oraz dorobki całego życia ratując jednocześnie siebie i swoje rodziny.

Większość z osób opuszczających terytorium Ukrainy zatrzymywała się na terenie Polski (tj. w takich miejscowościach jak: Przemyśl, Rzeszów, Kraków, Wrocław etc.) – gdzie czekała na nich pomoc humanitarna ze strony obywateli polskich. Dla wielu osób nie był to jednak koniec podróży, ale dopiero jej początek. Jednakże wiele z osób przybyłych na teren Rzeczypospolitej Polskiej zdecydowało się przynajmniej czasowo na terenie Polski.

Rycina 1. Mapa Polski przedstawiająca tereny, gdzie migrowała na początku eskalacji konfliktu zbrojnego ludność ukraińska na podstawie nadanych numerów PESEL osobom pochodzenia ukraińskiego na 1 tys. mieszkańców powiatu. Dane aktualne na dzień 12 lipca 2022 r.

Źródło: <https://portalstatystyczny.pl/uchodzczy-i-uchodzczywie-z-ukrainy-w-polsce-praca-i-gotowosc-do-integracji/>

Polski Rząd stanął wówczas przed nie lada wyzwaniem stworzenia dla ludzi pokrzywdzonych wojną na terenie Ukrainy miejsca, gdzie będą mogli oni uzyskać tymczasowe schronienie. Należy nadmienić, że wśród osób przybywających stale na teren Polski znajdowały się także osoby małoletnie, które z uwagi na toczące się w ich państwie działania zbrojne musiały przerwać naukę w ukraińskich

¹⁹ Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1504).

szkołach. Tak więc przy pomocy samorządów terytorialnych zorganizowano dla osób przybywających z terenów ogarniętych wojną niezbędną dla nich pomoc.

Wyrazem chęci pomocy uchodźcom było przyjęcie przez Sejm RP w dniu 12 marca 2022 r. ustawy z mocą wsteczną na dzień 24.02.2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 167 z późn. zm.). Wedle art. 1 p.o.u. ustawa określa szczególne zasady zalegalizowania pobytu obywateli Ukrainy, którzy przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej z terytorium Ukrainy w związku z działaniami wojennymi prowadzonymi na terytorium tego państwa, oraz obywateli Ukrainy posiadających Kartę Polaka, którzy wraz z najbliższą rodziną z powodu tych działań wojennych przybyli na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej²⁰

Na podstawie w/w aktu normatywnego udziela się obywatelom m.in. Ukrainy przybyłym na teren Rzeczypospolitej Polskiej w związku z prowadzonymi działaniami zbrojnymi pomocy w zakresie m.in. podjęcia nauki przez osoby małoletnie posiadające status ucznia na terytorium Ukrainy. Ustawa określa także zasady podejmowania pracy, prowadzenia działalności oraz formy pomocy ze strony państwa dla obywateli Ukrainy.

Na ten moment na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w dalszym ciągu przebywają osoby, które na przełomie lutego / marca 2022 r. opuściły terytorium Ukrainy w związku z trwającymi tam działaniami zbrojnymi – wiele z tych osób podjęło na terenie Polski w tym czasie pracę, naukę, doskonalenie zawodowe.

Reasumując, sytuacja mająca miejsce obecnie na terenie Ukrainy wywołuje szerokie zainteresowanie społeczności międzynarodowej. W dalszym ciągu na terenie tego państwa występuje wyniszczający je konflikt zbrojny. Obywatele Ukrainy w obawie o życie i zdrowie swoje i swoich najbliższych zmuszeni byli opuścić swoją ojczyznę w celu poszukiwania dla nich bezpiecznego schronienia. Wielu z nich udało się na terytorium Polski, ale migracja nadal trwa.

Wiele osób pochodzenia ukraińskiego znajduje się obecnie także na terytorium Rzeszowa, gdzie podjęło naukę, pracę. Jednakże na dziś dzień nie wiadomo, czy osoby te pozostaną na terenie Polski, czy też wyemigrują dalej na zachód. Wydarzenia mające miejsce na Ukrainie w lutym 2022 r. do dziś dzień powodują oburzenie opinii publicznej z uwagi na okrucieństwo w sposobie ich prowadzenia przez wojska Federacji Rosyjskiej.

²⁰ Art. 1 - Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 167 z późn. zm.).

2. Koncepcja i metodologia projektu badawczego

2.1 Zastosowane metody badawcze

Zgodnie ze współczesnymi założeniami paradygmatu jako systemu podstawowych przekonań nadającym procesowi badawczemu pewien kierunek realizacji można wyróżnić cztery jego warstwy: ontologiczną, epistemologiczną, aksjologiczną i metodologiczną²¹.

Podjęcie badań z wykorzystaniem metod ilościowej CAWI (Computer-Assisted Web Interviewing) i jakościowej IDI (In-Depth Interview) jest zgodne z założeniami przytoczonego powyżej współczesnego paradygmatu, który określa ramy dla prowadzenia badań naukowych.

Ontologiczna warstwa paradygmatu dotyczy natury rzeczywistości, która jest poddawana badaniom. Poprzez wykorzystanie CAWI, można uzyskać szeroki, ilościowy obraz rzeczywistości, zbierając dane od dużej liczby respondentów. Z kolei IDI pozwala na głębsze zrozumienie indywidualnych doświadczeń i perspektyw, co daje pełniejszy obraz badanej rzeczywistości.

Epistemologiczna warstwa koncentruje się na naturze wiedzy i tym, jak jest zdobywana. Metoda CAWI umożliwia zbieranie danych w sposób ustrukturyzowany i statystycznie istotny, co pomaga w formułowaniu ogólnych wniosków. IDI natomiast pozwala na eksplorację subtelniejszych aspektów wiedzy, uwzględniając kontekst i złożoność ludzkich doświadczeń. Obie metody razem tworzą komplementarny zestaw narzędzi do zdobywania wiedzy.

Aksjologiczna warstwa odnosi się do wartości i etyki, które kierują procesem badawczym. CAWI jest często cenione za swoją efektywność i możliwość dotarcia do szerokiego grona respondentów przy zachowaniu anonimowości. IDI natomiast podkreśla znaczenie empatii i zrozumienia jednostki, co może prowadzić do bardziej etycznego podejścia w badaniach, uwzględniając głos każdego uczestnika.

Metodologiczna warstwa dotyczy wyboru konkretnych metod badawczych. Wybór CAWI jako metody ilościowej pozwala na gromadzenie danych w sposób systematyczny i analityczny, co jest kluczowe dla uzyskania reprezentatywnych wyników przy możliwościach dotarcia do respondentów, jakie daje internet. IDI jako metoda jakościowa umożliwia dogłębną analizę i interpretację indywidualnych wypowiedzi, co pozwala na lepsze zrozumienie kontekstu i motywacji respondentów.

Podsumowując, wybór metod CAWI i IDI w badaniach jest podyktowany dążeniem do uzyskania jak najbardziej pełnego i rzetelnego obrazu rzeczywistości. Łączenie tych dwóch podejść pozwala na zdobycie wiedzy zarówno szerokiej, jak i głębszej, co prowadzi do lepszego zrozumienia badanych zagadnień i podejmowania świadomych decyzji.

2.2 problematyka badawcza

Podstawą prowadzenia badań jest stworzenie ich odpowiedniego planu, by zapewnić sprawność ich realizacji oraz maksymalny poziom osiągnięcia założonych celów badawczych. Wstępem do projektowania procesu badawczego były działania związane z nakreśleniem ich przedmiotu. Podczas

²¹ Paprzycka E., Post B., *Projektowanie procesu badawczego - możliwości oraz ograniczenia jakościowych i ilościowych strategii badań* [w:] *Nowe zjawiska społeczne i sposoby ich badania. Przykłady z praktyki badawczej*, red. Paprzycka Emilia, Post Barbara, Warszawa, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego SGGW w Warszawie, 2023, s. 255.

spotkania warsztatowego z przedstawicielami Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Rzeszowa zostały wyartykułowane potrzeby dotyczące stanu niewiedzy z zakresie przedmiotu badań, które następnie zostały sprecyzowane w formie wytycznych.

Tak nakreślone wytyczne stały się punktem wyjścia planowania procesu badawczego. Kolejnym działaniem było, na podstawie postawionych wytycznych, opracowanie problematyki badawczej.

Pierwszym działaniem było postawienie problemu ogólnego, który został określony następująco: **W jaki sposób uczniowie z Ukrainy funkcjonują w środowisku społecznym miasta Rzeszowa?**

Dalej, zespół opracował cztery problemy badawcze na drugim poziomie i przyporządkował im szczegółowe problemy badawcze na poziomie trzecim. Następnie do szczegółowych problemów badawczych zostały postawione hipotezy.

W rezultacie, stworzono cztery obszary problemów badawczych grupujące w sumie ponad trzydzieści hipotez. Problematyka badawcza i hipotezy zostały przedstawione poniżej.

1. Jaki jest sposób postrzegania integracji szkolnej uczniów z Ukrainy?

1.1 Czy uczniowie z Ukrainy aktywnie uczestniczą w lekcjach?

H1.1 Uczniowie z Ukrainy są mniej aktywni podczas lekcji niż pozostali uczniowie.

1.2 Czy uczniowie z Ukrainy kolegują się z uczniami z Polski?

H1.2 Uczniowie z Ukrainy tworzą bliższe niż szkolne relacje z Polakami.

1.3 Czy uczniowie z Ukrainy kolegują się z uczniami z Polski poza szkołą?

H1.3 Uczniowie z Ukrainy uczestniczą w spotkaniach z Polakami poza zajęciami szkolnymi

1.4 Czy uczniowie z Ukrainy rozmawiają z uczniami z Polski na tematy szkolne czy również związane z działalnością poza szkolną?

H1.4 Uczniowie z Ukrainy w rozmowach z Polakami poruszają tematy pozaszkolne.

1.5 W jaki sposób uczniowie z Ukrainy komunikują się między sobą?

H1.5 Uczniowie z Ukrainy komunikują się między sobą w ojczystym języku.

1.6 Czy istnieją sytuacje konfliktowe między uczniami?

H1.6 Sytuacje konfliktowe między uczniami nie mają charakteru narodowościowego.

1.7 Z jakimi trudnościami z spotykają się przy komunikowaniu czy dogadują się między sobą?

H1.7 Dominują trudności na tle komunikacyjnym i związane z różnicami kulturowymi.

1.8 Jak wygląda współpraca pomiędzy polskimi a ukraińskimi uczniami?

H1.8 Uczniowie oceniają współpracę uczniów z Ukrainy inaczej niż uczniów z Polski.

2 Jaki potencjał dla Miasta Rzeszowa stanowią uczniowie z Ukrainy?

2.1 Jakie jest poczucie uczniów z Ukrainy z związku ze wsparciem ze strony polskiego społeczeństwa?

H2.1 Uczniowie z Ukrainy oceniają wsparcie na poziomie średnio zadowolającym.

2.2 Czy uczniowie z Ukrainy planują związać swoją przyszłość z Rzeszowem?

H2.2 Uczniowie z Ukrainy planują kontynuować naukę lub podjąć pracę w Rzeszowie.

2.3 Jak uczniowie z Ukrainy oceniają atrakcyjność miasta Rzeszowa dla dalszego, stałego zamieszkania?

H2.3 Im dłużej uczeń przebywa na terenie Rzeszowa, tym niższa ocena miasta.

2.4 Czy uczniowie z Ukrainy planują powrót do Ukrainy w ciągu następnych 3 lat?

H2.4 Na chęć powrotu do ojczyzny mają wpływ zmienne demograficzne.

3. Jakie jest postrzeganie uczniów z Ukrainy?

3.1 Czy poziom edukacji uczniów z Ukrainy jest podobny do poziomu uczniów z Polski?

H3.1 Ocena poziomu uczniów z Polski i Ukrainy jest na podobnym szczeblu.

3.2 Czy uczniowie z Ukrainy są zadowoleni z procesu uczenia się w polskiej szkole?

H3.2.1 Uczniowie z Ukrainy są zadowoleni z poziomu edukacji

H3.2.2. Uczniowie z Polski twierdzą, że poziom jest za wysoki dla uczniów z Ukrainy.

3.4 Czy uczniowie z Ukrainy są traktowani równo przez innych uczniów w swojej klasie?

H3.4.1 Uczniowie z Ukrainy uważają, że są traktowani na równi z Uczniami polskimi.

H3.4.2 Uczniowie polscy uważają, że uczniowie z Ukrainy są traktowani priorytetowo.

3.5 Jakie są opinie uczniów na temat wpływu obecności uczniów z Ukrainy edukację?

H3.5 Nauczyciele nie widzą wpływu uczniów z Ukrainy na ich edukację.

3.6 W jaki sposób uczniowie z Ukrainy postrzegają innych uczniów swojej narodowości?

H3.6 Uczniowie z Ukrainy postrzegają innych uczniów z Ukrainy w sposób pozytywny.

4. Jaka jest rola nauczycieli w procesie funkcjonowania Uczniów z Ukrainy w rzeszowskiej szkole i w miejskiej społeczności?

4.1 Czy uczniowie z Ukrainy i Polski są zadowoleni z działań, które podejmują nauczyciele wobec uczniów z Ukrainy?

H4.1 Uczniowie zarówno z Ukrainy i z Polski są zadowoleni z działań podejmowanych przez nauczycieli wobec uczniów z Ukrainy.

4.2 Czy badani zgłaszają potrzebę zwiększenia zakresu wsparcia nauczycieli na rzecz uczniów z Ukrainy?

H4.2 Niezależnie od grupy badanych, respondenci zgłaszają potrzebę zwiększenia zakresu wsparcia nauczycieli na rzecz Uczniów z Ukrainy.

4.3 Jakie konkretne działania według badanych powinni podejmować nauczyciele, aby wspierać funkcjonowanie uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach?

H4.3 Zgłaszane zapotrzebowanie na działania jest różne w zależności od grupy respondentów.

Pierwszy obszar problematyki badawczej dotyczy integracji uczniów z Ukrainy w rzeszowskim środowisku szkolnym. Hipotezy dotyczą przede wszystkim poziomu zaangażowania uczniów z Ukrainy w proces dydaktyczny. Drugie podstawowe zagadnienie w tym obszarze to poziom integracji z polskimi uczniami – tak w zakresie funkcjonowania w szkole jak i wykraczający poza relacje szkolne. W pierwszym obszarze znalazła się także hipoteza dotycząca kwestii konfliktów uczniowskich i specyfiki ich podłoża u uczniów polscy – uczniowie ukraińscy.

Integracja uczniów z Ukrainy w środowisku szkolnym miasta Rzeszowa jest kluczowym zagadnieniem w kontekście liczby uczniów z tego kraju w polskich szkołach. Badania w tym zakresie koncentrują się na kilku istotnych aspektach. Po pierwsze, poziom zaangażowania uczniów z Ukrainy w proces dydaktyczny. Istotne jest zrozumienie, w jaki sposób ci uczniowie adaptują się do polskiego systemu edukacyjnego, jakie mają motywacje i jakie napotykają trudności. Czy są aktywnie zaangażowani w zajęcia szkolne, czy też wykazują bierną postawę? Badanie tego aspektu może pomóc w zidentyfikowaniu potrzeb edukacyjnych tych uczniów oraz w opracowaniu strategii wspierających ich aktywne uczestnictwo w procesie dydaktycznym.

Kolejnym zagadnieniem jest poziom integracji uczniów z Ukrainy z polskimi uczniami. Integracja ta nie ogranicza się jedynie do relacji szkolnych, ale obejmuje także kontakty i relacje poza murami szkoły. Ważne jest zbadanie, czy uczniowie z Ukrainy nawiązują przyjaźnie z polskimi rówieśnikami, czy też pozostają w izolacji. W kontekście szkolnym, integracja ta może przejawiać się we wspólnym uczestnictwie w projektach grupowych, aktywnościach pozalekcyjnych oraz innych formach współpracy. Poza szkołą, istotne jest zrozumienie, czy uczniowie z Ukrainy uczestniczą w życiu społecznym lokalnej społeczności, np. poprzez udział w klubach sportowych, kulturalnych czy innych organizacjach.

Ważnym elementem pierwszego obszaru badawczego jest również analiza konfliktów uczniowskich między uczniami polskimi a ukraińskimi. Konflikty te mogą mieć różne podłoża – kulturowe, językowe, społeczne – i ich zrozumienie jest kluczowe dla skutecznego ich zażegnania. Problematyka badawcza obejmuje identyfikację źródeł napięć co może służyć opracowaniu strategii mediacji i rozwiązywania konfliktów. Stawiając hipotezy, zespół zastanawiał się, czy konflikty te wynikają z braku

rozumienia i akceptacji różnic kulturowych, czy też mają inne przyczyny. Istotne jest również, aby zrozumieć, jakie mechanizmy wsparcia są dostępne w szkołach i jak skutecznie są one wykorzystywane w przypadku konfliktów między uczniami.

Podsumowując, pierwszy obszar problematyki badawczej, to skupienie się na integracji uczniów z Ukrainy w rzeszowskim środowisku szkolnym są wieloaspektowe i obejmują zarówno ich zaangażowanie w proces dydaktyczny, poziom integracji z polskimi uczniami, jak i analizę konfliktów uczniowskich. Zrozumienie tych zagadnień jest kluczowe dla stworzenia wspierającego i integrującego środowiska szkolnego, które sprzyja harmonijnemu współistnieniu uczniów różnych narodowości. Wnioski z tych badań mogą przyczynić się do opracowania skutecznych strategii edukacyjnych i społecznych, które wspomogą proces integracji i adaptacji uczniów z Ukrainy w polskim systemie edukacyjnym.

Drugi obszar badawczy dotyczy funkcjonowania uczniów z Ukrainy w Rzeszowie oraz tego, jaki stanowią oni potencjał dla miasta. Problematyka w tym obszarze dotyczy po pierwsze, poglądów uczniów z Ukrainy na temat wsparcia udzielanego przez społeczeństwo polskie, po drugie dotyczy kwestii związanej z planami życiowymi uczniów. To także kwestie postrzegania życia w Rzeszowie oraz poziomu uczestnictwa w życiu społecznym miasta.

Funkcjonowanie uczniów z Ukrainy w Rzeszowie jest zagadnieniem o wielu wymiarach, z których każdy ma istotne znaczenie dla zrozumienia ich doświadczeń oraz potencjału, jaki wnoszą do miasta. Pierwszym kluczowym aspektem jest analiza poglądów uczniów na temat wsparcia, jakiego doświadczają ze strony społeczeństwa polskiego. Badania w tym zakresie mogą ujawnić, jak uczniowie oceniają pomoc w zakresie edukacji, integracji społecznej, wsparcia psychologicznego oraz innych form wsparcia oferowanych przez lokalne władze, organizacje pozarządowe i społeczność lokalną. Ważne jest zrozumienie, czy uczniowie czują się mile widziani i akceptowani, oraz jakie są ich doświadczenia w interakcjach z polskimi rówieśnikami, nauczycielami i mieszkańcami Rzeszowa.

Kolejnym istotnym zagadnieniem są plany życiowe uczniów z Ukrainy. Analiza ich aspiracji zawodowych, edukacyjnych i osobistych może dostarczyć cennych informacji na temat tego, w jaki sposób widzą swoją przyszłość w Polsce lub w innych krajach. Czy planują kontynuować edukację na polskich uczelniach, czy też rozważają powrót na Ukrainę lub wyjazd do innych krajów? Jakie mają ambicje zawodowe i czy czują, że mogą je realizować w Rzeszowie? Zrozumienie tych planów może pomóc w opracowaniu strategii, które wspierałyby ich długoterminową integrację i zaangażowanie w życie społeczne miasta.

Postrzeganie życia w Rzeszowie przez uczniów z Ukrainy jest kolejnym ważnym aspektem. Problematyka obejmuje kwestie oceny różnych aspektów życia miejskiego, takich jak bezpieczeństwo, oferta kulturalna i rekreacyjna, a także ogólną jakość życia. Ważne jest zrozumienie, co uczniowie cenią w Rzeszowie, jakie aspekty życia miejskiego uważają za pozytywne, a które obszary wymagają poprawy. Takie informacje mogą być cenne dla lokalnych władz i organizacji, które dążą do poprawy warunków życia wszystkich mieszkańców miasta.

Podsumowując, drugi obszar badawczy dotyczący funkcjonowania uczniów z Ukrainy w Rzeszowie oraz ich potencjału dla miasta jest niezwykle istotny dla zrozumienia ich doświadczeń, potrzeb i aspiracji. Analiza poglądów uczniów na temat wsparcia, ich planów życiowych, postrzegania życia w Rzeszowie oraz poziomu uczestnictwa w życiu społecznym miasta może dostarczyć cennych informacji, które pomogą w tworzeniu bardziej inkluzywnego i wspierającego środowiska dla wszystkich mieszkańców. Wnioski z tych badań mogą przyczynić się do lepszego zrozumienia i wykorzystania potencjału uczniów z Ukrainy, wzmacniając jednocześnie ich integrację i zaangażowanie w życie społeczno-gospodarcze Rzeszowa.

Trzeci obszar problematyki badawczej to kwestie postrzegania uczniów z Ukrainy przez polskie środowisko szkolne, a także poglądy uczniów z Ukrainy dotyczące ich samych. Pierwsza grupa proble-

matyki w tym obszarze to opinie na temat poziomu edukacji na Ukrainie oraz w Polsce. To także kwestie związane z zadowoleniem uczniów z Ukrainy dotyczącym uczęszczania do polskich szkół. Dalej, to poglądy na temat sposobu traktowania uczniów z Ukrainy w polskich szkołach. To także kwestie opinii na temat wpływu pojawienia się uczniów z Ukrainy na polskie szkoły. Ostatnią grupą zagadnień w tym obszarze to poglądy uczniów z Ukrainy dotyczące ich samych.

Analiza postrzegania uczniów z Ukrainy przez polskie środowisko szkolne jest jednym z kluczowych elementów badania. Ważne jest zrozumienie, jak polscy uczniowie i nauczyciele postrzegają uczniów z Ukrainy. Czy widzą ich jako wartościowych członków społeczności szkolnej, czy też napotykają uprzedzenia i stereotypy? Zrozumienie tych perspektyw może pomóc w opracowaniu programów edukacyjnych i integracyjnych, które promują akceptację i współpracę.

Opinie uczniów z Ukrainy na temat poziomu edukacji na Ukrainie oraz w Polsce to kolejny istotny aspekt. We wdrożeniu uczniów z Ukrainy w polski system edukacji pojawiają się problemy natury komunikacyjnej czy kulturowej, które mogą rzutować na postrzeganie całego systemu jako bardziej lub mniej zaawansowanego w porównaniu ze szkołą ukraińską. Takie informacje mogą być cenne dla decydentów edukacyjnych, którzy dążą do poprawy jakości edukacji zarówno dla uczniów polskich, jak i zagranicznych.

Poglądy na temat sposobu traktowania uczniów z Ukrainy w polskich szkołach to kolejny ważny element. Badania mogą obejmować analizę, czy uczniowie czują się traktowani sprawiedliwie i z szacunkiem, czy też napotykają na dyskryminację i wykluczenie. Ważne jest zrozumienie, jakie są ich codzienne doświadczenia i jakie mechanizmy wsparcia są dostępne w szkołach. Takie informacje mogą pomóc w opracowaniu polityk i programów, które promują równość i inkluzję.

Opinie na temat wpływu pojawienia się uczniów z Ukrainy na polskie szkoły to kolejny istotny aspekt. Ważne jest zrozumienie, jak obecność uczniów z Ukrainy wpływa na dynamikę klasową, metody nauczania i relacje między uczniami. Czy ich obecność przyczynia się do wzbogacenia kulturowego i zwiększenia tolerancji, czy też prowadzi do napięć i konfliktów? Badania mogą pomóc w zidentyfikowaniu zarówno pozytywnych, jak i negatywnych efektów, co pozwoli na lepsze zarządzanie różnorodnością w szkołach.

Ostatnią grupą zagadnień w tym obszarze są poglądy uczniów z Ukrainy dotyczące ich samych. Ważne jest zrozumienie, jak uczniowie postrzegają swoją tożsamość czy siebie samych znajdując się w sytuacji uczęszczania do szkoły w innym kraju. Czy oceniają siebie i swoich rodaków krytycznie, czy też wręcz odwrotnie. Badania dostarczą cennych informacji na temat ich poczucia własnej wartości, motywacji i ambicji.

Podsumowując, trzeci obszar problematyki badawczej obejmuje szeroki zakres zagadnień związanych z postrzeganiem uczniów z Ukrainy przez polskie środowisko szkolne oraz ich własne poglądy na temat siebie i swoich doświadczeń edukacyjnych. Analiza tych aspektów jest kluczowa dla zrozumienia ich potrzeb, wyzwań i potencjału, co pozwoli na opracowanie skutecznych strategii wspierających ich integrację i rozwój w polskim systemie edukacyjnym. Wnioski z tych badań mogą przyczynić się do stworzenia bardziej otwartego i wspierającego środowiska szkolnego, które sprzyja harmonijnemu współistnieniu uczniów różnych narodowości.

Czwarty obszar badawczy dotyczy roli nauczycieli, a szerzej – systemu polskiej edukacji, w funkcjonowaniu uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach. Pierwsze zagadnienie w tym obszarze dotyczy poglądów uczniów (z Ukrainy oraz polskich) na temat działań podejmowanych przez polską szkołę w celu wdrożenia uczniów z Ukrainy do polskiego systemu edukacji oraz życia w polskim społeczeństwie. Kolejny aspekt to kwestie związane z pracą nauczycieli w klasach, w których uczą się uczniowie z Ukrainy. W tym obszarze badawczym poruszane są także kwestie oczekiwań wobec nauczycieli ze strony uczniów z Ukrainy, a także ich rodziców. Innym ważnym aspektem jest postrzeganie przez nauczycieli wsparcia ze strony Urzędu Miasta w zakresie ich pracy z uczniami z Ukrainy.

Rola nauczycieli w integracji uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach jest niezwykle istotna i wieloaspektowa. Pierwszym kluczowym zagadnieniem jest analiza poglądów uczniów zarówno z Ukrainy, jak i z Polski na temat działań podejmowanych przez szkoły. Istotne jest zrozumienie, jak uczniowie postrzegają różnorodne inicjatywy edukacyjne i społeczne mające na celu wspieranie integracji. Czy szkoły organizują specjalne programy adaptacyjne, dodatkowe lekcje języka polskiego, czy też oferują wsparcie psychologiczne? Opinie uczniów mogą dostarczyć cennych informacji na temat skuteczności tych działań i ich wpływu na proces integracji.

Kolejnym istotnym aspektem jest praca nauczycieli w klasach, w których pojawili się uczniowie z Ukrainy. Nauczyciele stoją przed wyzwaniem dostosowania swoich metod nauczania do potrzeb uczniów z różnych środowisk kulturowych i językowych. Ważne jest zrozumienie, jakie strategie i metody dydaktyczne są stosowane w celu wspierania uczniów z Ukrainy oraz jak nauczyciele radzą sobie z tym wyzwaniem. Badania mogą obejmować analizę sposobów, w jakie nauczyciele różnicują swoje podejście, aby uwzględnić zróżnicowane potrzeby edukacyjne i kulturowe uczniów.

Oczekiwania wobec nauczycieli ze strony uczniów z Ukrainy i ich rodziców to kolejny ważny temat. Rodziny uczniów z Ukrainy mogą mieć specyficzne oczekiwania dotyczące wsparcia edukacyjnego i społecznego. Ważne jest zrozumienie, jakie są te oczekiwania i czy są one spełniane przez polski system edukacji. Badania mogą pomóc w identyfikacji obszarów, w których nauczyciele i szkoły mogą lepiej wspierać uczniów z Ukrainy, uwzględniając ich indywidualne potrzeby i aspiracje.

Wsparcie nauczycieli ze strony Urzędu Miasta w zakresie pracy z uczniami z Ukrainy jest kolejnym istotnym aspektem. Nauczyciele potrzebują odpowiednich zasobów i wsparcia, aby skutecznie pracować z uczniami z Ukrainy. Ważne jest zrozumienie, czy nauczyciele otrzymują wystarczające wsparcie w postaci szkoleń, materiałów dydaktycznych, wsparcia psychologicznego oraz innych zasobów. To także kwestia dotycząca tego, czy nauczyciele identyfikują działania Urzędu Miasta jako wsparcie, czy są świadomi tego, jakie Urząd miast podejmuje działania w tej kwestii. Opinie nauczycieli na temat wsparcia ze strony władz lokalnych mogą dostarczyć cennych informacji na temat obszarów wymagających poprawy.

Podsumowując, czwarty obszar badawczy dotyczy kluczowej roli nauczycieli i systemu polskiej edukacji w procesie integracji uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach. Analiza poglądów uczniów na temat działań integracyjnych podejmowanych przez szkoły, praca nauczycieli w zróżnicowanych klasach, oczekiwania wobec nauczycieli ze strony uczniów i ich rodziców oraz wsparcie nauczycieli przez władze lokalne są kluczowymi elementami tego obszaru badawczego. Zrozumienie tych aspektów jest niezbędne dla stworzenia skutecznych strategii wspierających integrację uczniów z Ukrainy i promujących harmonijne współistnienie w polskim systemie edukacyjnym. Wnioski z tych badań mogą przyczynić się do poprawy jakości edukacji i integracji społecznej.

Kolejnym krokiem w realizacji badań było przygotowanie, na podstawie postawionych hipotez badawczych, dobrane odpowiednich wskaźników, by móc owe hipotezy zweryfikować.

Na podstawie przyjętych wskaźników, zespół przystąpił do konstruowania narzędzi badawczych. Przyjęty zakres problematyki badawczej okazał się bardzo szeroki. Zespół budując narzędzia badawcze kierował się także kwestiami organizacyjnymi badań zważając na to, by kwestionariusze i scenariusze wywiadów nie były zbyt obszerne (co powodowałoby zniechęcenie respondentów i ich odstępowanie od udziału w badaniach). Szukając kompromisu między zakresem problematyki i względami organizacyjnymi dokonano pewnych uogólnień problematyki w taki sposób, by zawrzeć jej jak największy zakres w strukturze konstruowanych narzędzi badawczych.

W rezultacie, prowadząc badania i analizując ich wyniki dokonano eksploracji tematu pozwalającej na weryfikację hipotez, ale także na postawienie kolejnych, co daje możliwość dalszej kontynuacji badań w tym zakresie.

2.3 Proces realizacji badań i opis prób badawczych

Z danych otrzymanych od Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Rzeszowa wynika, że w roku szkolnym 2023/2024 w szkołach odległych Urzędowi Miasta (podstawowych i ponadpodstawowych – łącznie 59 placówek) uczy się 1076 uczniów pochodzenia ukraińskiego (w 54 placówkach).

Aby zdiagnozować sytuację uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach, zaplanowano badania ilościowe na 4 wytypowanych grupach:

1. Uczniowie z Ukrainy – uczniowie klas VI, VII i VIII szkół podstawowych i uczniowie wszystkich klas szkół ponadpodstawowych - jako grupa podstawowa i grupa wyjściowa do dalszej budowy analiz.
2. Rodzice uczniów z Ukrainy.
3. Uczniowie polscy uczniowie klas VI, VII i VIII szkół podstawowych i uczniowie wszystkich klas szkół ponadpodstawowych - uczęszczający do klas wraz z uczniami z Ukrainy.
4. Nauczyciele prowadzący zajęcia w klasach, w których są uczniowie z Ukrainy.

Dla wygody czytelnika, wykresy ilustrujące analizę danych dotyczących uczniów z Ukrainy mają kolor niebieski, rodziców uczniów z Ukrainy pomarańczowy, uczniów polskich żółty a nauczycieli zielony.

Z dostarczonej przez Wydział Edukacji Miasta Rzeszowa bazy szkół podstawowych i ponadpodstawowych wybrano placówki, w których uczą się w danym roku szkolnym uczniowie z Ukrainy. Następnie skierowano do dyrekcji wybranych szkół pisma z prośbą o wzięcie udziału w badaniach oraz linki do ankiet z prośbą o dystrybucję we wskazanych grupach.

Dodatkowo, wytypowano placówki w których uczniów z Ukrainy jest najwięcej (pięć szkół podstawowych i pięć szkół ponadpodstawowych). Z tych szkół zaproszono do badań jakościowych wychowawców klas, w których uczą się uczniowie z Ukrainy, oraz rodziców ukraińskich uczniów.

W celu zapewnienia jak najwyższego wskaźnika zwrotu wypełnionych ankiet po tygodniu od wysłania pierwszego maila z prośbą o wzięcie udziału w badaniach, informację mailową powtórzono.

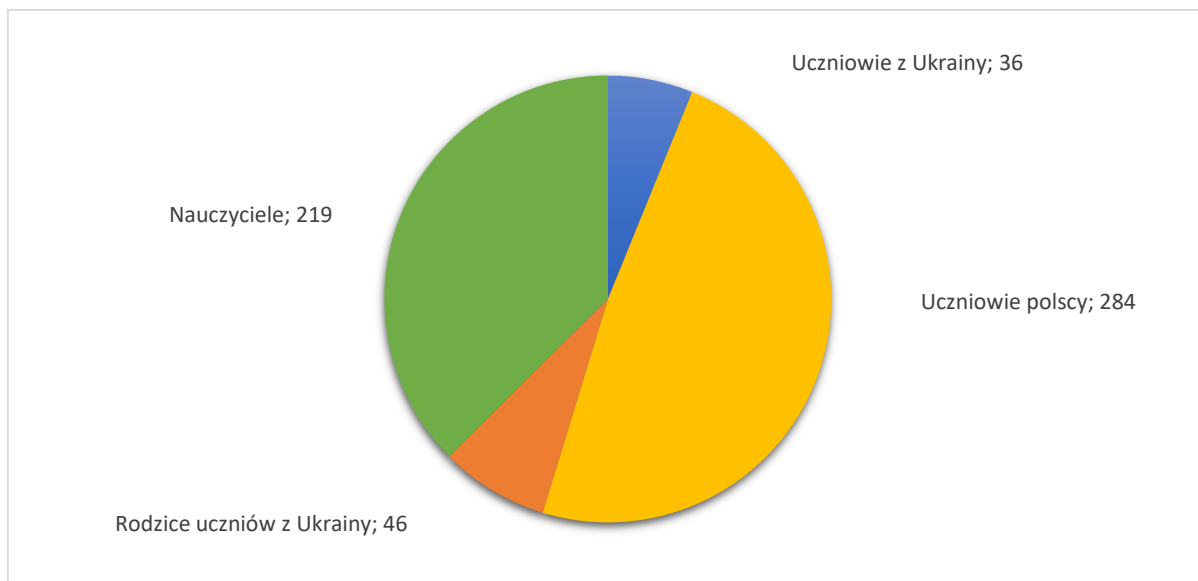
W rezultacie, przeprowadzono łącznie 485 ankiet: 36 z uczniami z Ukrainy, 46 z rodzicami uczniów z Ukrainy, 284 z polskimi uczniami i 219 z nauczycielami.

Przeprowadzono też cztery wywiady pogłębione z rodzicami (i opiekunami) uczniów z Ukrainy i osiem wywiadów pogłębionych z wychowawcami.

Zaskoczeniem był bardzo duży opór Ukraińców – tak uczniów jak i rodziców – do wzięcia udziału w badaniach. Od dyrektorów szkół zespół badawczy otrzymywał informacje, że nie jest to pierwszy projekt badawczy, którego respondentami są uczniowie bądź rodzice uczniów z Ukrainy, i jak do tej pory poziom chęci uczestnictwa w wywiadach czy w wypełnianiu ankiet był na bardzo niskim poziomie.

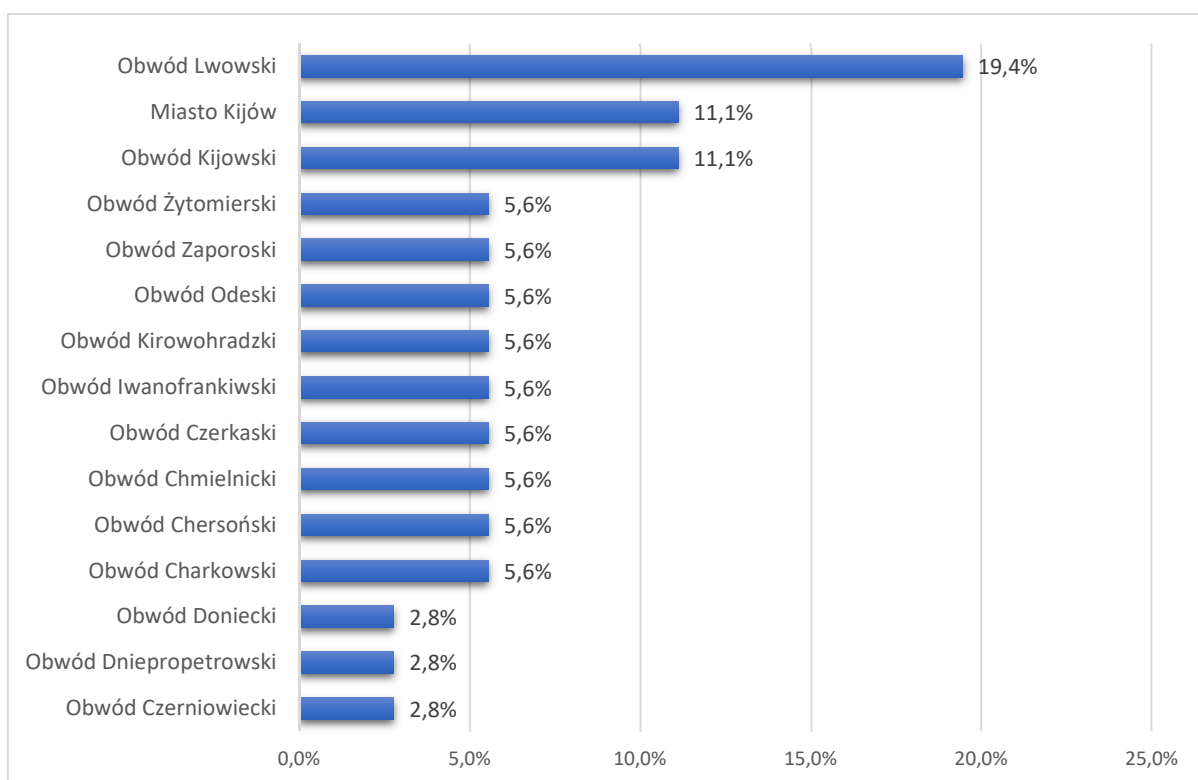
Sytuacja ta sprawiła, że niestety nie udało się osiągnąć wystarczająco liczebnych prób w grupach ukraińskich, by móc mówić o reprezentatywnych próbach.

Niemniej jednak, zebrane dane pozwoliły na wyciągnięcie szeregu wniosków zmierzających do weryfikacji postawionych hipotez. Dane ilościowe zostały poddane analizie statystycznej, a statystyczna istotność związków potwierdzana była testem chi-kwadrat i testem Kruskala-Wallisa oraz współczynnikiem korelacji rang Spearmana na poziomie istotności równym 0,05.

Rycina 2. Rozkład prób badawczych

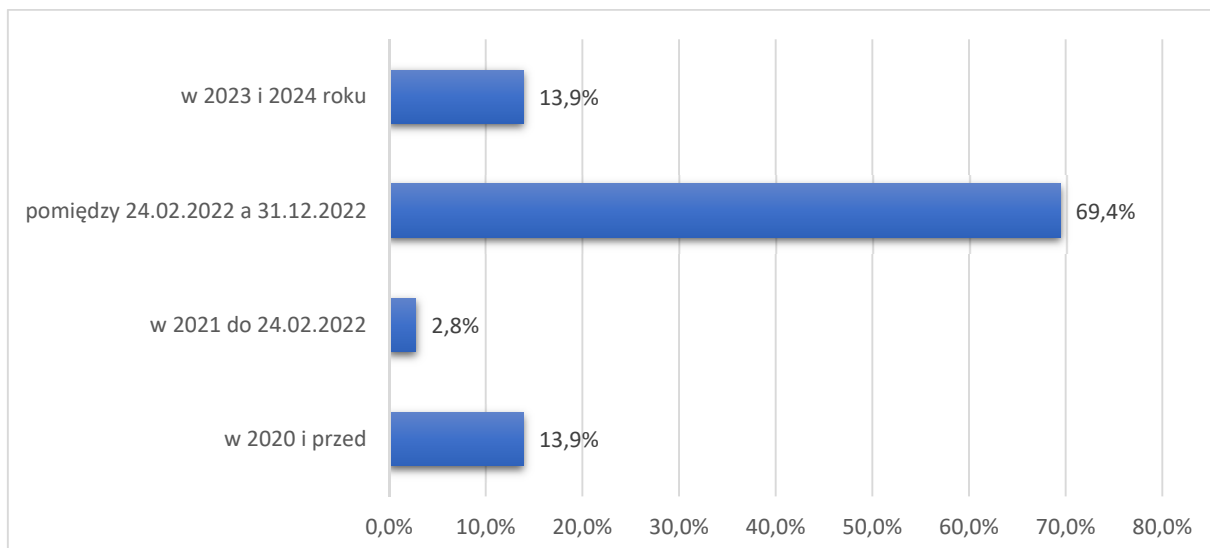
Źródło: badania własne, n=585.

Rycina 3. Region, w którym mieszkali uczniowie z Ukrainy przed przyjazdem do Polski

Źródło: badania własne, n=36.

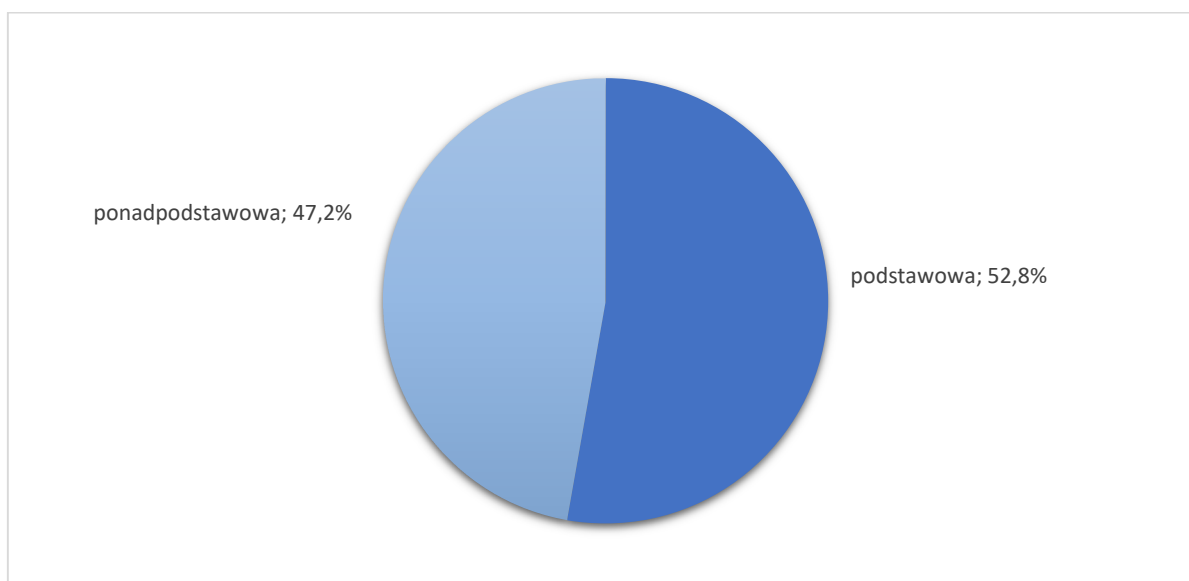
Pomimo tak małej próby badawczej uczniów z Ukrainy okazało się, że badaniami zostali objęte osoby, które przed przyjazdem do polski mieszkały we wszystkich regionach Ukrainy. Świadczy to o bardzo dużej różnorodności wśród Ukraińców przebywających obecnie w Rzeszowie.

Rycina 4. Termin przyjazdu do Polski uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=36.

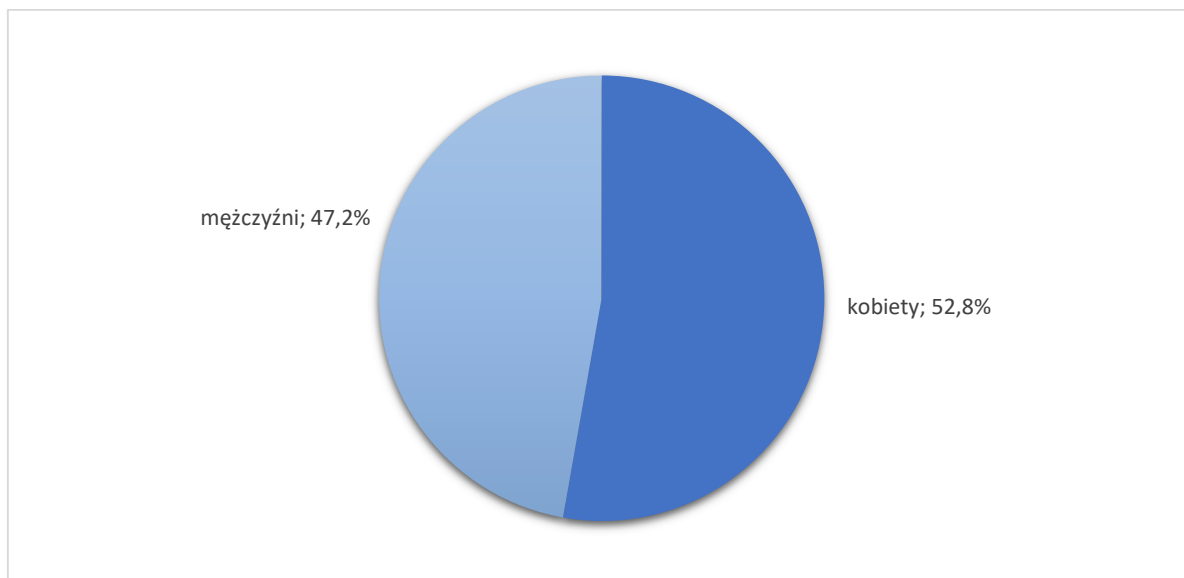
Badani uczniowie z Ukrainy w większości przypadków przyjechali do Polski po wybuchu wojny z Rosją, to jest po 24.02.2022 r. – te osoby stanowią 69% badanych w tej grupie, kolejne 14% to osoby przybyłe do Polski w roku 2023 i 2024. „Przedwojenna” emigracja to około 17% badanych.

Rycina 5. Poziom szkół, do których uczęszczają uczniowie z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=36.

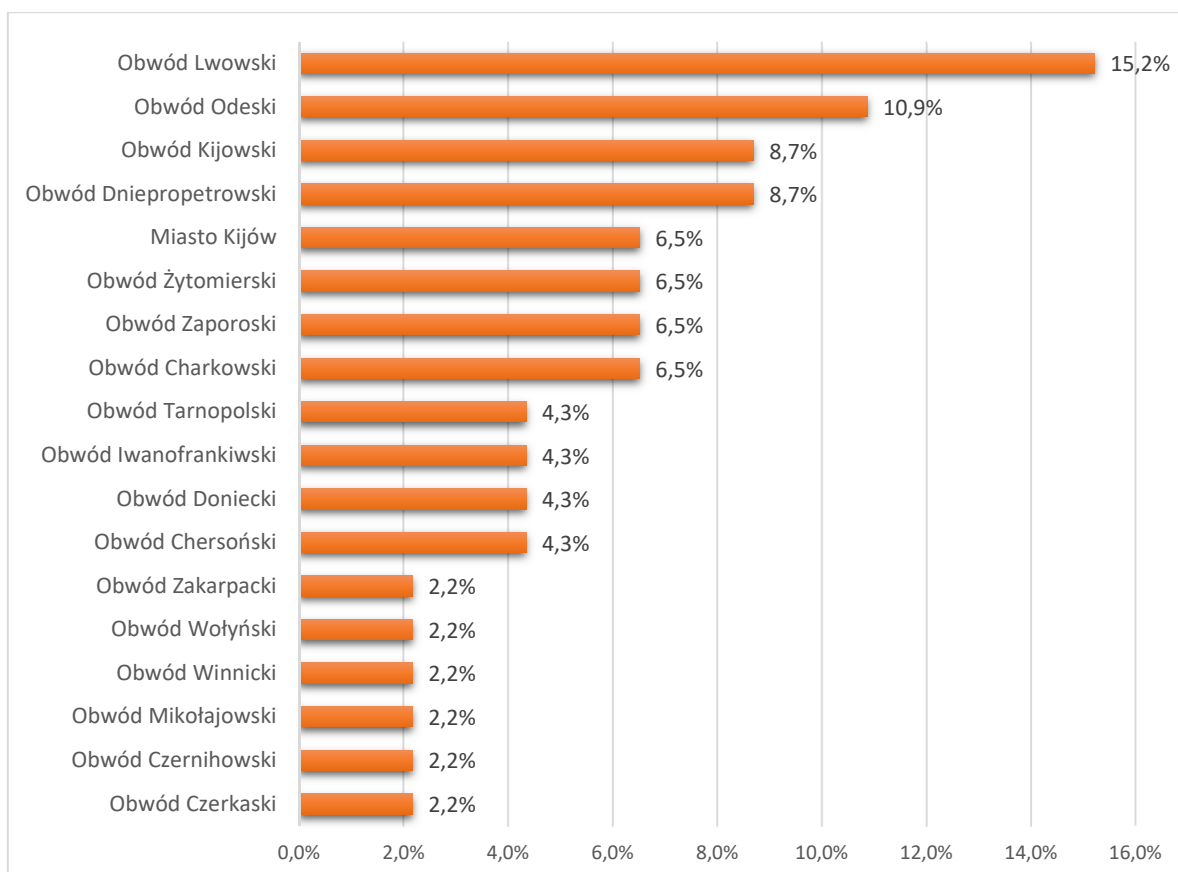
W przebadanej grupie ukraińskich uczniów 47% stanowili uczniowie szkół podstawowych, a 53% uczniowie szkół ponadpodstawowych.

Rycina 6. Płeć uczestników badań z grupy uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=36.

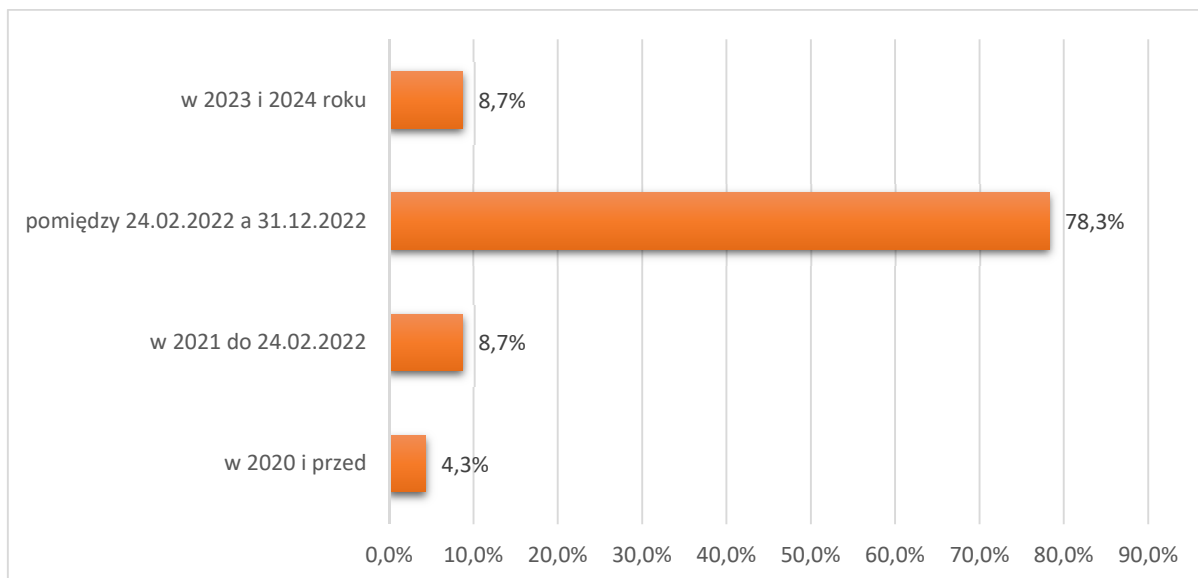
W grupie badanych uczniów z Ukrainy znalazło się 47% mężczyzn i 53% kobiet.

Rycina 7. Region, w którym mieszkali rodzice uczniów z Ukrainy przed przyjazdem do Polski

Źródło: badania własne, n=46.

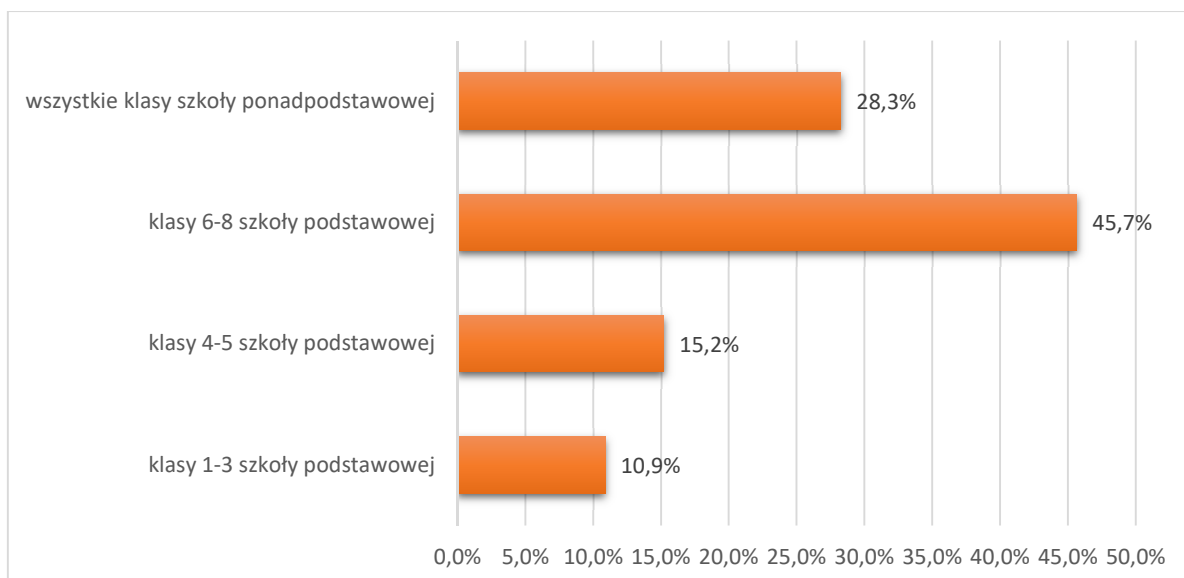
W grupie przebadanych rodziców uczniów z Ukrainy także znaleźli się mieszkańcy wszystkich obwodów. Tu, podobnie jak w grupie uczniów dominują mieszkańcy Obwodu Lwowskiego.

Rycina 8. Termin przyjazdu do Polski rodziców uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=46.

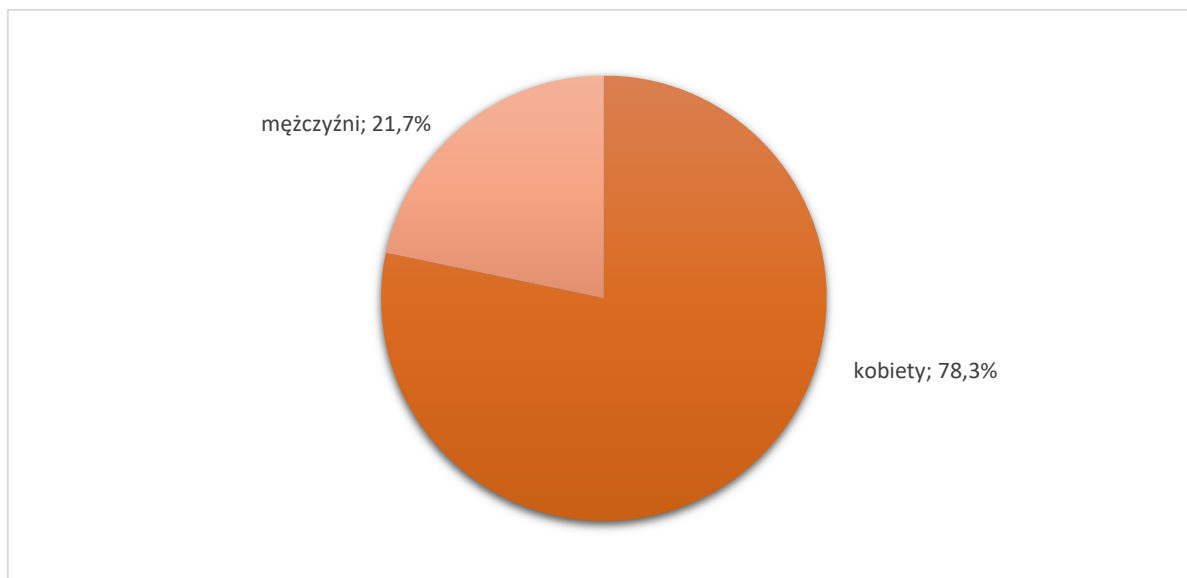
W grupie rodziców również przeważają osoby przybyłe do Polski po wybuchu wojny z Rosją. „przedwojenna” emigracja w tej grupie stanowi 13%. Badanym z tej grupy zadano pytanie o termin, od którego ich dzieci zaczęły mieszkać w Polsce. Rozkład danych terminów przyjazdu do Polski rodziców i ich dzieci pokrywa się w pełni.

Rycina 9. Klasy, do jakich uczęszczają dzieci rodziców Uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=46.

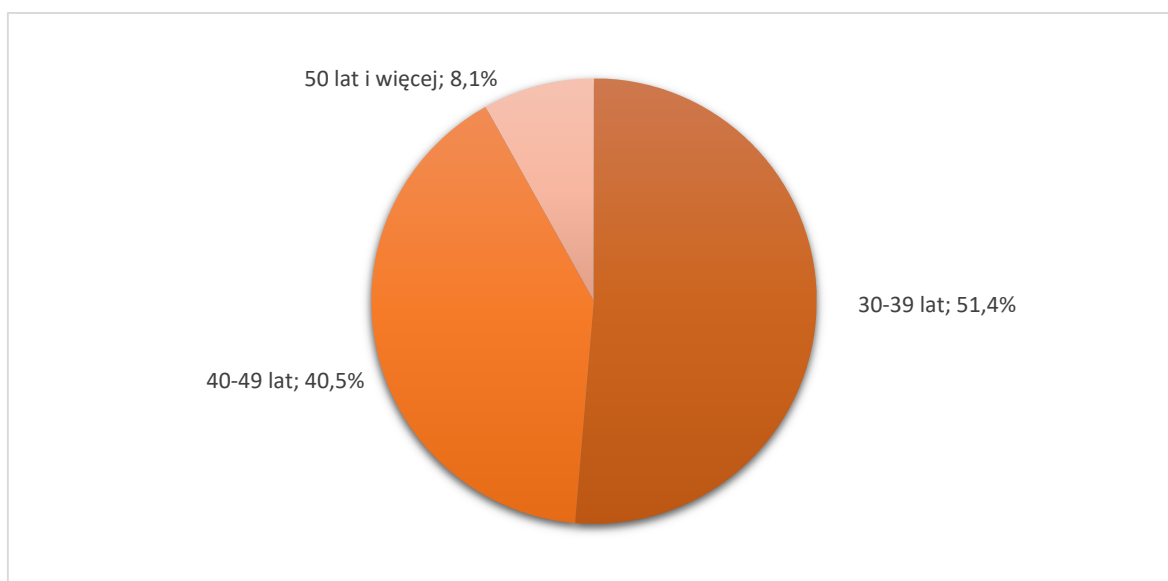
W badanej grupie dominują rodzice uczniów klas 6-8 szkół podstawowych i klas szkół ponadpodstawowych (czyli uczniów objętych badaniami).

Rycina 10. Płeć uczestników badań z grupy rodziców uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne, $n=46$.

W badanej grupie rodziców zdecydowaną większość – 78% stanowiły kobiety. Mężczyźni to 22% tej grupy badanych.

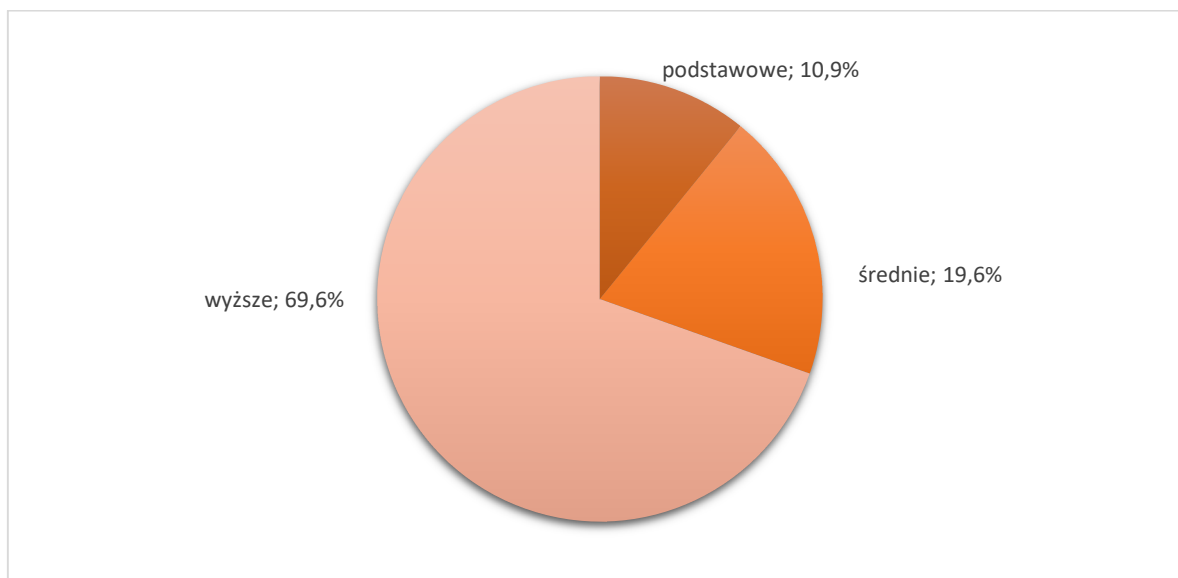

Rycina 11. Wiek uczestników badań z grupy rodziców uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne, $n=46$.

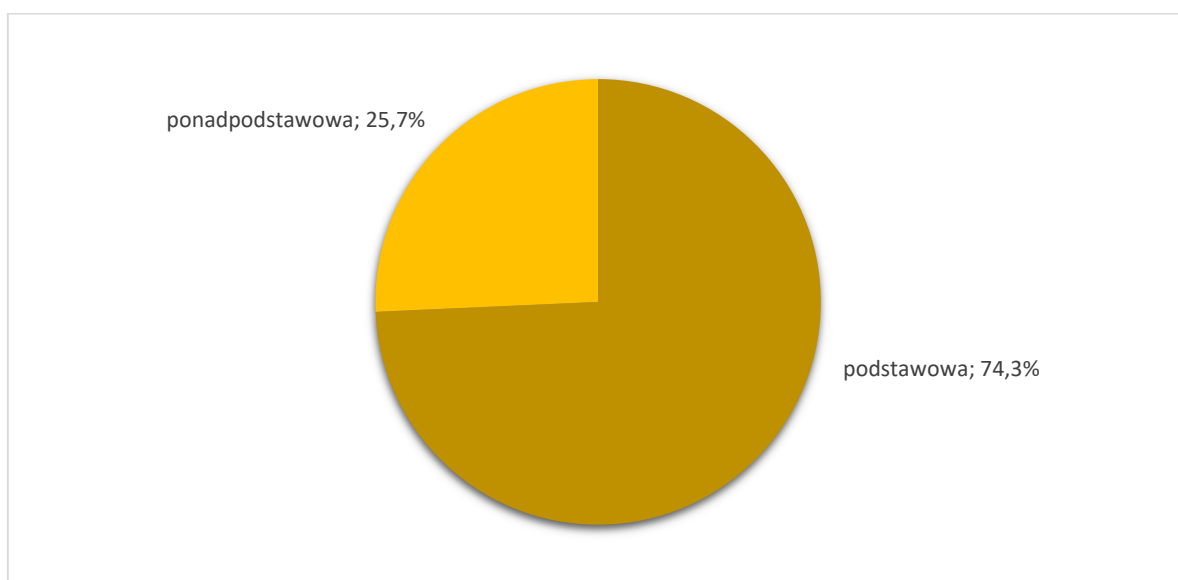
W grupie badanych rodziców przeważają osoby w wieku 30-39 lat i 40-49 lat. Osoby pięćdziesięcioletnie i starsze stanowią 8% badanych.

Badani z grupy rodziców to głównie osoby z wyższym wykształceniem – około 70%. Wykształcenie średnie zadeklarowało około 20%, a podstawowe ponad 10%.

Rycina 12. Wykształcenie uczestników badań z grupy rodziców uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=46.

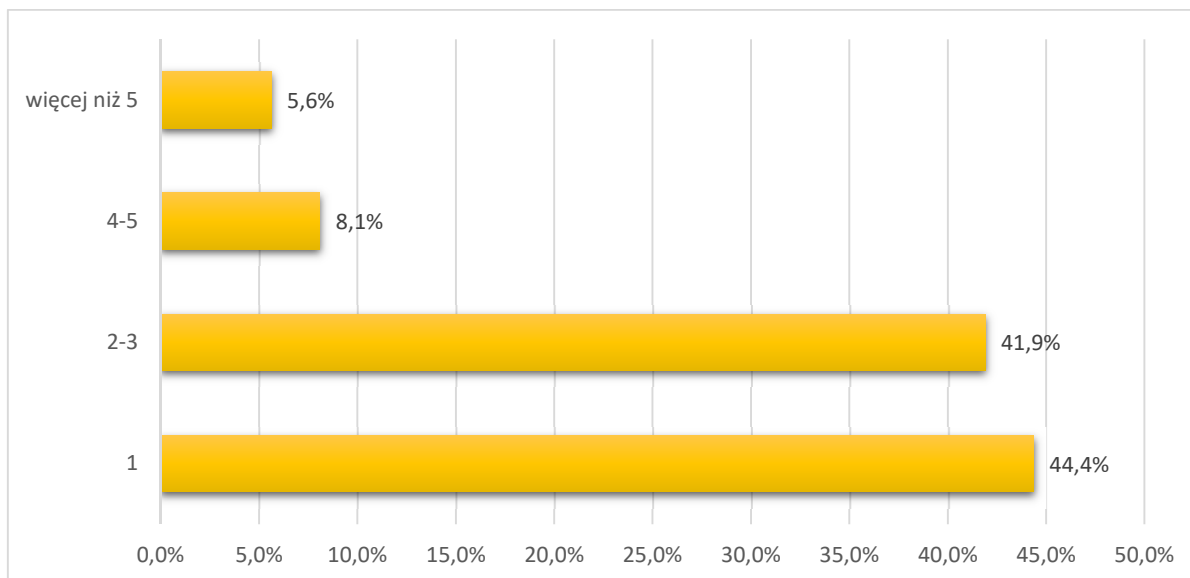

Rycina 13. Poziom szkół, do których uczęszczają polscy uczniowie

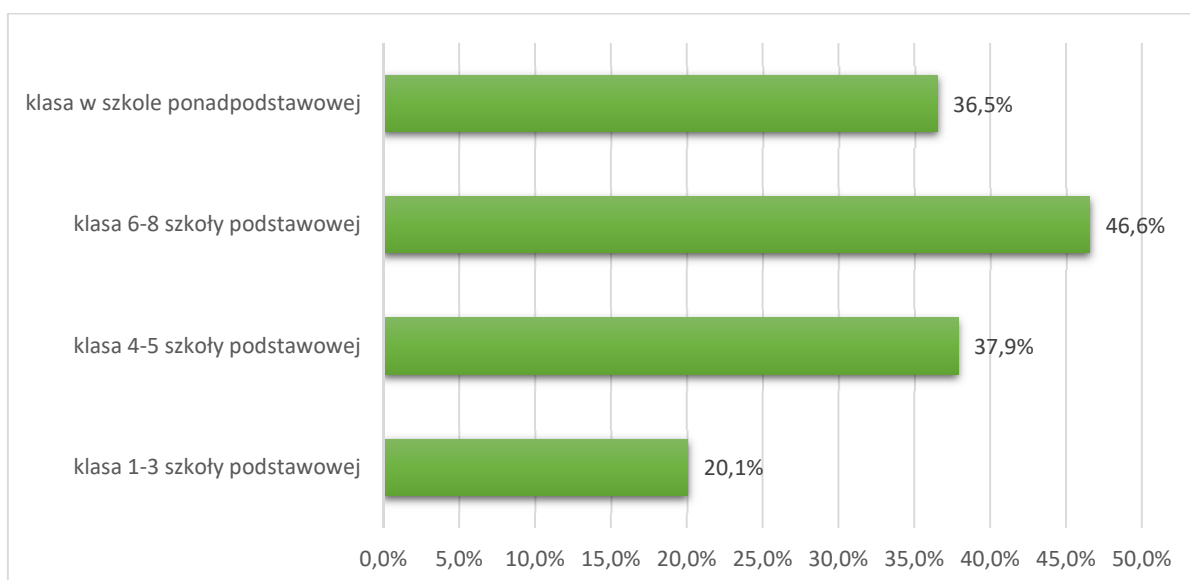
Źródło: badania własne, n=284.

W grupie badanych polskich uczniów dominują uczniowie klas VI, VII i VIII szkół podstawowych – 74%, uczniowie szkół ponadpodstawowych stanowią 26%.

W przeważającej liczbie klas, do których uczęszczają badani polscy uczniowie, uczy się jeden (44%) lub dwóch bądź trzech (42%) uczniów z Ukrainy. Z 4-5 ukraińskimi uczniami do klasy chodzi 8% badanych polskich uczniów, a więcej niż 5 uczniów z Ukrainy znajduje się w klasach około 6% badanych.

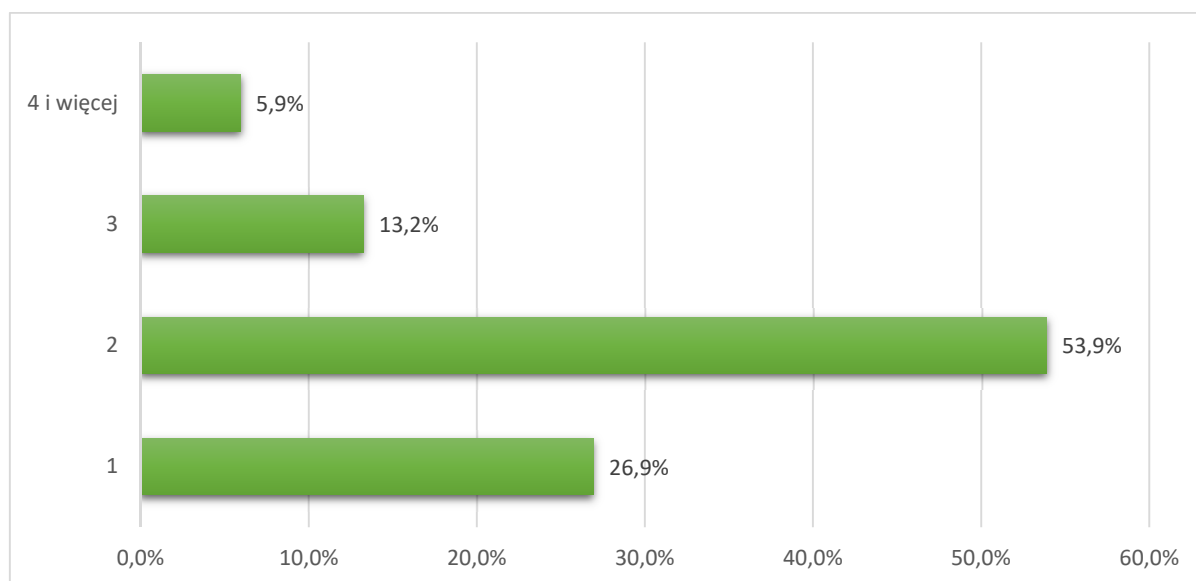
Rycina 14. Liczba uczniów z Ukrainy w klasach, do których uczęszczają polscy uczniowie
Źródło: badania własne, n=284.

Rycina 15. Klasy, w których pracują badani nauczyciele
Źródło: badania własne, n=219, dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

Większość badanych nauczycieli stanowią pedagodzy pracujący w szkołach podstawowych: 20% pracuje z klasami 1-3, 38% z klasami 4-5 a 47% z klasami 6-8. Około 37% badanych pracuje w szkołach ponadpodstawowych.

Badanych nauczycieli poproszono o wskazanie, ilu średnio uczniów z Ukrainy chodzi do klas, w których prowadzą lekcje. Nauczyciele najczęściej wskazywali, że jest to średnio dwóch uczniów w klasie (54%), w klasach z średnio jednym uczniem z Ukrainy uczy 27% badanych nauczycieli. Średnio trzech ukraińskich uczniów w klasie ma 13% badanych, a 4 i więcej wskazało 6% respondentów.

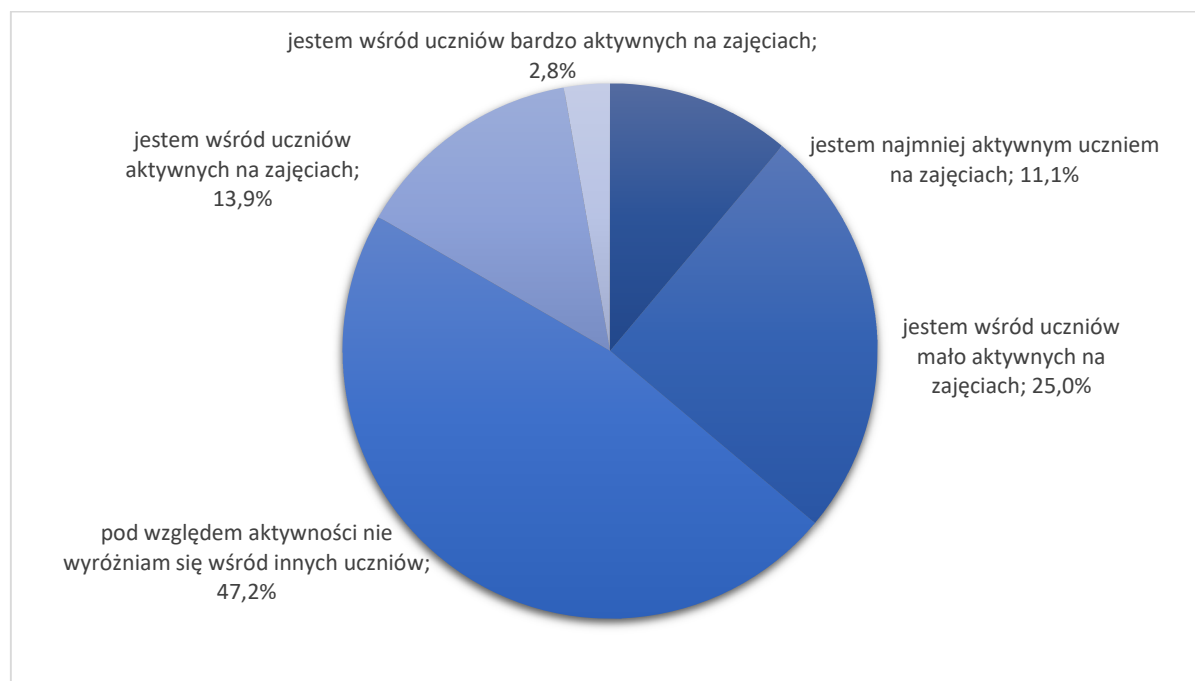

Rycina 16. Średnia liczba uczniów z Ukrainy w klasach, w których pracują badani nauczyciele
Źródło: badania własne, n=219.

3. Integracja szkolna i pozaszkolna uczniów z Ukrainy

3.1 Aktywność na zajęciach

Pierwsza hipoteza w tym obszarze problematyki badawczej dotyczyła poziomu aktywności uczniów z Ukrainy podczas zajęć szkolnych. Założono, że aktywność ucznia podczas lekcji wynika z wielu czynników. Oprócz kwestii związanych z posiadaniem wiedzy pozwalającej na aktywność czy czynników osobowościowych jednostki, ważnym czynnikiem dla podjęcia takiej aktywności jest zespół emocji, jakie odczuwa jednostka podczas wchodzenia w interakcje grupowe w skali klasy. Hipoteza 1.1 więc brzmi: uczniowie z Ukrainy są mniej aktywni podczas lekcji niż pozostali uczniowie. Dla zebrania danych do weryfikacji tej hipotezy, o ocenę aktywności uczniów z Ukrainy podczas lekcji zapytano wszystkie grupy respondentów.

Rycina 17. Ocena własnej aktywności podczas zajęć lekcyjnych – uczniowie z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=36.

Niemal połowa (47%) badanych uczniów z Ukrainy twierdzi, że pod względem aktywności nie różni się od pozostałych uczniów. Około 17% z nich uważa, że są bardziej aktywni, niż inni uczniowie (14% zalicza siebie do grupy aktywnej na lekcjach, a 3% twierdzi, że dominuje w klasie w kwestii aktywności). Za nieaktywnych uważa się 30% badanych (25% lokuje się w grupie uczniów mało aktywnych, a 11% widzi siebie, jako uczniów najmniej aktywnych w klasie).

Tabela 1. Samoocena pod względem ogólnej aktywności na zajęciach lekcyjnych a płeć uczniów z Ukrainy

Samoocena pod względem ogólnej aktywności na zajęciach lekcyjnych:	Płeć:	
	kobiety	mężczyźni
jestem najmniej aktywnym uczniem na zajęciach	21,1%	-
jestem wśród uczniów mało aktywnych na zajęciach	21,1%	29,4%
pod względem aktywności nie wyróżniam się wśród innych uczniów	47,4%	47,1%
jestem wśród uczniów aktywnych na zajęciach	5,3%	23,5%
jestem wśród uczniów bardzo aktywnych na zajęciach	5,3%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	19	17
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2=6,88006$, $df=4$, $p=,142364$	

Źródło: badania własne, $n=36$.

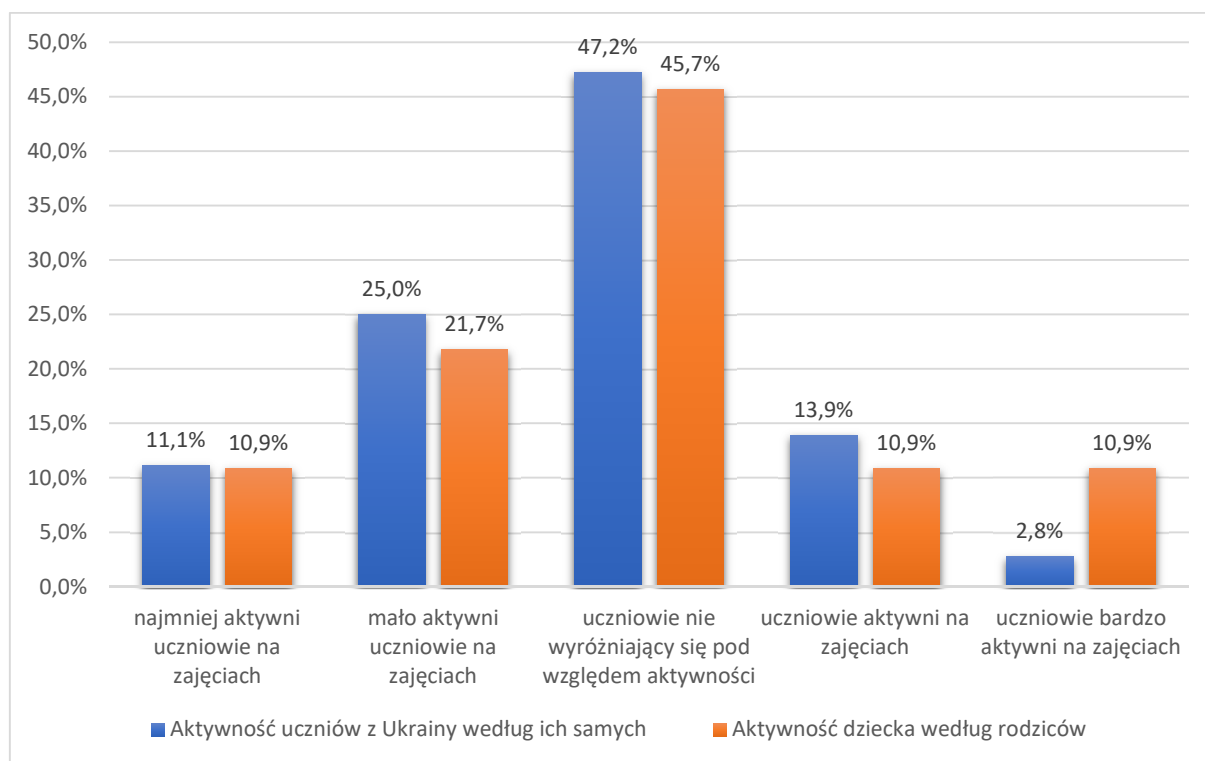
Korelacja danych dotyczących samooceny aktywności i płci uczniów nie wykazała przy przeprowadzonym teście chi kwadrat statystycznie istotnej zależności. Niemniej jednak, można zauważyć, że kobiety częściej wskazywały swoją niższą aktywność niż mężczyźni, choć 5% z nich twierdziło, że są najbardziej aktywnymi osobami w klasie.

Tabela 2. Samoocena pod względem ogólnej aktywności na zajęciach lekcyjnych a poziom szkoły - uczniowie z Ukrainy

Samoocena pod względem ogólnej aktywności na zajęciach lekcyjnych:	Szkoła:	
	podstawowa	ponadpodstawowa
jestem najmniej aktywnym uczniem na zajęciach	15,8%	5,9%
jestem wśród uczniów mało aktywnych na zajęciach	15,8%	35,3%
pod względem aktywności nie wyróżniam się wśród innych uczniów	57,9%	35,3%
jestem wśród uczniów aktywnych na zajęciach	5,3%	23,5%
jestem wśród uczniów bardzo aktywnych na zajęciach	5,3%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	19	17
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2=0,079611$, $df=2$, $p=0,960976$	

Źródło: badania własne, $n=36$.

Samoocenę ogólnej aktywności uczniów zestawiono z poziomem edukacji, na jakim oni się znajdują. Wynik przeprowadzonego testu chi-kwadrat nie wykazał, aby poziom edukacji w sposób istotny statystycznie ($p>0,05$) determinował samoocenę aktywności uczniów. Niemniej można zaobserwować trend polegający na tym, że starsi uczniowie (ze szkół ponadpodstawowych) częściej uważają siebie za stosunkowo bardziej aktywnych.

Rycina 18. Porównanie rozkładu samooceny aktywności lekcyjnej uczniów z Ukrainy i rodziców

Źródło: badania własne, n=82.

O aktywności uczniów z Ukrainy wypowiadali się także ich rodzice. Rozkład wyników jest tu porównywalny. Tu podobnie – około połowa badanych uważa, że uczniowie nie wyróżniają się aktywnością na tle klasy. Nieco mniejsze odsetki badanych wskazywały tu na odpowiedzi dotyczące aktywności niższych niż przeciętna. Widać za to sporą różnicę we wskazaniach na najwyższą aktywność. Jeśli za najbardziej aktywnych w klasie uważało się około 3% uczniów, to taką aktywność swoich dzieci wskazywało 11% rodziców.

Tabela 3. Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy a płeć respondentów

Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy	Płeć:	
	kobiety	mężczyźni
jest najmniej aktywnym uczniem na zajęciach	8,3%	20,0%
jest wśród uczniów mało aktywnych na zajęciach	27,8%	-
pod względem aktywności nie wyróżnia się wśród innych uczniów	44,4%	50,0%
jest wśród uczniów aktywnych na zajęciach	13,9%	-
jest wśród uczniów bardzo aktywnych na zajęciach	5,6%	30,0%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	10
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 9,50180$, $df=4$, $p=,049710$	

Źródło: badania własne, n=46.

Zestawienie danych dotyczących oceny aktywności dzieci i płci badanych nie stanowi związku statystycznie istotnego. Widać jednak pewne tendencje. Matki częściej oceniały swoje dzieci jako mniej aktywne. Ojcowie znacznie częściej wskazywali swoje dzieci, jako te najbardziej aktywne w klasie.

Tabela 4. Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy a wykształcenie respondentów

Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy	Wykształcenie:	
	podstawowe/ średnie	wyższe
jest najmniej aktywnym uczniem na zajęciach	14,3%	9,4%
jest wśród uczniów mało aktywnych na zajęciach	28,6%	18,8%
pod względem aktywności nie wyróżnia się wśród innych uczniów	42,9%	46,9%
jest wśród uczniów aktywnych na zajęciach	7,1%	12,5%
jest wśród uczniów bardzo aktywnych na zajęciach	7,1%	12,5%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	14	32
Istotność statystyczna	współczynnik korelacji rang Spearmana= rs=0,158332574514056, p=0,293278012432301	

Źródło: badania własne, n=46.

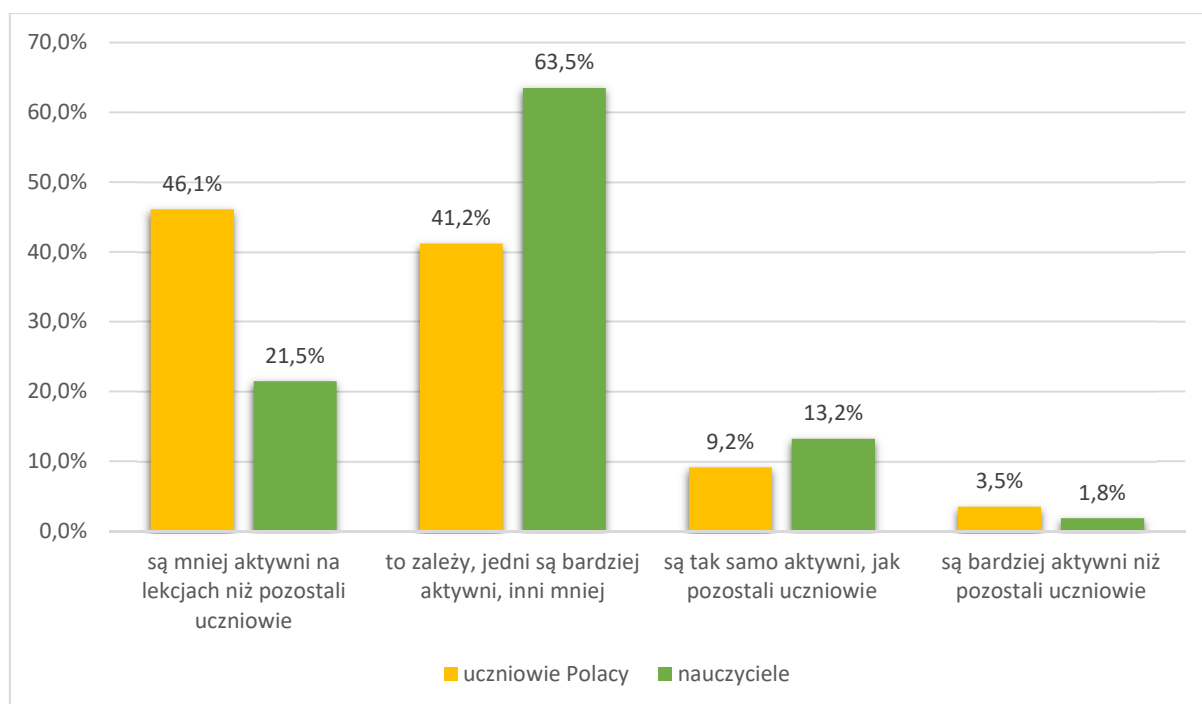
Tabela 5. Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy a klasa dziecka

Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy	Klasa dziecka:		
	kl. 1-5 szkoły podstawowej	kl. 6-8 szkoły podstawowej	wszystkie klasy szkoły ponadpodstawowej
jest najmniej aktywnym uczniem na zajęciach	25,0%	9,5%	-
jest wśród uczniów mało aktywnych na zajęciach	16,7%	23,8%	23,1%
pod względem aktywności nie wyróżnia się wśród innych uczniów	25,0%	57,1%	46,2%
jest wśród uczniów aktywnych na zajęciach	16,7%	9,5%	7,7%
jest wśród uczniów bardzo aktywnych na zajęciach	16,7%	-	23,1%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	12	21	13
Istotność statystyczna	współczynnik korelacji rang Spearmana= rs=-0,0326516197246745, p=0,829442313170648		

Źródło: badania własne, n=46.

Testy nie wykazały statystycznej istotności między danymi dotyczącymi opinii rodziców na temat aktywności swoich dzieci oraz wykształcenia rodziców. Dane jednak wskazują, że rodzice z wyższym wykształceniem nieco częściej sądzą, że ich dzieci są aktywne podczas lekcji.

Podobnie, nie ma statystycznie istotnego związku między danymi o opiniach aktywności dzieci a klasami, do których uczęszczają dzieci badanych rodziców. Dane pokazują, że przekonani o dużej aktywności są rodzice uczniów szkół ponadpodstawowych oraz w nieco mniejszym stopniu rodzice uczniów klas 1 – 3 szkół podstawowych. Rodzice uczniów klas 6 – 8 szkół podstawowych częściej wskazywali na aktywność poniżej przeciętnej lub przeciętną.

Rycina 19. Porównanie rozkładu oceny aktywności lekcyjnej uczniów z Ukrainy dokonanej przez polskich uczniów oraz nauczycieli

Źródło: badania własne, n=503.

O aktywność uczniów z Ukrainy zostali zapytani także uczniowie polscy oraz nauczyciele. 46% badanych uczniów określiło uczniów z Ukrainy jako mniej aktywnych od pozostałych. Kolejne 41% zauważyło, że aktywność zależy od konkretnych cech osobowych. Na specyfikę jednostki w kontekście jej aktywności zwróciło uwagę 64% nauczycieli. Różnic w aktywności uczniów polskich i ukraińskich nie zauważyło 9% uczniów oraz 13% nauczycieli. 4% uczniów oraz 2% nauczycieli uważa, że uczniowie z Ukrainy są bardziej aktywni na lekcjach niż ich polscy koledzy. Test chi kwadrat wykazał tu statystycznie istotną zależność ($\chi^2=36,4756$, $df=3$, $p=,000000$), różnice w ocenie więc są znaczące.

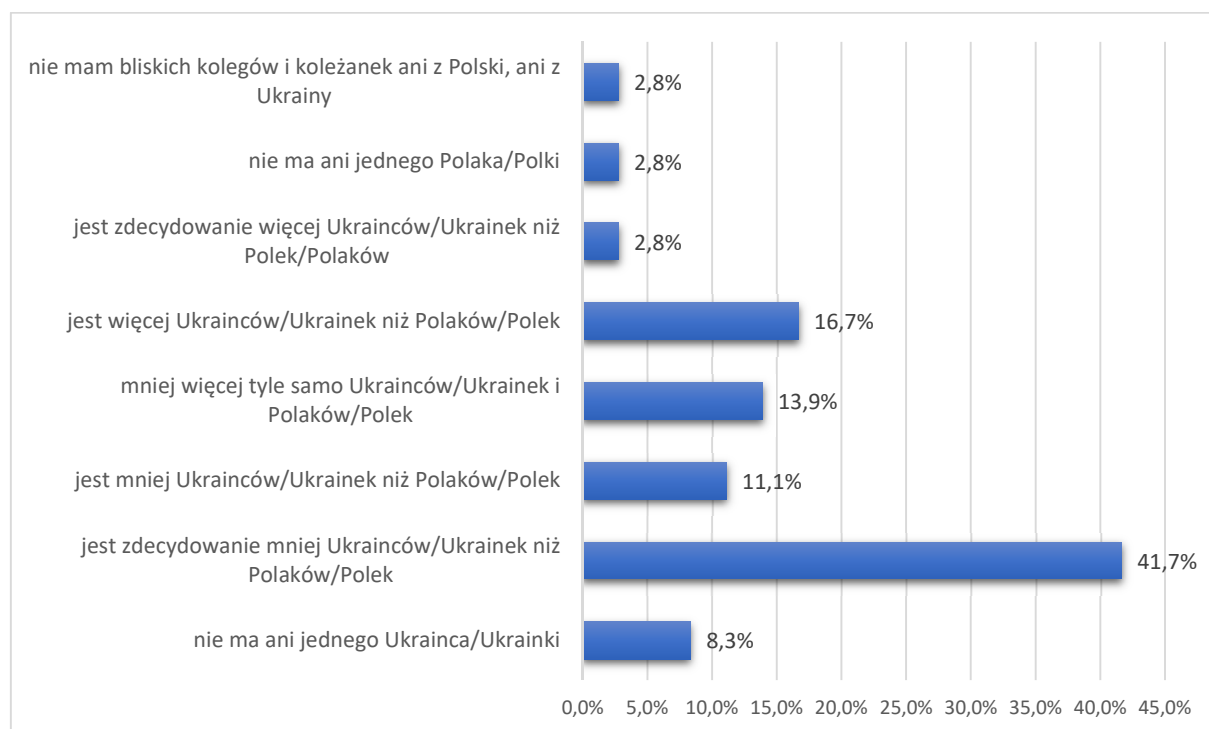
Hipoteza H1.1: „Uczniowie z Ukrainy są mniej aktywni podczas lekcji niż pozostali uczniowie” zostaje więc odrzucona. Badani w większości określają poziom aktywności uczniów z Ukrainy na porównywalnym poziomie z aktywnością Uczniów z Polski, a różnice w aktywności według nich wynikają z indywidualnych cech osobowościowych.

3.2 Relacje koleżeńskie

Kolejny problem badawczy w tym obrzeże to kwestia wchodzenia w relacje koleżeńskie uczniów z Ukrainy i uczniów polskich.

Hipoteza H1.2 do tego problemu brzmi następująco: „Uczniowie z Ukrainy tworzą bliższe niż szkolne relacje z Polakami”.

Na początek zbadane zostały relacje szkolne uczniów z Ukrainy. Badani określali swoje relacje koleżeńskie z innymi uczniami z Ukrainy a także z uczniami polskimi.

Rycina 20. Skala bliskich relacji szkolnych uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=36.

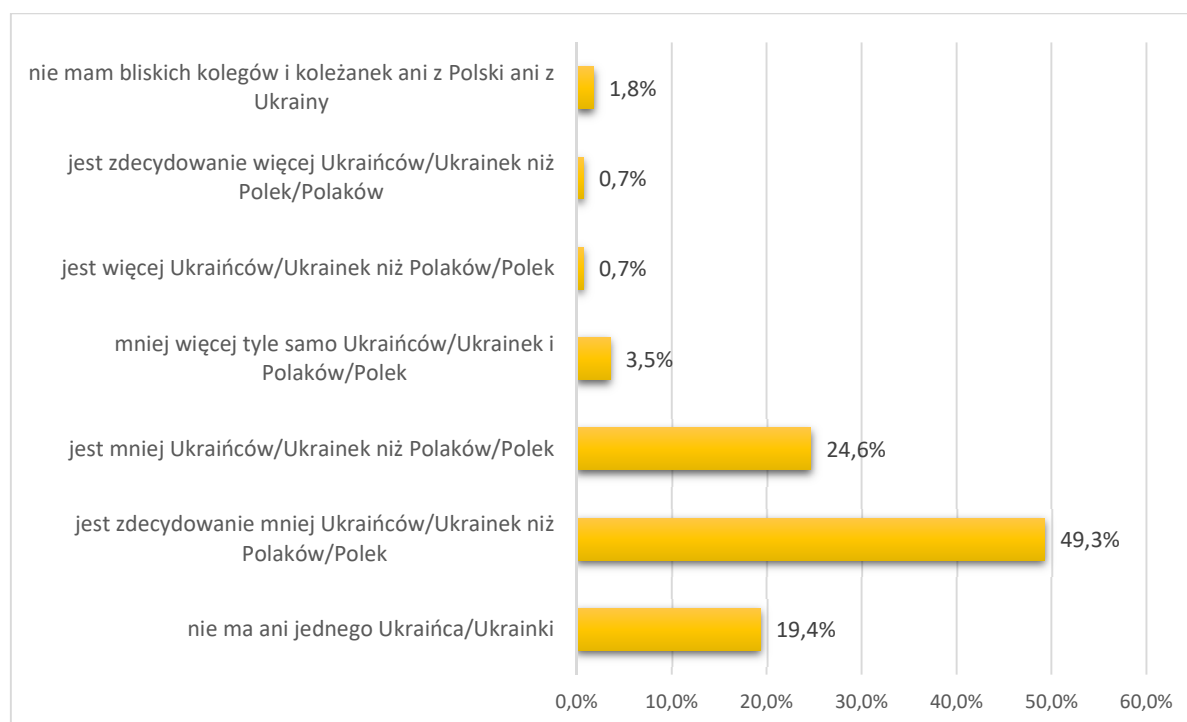
42% badanych uczniów z Ukrainy stwierdziło, że wśród ich bliskich znajomych w szkole zdecydowanie dominują Polacy, a 8% przyznało, że w swoim otoczeniu szkolnym nie ma żadnych bliskich znajomych pochodzenia ukraińskiego. Kolejne 11% wskazało na nieco mniejszą przewagę liczebną polskich bliskich znajomych w porównaniu z ukraińskimi. Równowagę w liczebnościach wskazało 14% badanych. 23% natomiast zaznaczyło, że w kręgach koleżeńskich przeważają Ukraińcy (w tym po 3% wskazało znaczną przewagę Ukraińców lub w ogóle niewystępowanie Polaków). 3% badanych zaznaczyło, że w ogóle nie wchodzi w relacje koleżeńskie.

Zestawienie danych dotyczących skali relacji szkolnych i poziomu szkoły nie zostało potwierdzone jako związek statystycznie istotny. Widać jednak, że uczniowie szkół podstawowych częściej w kręgu swoich bliskich szkolnych znajomych mają więcej lub zdecydowanie więcej Polaków. Uczniowie ze szkół ponadpodstawowych wykazują większe skupienie się w kręgu uczniów z Ukrainy. To wśród nich pojawiły się wskazania na przewagę i znaczną przewagę Ukraińców w kręgach bliskich szkolnych kolegów. Warto także zauważyć, że 5% ukraińskich uczniów szkół podstawowych przyznało, że nie funkcjonuje w jakiegokolwiek bliskiej relacji koleżeńkiej w środowisku szkolnym.

Tabela 6. Skala bliskich relacji szkolnych Uczniów z Ukrainy a poziom szkoły

Poziom relacji	Szkoła:	
	podstawowa	ponadpodstawowa
jest zdecydowanie mniej Ukraińców/Ukrainek niż Polaków/Polek	63,2%	17,6%
jest mniej Ukraińców/Ukrainek niż Polaków/Polek	10,5%	11,8%
mniej więcej tyle samo Ukraińców/Ukrainek i Polaków/Polek	10,5%	17,6%
jest więcej Ukraińców/Ukrainek niż Polaków/Polek	10,5%	23,5%
jest zdecydowanie więcej Ukraińców/Ukrainek niż Polek/Polaków	-	5,9%
nie ma ani jednego Polaka/Polki	-	5,9%
nie mam bliskich kolegów i koleżanek ani z Polski, ani z Ukrainy	5,3%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	19	17
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2=12,1932$, $df=7$, $p=,094382$	

Źródło: badania własne, n=36.

Rycina 21. Skala bliskich relacji szkolnych polskich uczniów

Źródło: badania własne, n=284.

Na pytanie o szkolne relacje koleżeńskie odpowiadali także polscy uczniowie. Prawie połowa z nich (49%) zaznacza, że w ich kręgach szkolnych bliskich dominują uczniowie polscy, ale są też osoby

pochodzenia ukraińskiego. 19% wskazuje, że w kręgu ich najbliższych koleżanek i kolegów nie ma Ukraińców. Kolejne 25% wskazuje tu na przewagę Polaków ale także do najbliższego kręgu zalicza Ukraińców. Około 4% wskazuje tu na równowagę liczebności koleżanek i kolegów Polaków i Ukraińców, a około 2% zaznacza, że osoby z Ukrainy przeważają w ich kręgach koleżeńskich. 2% badanych przyznało, że nie wchodzi w ogóle w relacje koleżeńskie w szkole.

Tabela 7. Skala bliskich relacji szkolnych polskich uczniów a liczba uczniów z Ukrainy w klasie

Poziom relacji	Liczba uczniów z Ukrainy w klasie:		
	1	2 - 3	4 i więcej
nie ma ani jednego Ukraińca/Ukrainki	23,0%	15,1%	20,5%
jest zdecydowanie mniej Ukraińców/Ukrainek niż Polaków/Polek	54,0%	49,6%	33,3%
jest mniej Ukraińców/Ukrainek niż Polaków/Polek	19,8%	29,4%	25,6%
mniej więcej tyle samo Ukraińców/Ukrainek i Polaków/Polek	3,2%	2,5%	7,7%
jest więcej Ukraińców/Ukrainek niż Polaków/Polek	-	-	5,1%
jest zdecydowanie więcej Ukraińców/Ukrainek niż Polek/Polaków	-	0,8%	2,6%
nie mam bliskich kolegów i koleżanek ani z Polski ani z Ukrainy	-	2,5%	5,1%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	126	119	39
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2=8,267057$ $df=6$ $p=,21918$		

Źródło: badania własne, $n=284$.

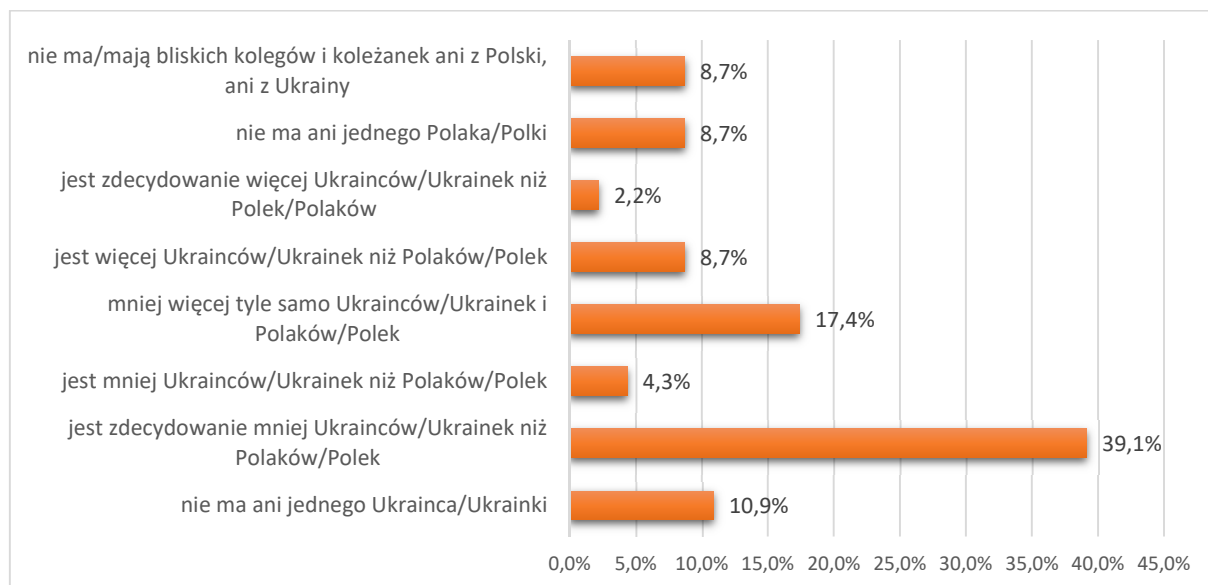
Testy istotności nie wykazały, by na budowę relacji koleżeńskich w klasie miała wpływ liczba uczniów z Ukrainy. Zestawienie danych pokazuje pewne trendy dotyczące bardziej intensywnych relacji koleżeńskich w klasach, gdzie jest więcej uczniów z Ukrainy, jednak co piąty polski uczeń takiej klasy zaznacza, że w kręgu jego bliskich klasowych koleżanek i kolegów nie ma osób pochodzenia ukraińskiego (dla porównania, zaznaczyło tak 15% uczniów uczących się w klasach z 2- 3 uczniami z Ukrainy).

Statystycznie istotny związek nie istnieje także w przypadku korelacji danych dotyczących skali relacji szkolnych i poziomu szkoły.

Pytanie o relacje szkolne zadano także rodzicom ukraińskich uczniów. Większość rodziców uważa, że w kręgu najbliższych koleżanek i kolegów szkolnych przeważają Polacy (w tym 11% uważa, że w tych kręgach w ogóle nie ma Ukraińców, a 39% że jest tu zdecydowana przewaga Polaków).

9% badanych rodziców twierdzi, że w kręgu szkolnych znajomych ich dzieci w ogóle nie ma Polaków, a 11% że dominują tu koleżanki i koledzy Ukraińcy (w tym 2% że dominacja ta jest znaczna). Około 9% badanych rodziców uczniów ukraińskich twierdzi, że ich dzieci w ogóle nie weszły w relacje koleżeńskie w środowisku szkolnym.

Testy nie wykazały statystycznie istotnego związku między danymi dotyczącymi opinii rodziców na temat relacji koleżeńskich ich dzieci w środowisku szkolnym, niemniej zestawienie tych danych pozwala na wyciągnięcie pewnych wniosków. Co czwarty rodzic dziecka w klasie 1-3 uważa, że w kręgu znajomych jego dziecka nie ma ani jednego ucznia polskiego pochodzenia. Z drugiej strony 33% tychże

Rycina 22. Opinie rodziców uczniów z Ukrainy na temat bliskich relacji szkolnych ich dzieci

Źródło: badania własne, n=46.

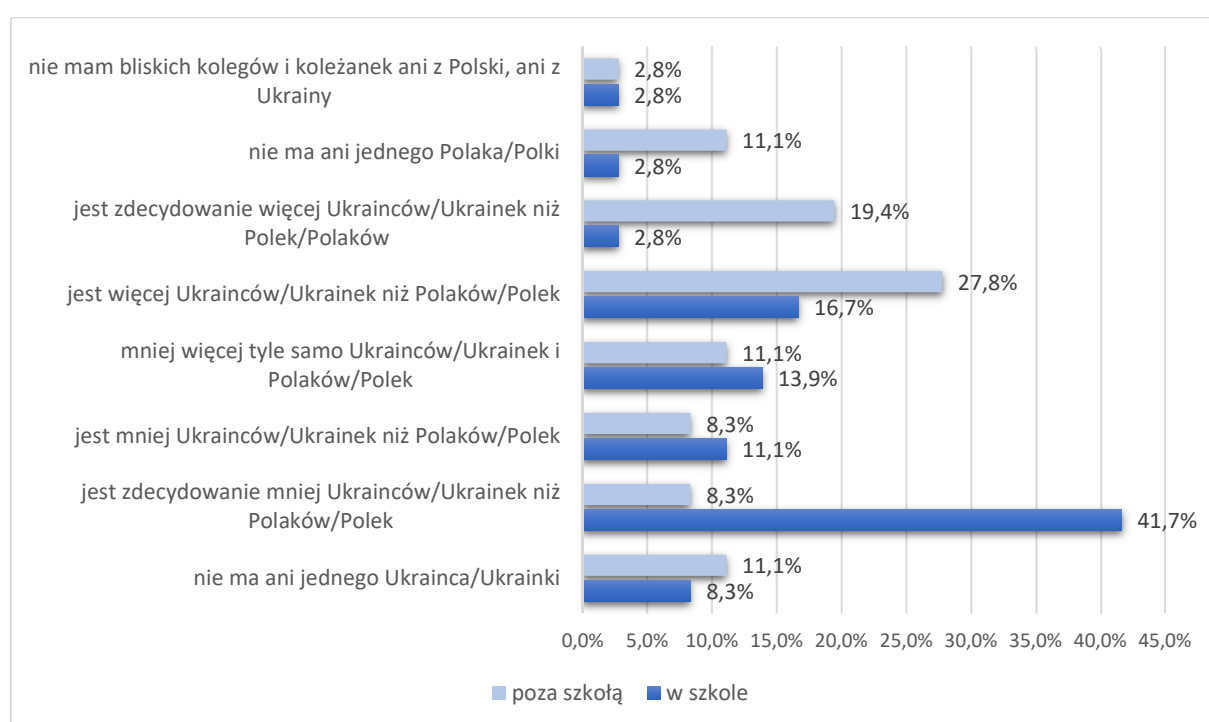
Tabela 8. Opinie rodziców uczniów z Ukrainy na temat bliskich relacji szkolnych ich dzieci a klasy, do których chodzą dzieci

Opinia o skali kręgów dziecka w ramach klasy	Klasy, do których chodzą dzieci:		
	kl. 1-5 szkoły podstawowej	kl. 6-8 szkoły podstawowej	wszystkie klasy szkoły ponadpodstawowej
nie ma ani jednego Ukraińca/Ukraińki	-	-	7,7%
jest zdecydowanie mniej Ukraińców/Ukraińek niż Polaków/Polek	33,3%	14,3%	7,7%
jest mniej Ukraińców/Ukraińek niż Polaków/Polek	16,7%	4,8%	15,4%
mniej więcej tyle samo Ukraińców/Ukraińek i Polaków/Polek	8,3%	19,0%	7,7%
jest więcej Ukraińców/Ukraińek niż Polaków/Polek	16,7%	9,5%	7,7%
jest zdecydowanie więcej Ukraińców/Ukraińek niż Polek/Polaków	-	23,8%	7,7%
nie ma ani jednego Polaka/Polki	25,0%	14,3%	7,7%
nie ma/mają bliskich kolegów i koleżanek ani z Polski, ani z Ukrainy	0,0%	14,3%	38,5%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	12	21	13
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2= 18,5330$, $df=14$, $p=,183572$		

Źródło: badania własne, n=46.

rodziców uważa, że wśród bliskich koleżanek i kolegów z klasy uczniowie z Ukrainy stanowią zdecydowaną mniejszość. 39% rodziców uczniów ukraińskich ze szkół ponadpodstawowych twierdzi, że ich dzieci w ogóle nie weszły w relacje koleżeńskie (dla porównania – nie twierdzi tak ani jeden badany uczeń z Ukrainy ze szkoły ponadpodstawowej).

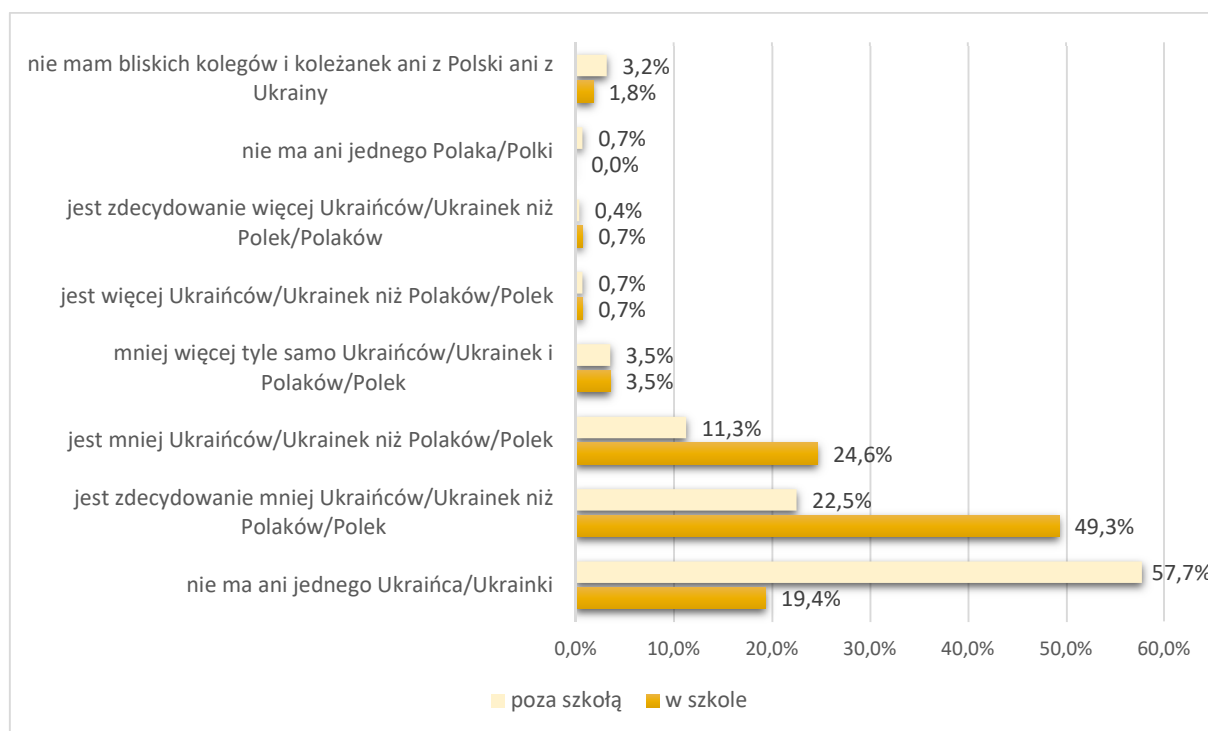
Badanych pytano także o relacje pozaszkolne. Zestawienie danych koleżeńskich relacji szkolnych i pozaszkolnych wskazuje, że integracja rówieśnicza młodych Ukraińców zachodzi przede wszystkim w środowisku szkolnym. Ponad co dziesiąty uczeń z Ukrainy nie wchodzi w bliższe relacje z polskimi rówieśnikami poza szkołą. Identyczny odsetek badanych wskazuje że w jego najbliższym społecznym odroczeniu pozaszkolnym nie ma rówieśników z Ukrainy. U 47% badanych uczniów z Ukrainy w pozaszkolnych kręgach koleżeńskich dominują rówieśnicy z Ukrainy (w tym u 19%, jest to zdecydowana przewaga). Podobnie jak w przypadku koleżeńskich kręgów szkolnych, około 3% badanych zadeklarowało, że w ogóle nie wchodzi w relacje koleżeńskie.

Rycina 23. Porównanie skali relacji szkolnych i pozaszkolnych uczniów z Ukrainy

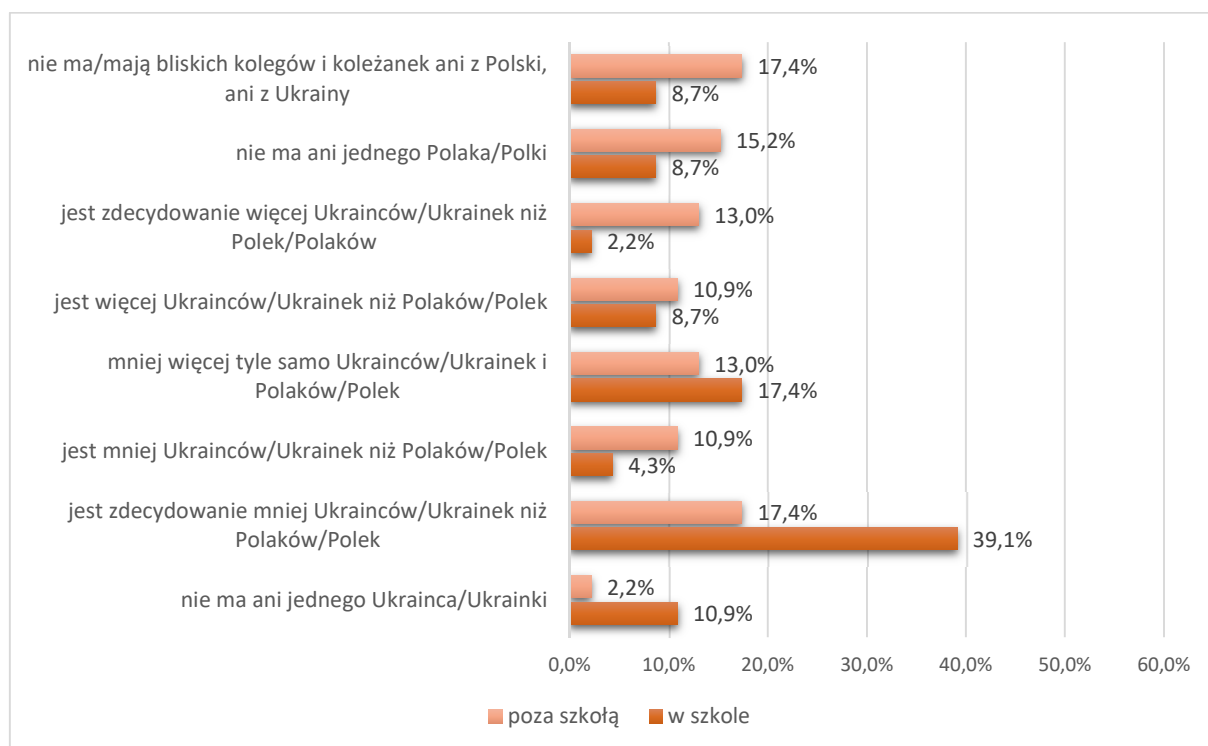
Źródło: badania własne, n=36.

Polscy uczniowie także zostali zapytani o koleżeńskie relacje pozaszkolne. 58% z nich stwierdziło, że nie ma w kręgu ich najbliższych pozaszkolnych kolegów i koleżanek osób z Ukrainy. Wśród pozostałych takie relacje pojawiają się. Kolejne 44% badanych stwierdziło, że wśród ich pozaszkolnych kolegów i koleżanek dominują Polacy, ale są także osoby z Ukrainy, (23% - zdecydowanie dominują Polacy, 11% - dominują Polacy). Około 4% badanych stwierdziło, że grupa ich pozaszkolnych koleżanek i kolegów to w mniej więcej w równej liczbie Polacy i Ukraińcy, około 2% wskazało, że w tej grupie przeważają Ukraińcy. 3% badanych natomiast stwierdziło, że nie wchodzi w ogóle w bliskie koleżeńskie relacje pozaszkolne.

Rycina 24. Porównanie skali relacji szkolnych i pozaszkolnych polskich uczniów

Źródło: badania własne, n=284.

Rycina 25. Porównanie opinii rodziców uczniów z Ukrainy dotyczących relacji szkolnych i pozaszkolnych ich dzieci

Źródło: badania własne, n=46.

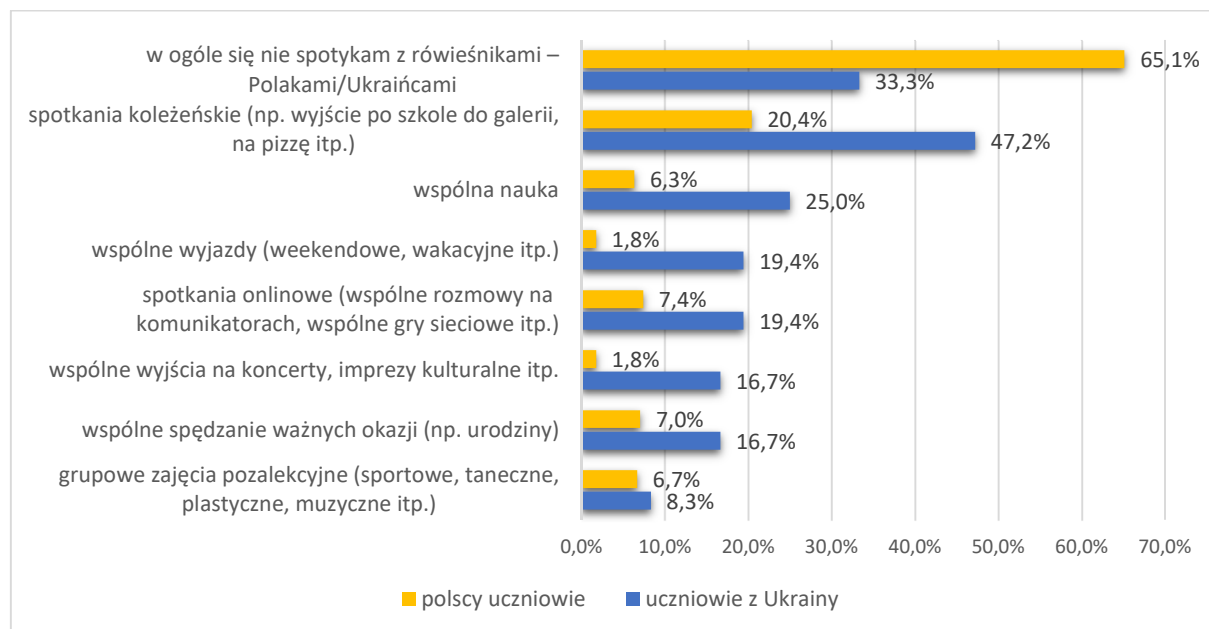
Badani rodzice ukraińskich uczniów wypowiadając się na temat funkcjonowania w grupach koleżeńskich ich dzieci również wskazywali na koncentrację budowy tychże relacji w środowisku szkolnym. Co prawda wskazywali oni w nieco większym odsetku niż sami uczniowie z Ukrainy, że w pozaszkolnych kręgach koleżeńskich ich dzieci są Polacy (2% nie ma ani jednej osoby z Ukrainy, 17% - zdecydowanie mniej osób z Ukrainy, 11% - mniej osób z Ukrainy), to widać wyraźnie także w tej grupie badanych, że odsetki odpowiedzi dotyczące dominacji wśród grupy pozaszkolnej kolegów i koleżanek osób z Ukrainy powiela się. Co więcej, 17% badanych rodziców twierdzi, że ich dzieci nie weszły w koleżeńskie relacje pozaszkolne (ani z Polakami ani z Ukraińcami).

Dla porównania stopnia integracji szkolnej uczniów z Ukrainy z polskimi uczniami i polskich uczniów z uczniami z Ukrainy na podstawie pytania dotyczącego bliskich koleżeńskich relacji szkolnych zbudowano skalę oceny poziomu integracji: od zupełnego braku integracji (1) do posiadania przyjaciół zarówno z Polski, jak i z Ukrainy (6). Dla każdej kategorii przydzielono wartości numeryczne, umożliwiające analizę wyników.

Analiza wyników pokazała, że średnie wartości integracji dla uczniów z Ukrainy i Polski wyniosły odpowiednio 2.75 i 2.05. Wyższa średnia ocena integracji wśród uczniów ukraińskich sugeruje, że ta grupa tworzy bliższe relacje szkolne niż uczniowie polscy. Przyjąć więc można, że uczniowie z Ukrainy tworzą w szkole nieco bliższe relacje z polskimi uczniami niż uczniowie polscy z uczniami z Ukrainy.

Warto również zwrócić uwagę na fakt, że większość uczniów z Ukrainy ocenia integrację na poziomie od małego do średniego, podczas gdy dla uczniów polskich ocena ta jest zazwyczaj niższa, skupiając się na poziomach od zupełnego braku do małego. Mimo wyższego poziomu integracji wśród uczniów z Ukrainy. Zatem badanie wskazuje na tendencję do tworzenia bliższych relacji szkolnych przez uczniów z Ukrainy niż przez uczniów polskich, co jest zgodne z hipotezą. Jednakże, należy zauważyć, że integracja w obu grupach nie jest jeszcze bardzo wysoka.

Następna badana kwestia w tym zakresie tematycznym, to analiza form uczestnictwa w spotkaniach między różnymi grupami narodowościowymi poza zajęciami szkolnymi.

Rycina 26. Pozaszkolne formy spotkań polskich i ukraińskich uczniów

Źródło: badania własne, n=320.

Zestawienie danych dotyczących form spotkań pozaszkolnych uczniów polskich i ukraińskich wskazuje pewne trendy. Dla większości uczniów polskich spotkania z rówieśnikami z Ukrainy są rzadkością lub nie występują w ogóle poza szkołą (65%). To może świadczyć o istnieniu pewnych barier w komunikacji między grupami narodowościowymi.

Dominujące formy spotkań: Dla uczniów z Ukrainy, najczęstszą formą spotkań z rówieśnikami z Polski są koleżeńskie wyjścia do galerii czy na pizzę. Taką formę wskazało 47% Ukraińców i 20% Polaków. Spotkania te więc stanowią ważny element integracji społecznej i są istotnym miejscem budowania relacji między grupami narodowościowymi.

Rola spotkań online: obie badane grupy wykazały aktywność w spotkaniach online (rozmowy przez komunikatory, wspólna gra w sieci itp.) Jest to druga po wyjściach koleżeńskich forma interakcji wskazywana przez Polaków (7%) i trzecia przez Ukraińców (19%). Jest to ważny kanał komunikacji dla młodzieży, który może pomóc w budowaniu więzi między uczniami z różnych narodowości.

Rzadkie Formy Spotkań: Wspólne spędzanie ważnych okazji oraz wyjścia na koncerty czy imprezy kulturalne ale i grupowe zajęcia pozalekcyjne są rzadziej wybieranymi formami interakcji we wszystkich grupach. Uczniowie z Ukrainy często wskazywali (25%) spotkania z Polakami związane ze wspólną nauką (Polacy 6%). Stosunkowo wysoki odsetek wskazań wśród uczniów z Ukrainy pojawił się także przy wyjazdach wakacyjnych czy weekendowych (19%). Być może jest to pokłosie działań organizacji pracujących na rzecz integracji Ukraińców z Rzeszowie.

Rycina 27. Pozaszkolne formy spotkań uczniów z Ukrainy według rodziców

Źródło: badania własne, n=46.

O odpowiedź na pytanie dotyczące pozaszkolnych spotkań dzieci poproszono rodziców uczniów z Ukrainy. 26% badanych przyznało, że ich dzieci w ogóle nie spotykają się z Polakami w ramach relacji pozaszkolnych. Największy odsetek wskazań w tej grupie to zajęcia pozalekcyjne – 35%. Należy tu zaznaczyć, że większość tych wskazań pochodzi od rodziców uczniów klas 1-3 szkół podstawowych. Rodzice starszych uczniów wybierali tę formę rzadziej. Na drugim miejscu (33%) znalazły się

spotkania koleżeńskie, i tę formę wskazywali przede wszystkim rodzice uczniów starszych. Tu więc wynik potwierdza się ze wskazaniami samych uczniów. Relacje online także były częściej wskazywane przez rodziców starszych uczniów (24%). Spotkania okolicznościowe (np. urodzinowe) wymieniali zarówno rodzice dzieci młodszych jak i starszych.

Zasadniczo, rodzice częściej niż uczniowie z Ukrainy wskazywali różne formy integracji pozaszkolnej.

Wyniki pokazują, że koleżeńskie spotkania są najczęstszą formą integracji dla uczniów z Ukrainy, co podkreśla ich rolę w budowaniu relacji i integracji społecznej. Trend ten raczej wpisuje się w ogólne funkcjonowanie polskiej młodzieży w zakresie rówieśniczych interakcji pozaszkolnych i niższe odsetki wskazań na inne formy aktywności społecznych stanowią normę. Brak regularnych spotkań części uczniów poza szkołą wskazuje na istnienie barier w komunikacji i integracji między tymi grupami.

Może to być sygnał do podjęcia działań mających na celu zmniejszenie tych barier, na przykład poprzez organizowanie wspólnych inicjatyw i projektów, które zachęcają do interakcji i wzajemnego poznawania się. Rola spotkań online sugeruje, że nowoczesne technologie mogą być skutecznym narzędziem w budowaniu więzi między uczniami różnych narodowości. Wykorzystanie platform cyfrowych do organizacji wspólnych wydarzeń i projektów może być jednym ze sposobów na zacieśnianie relacji między uczniami. Promowanie aktywności angażujących obie grupy, zarówno poprzez organizowanie wspólnych wydarzeń i projektów offline, jak i online, może przyczynić się do budowania bardziej zintegrowanej, otwartej i tolerancyjnej społeczności szkolnej.

Tabela 9. Deklaracja chęci uczestnictwa w zajęciach dodatkowych a badana grupa

Chętnie uczestniczę w spotkaniach/zajęciach pozaszkolnych (1 oznacza zdecydowanie nie zgadzam się do 5 zdecydowanie zgadzam się)	Badane grupy:		
	ukraińscy uczniowie	polscy uczniowie	nauczyciele (o ukraińskich uczniach)
1	22,2%	20,8%	10,0%
2	11,1%	15,8%	27,9%
3	27,8%	25,4%	36,5%
4	19,4%	15,8%	16,9%
5	19,4%	22,2%	8,7%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	284	219
Istotność statystyczna	Test Kruskala-Wallisa = 2,019560 p = ,3643		

Źródło: badania własne, n=539.

Badani uczniowie polscy i ukraińscy deklarowali swoją gotowość do dodatkowych pozaszkolnych zajęć czy spotkań. Test nie wykazał statystycznie istotnej zależności, dane dotyczące wskazań na poszczególne stopnie skali gotowości w obu tych grupach są bardzo zbliżone, znaczy to że swoją aktywnością (na poziomie deklaratywnym) jedni i drudzy uczniowie nie różnią się od siebie. O aktywności uczniów z Ukrainy w tym zakresie wypowiedzieli się też nauczyciele. Ich odpowiedzi są zbliżone do odpowiedzi uczniów z Ukrainy (poza krańcowymi punktami skali, gdzie odsetki wskazań nauczycieli są niższe).

Tabela 10. Deklaracja chęci spotkań z Polakami/Ukraińcami a badana grupa

Chętnie spotykam się z Polakami/Ukraińcami poza szkołą (1 oznacza zdecydowanie nie zgadzam się do 5 zdecydowanie zgadzam się)	Badane grupy:		
	ukraińscy uczniowie (o spotkaniach z Polakami)	polscy uczniowie (o spotkaniach z Ukraińcami)	nauczyciele (o ukraiń- skich uczniach)
1	11,1%	41,2%	9,6%
2	13,9%	16,2%	30,6%
3	27,8%	23,6%	33,8%
4	11,1%	10,6%	17,4%
5	36,1%	8,5%	8,7%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	284	219
Istotność statystyczna	Test Kruskala-Wallisa = 42,86603 p =,0000		

Źródło: badania własne, n=539.

Kolejne pytanie dotyczyło chęci do spotkań: uczniów ukraińskich z Polakami i uczniów polskich z Ukraińcami. Dodatkowo, o swoich opiniach na temat chęci do spotkań uczniów z Ukrainy z Polakami wypowiedzieli się nauczyciele. W tym przypadku test wykazał dość mocną statystycznie istotną zależność. Ukraińcy deklarowali dużo wyższą chęć do spotykania się z Polakami niż Polacy z Ukraińcami. Dalej, nauczyciele oceniają dużo niżej chęć ukraińskich uczniów do budowania relacji z Polakami, niż robią to sami uczniowie z Ukrainy.

Podsumowując, istnieją podstawy by przyjąć hipotezę „Uczniowie z Ukrainy tworzą bliższe niż szkolne relacje z Polakami”, są też bardziej na te relacje otwarci, niż polska młodzież. Dane wskazują, że większość z nich oprócz relacji szkolnych funkcjonuje także w pozaszkolnych relacjach rówieśniczych. Różnice pomiędzy wchodzeniem w relacje dotyczące danych uczniów polskich i ukraińskich wynikają przede wszystkim z dysproporcji liczebnej obu grup, ale także z otwartości na te relacje. Hipoteza „Uczniowie z Ukrainy uczestniczą w spotkaniach z Polakami poza zajęciami szkolnymi” więc także potwierdziła się.

3.3 Komunikowanie się

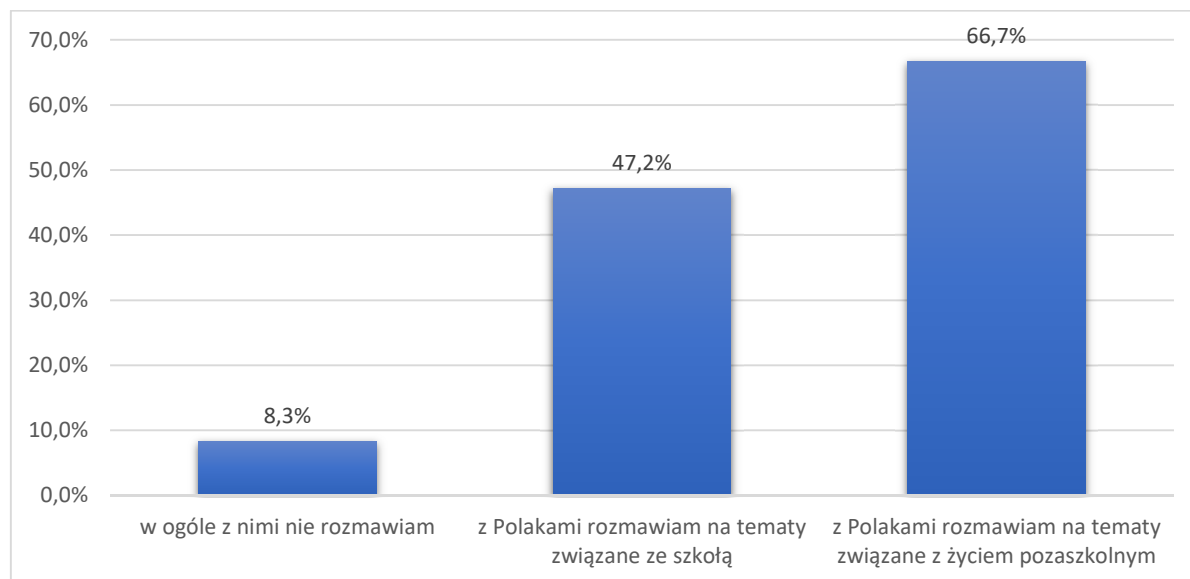
Kolejnym aspektem z pogranicza problematyki integracji i komunikacji jest hipoteza H1.4: „Uczniowie z Ukrainy w rozmowach z Polakami poruszają tematy pozaszkolne”. Jej weryfikacja ma doświadczyć, czy uczniowie z Ukrainy uczestnicząc w rozmowach z polskimi rówieśnikami budują relacje szersze, niż tylko ta uczeń – uczeń.

Analiza danych pozyskanych z tego pytania wskazuje, że większość uczniów z Ukrainy wykracza w rozmowach poza ramy relacji czysto szkolnych – 67% badanych z tej grupy przyznaje, że z rówieśnikami z Polski rozmawia na tematy pozaszkolne. Tematy szkolne w rozmowach z polskimi uczniami porusza 47% badanych. 8% badanych uczniów z Ukrainy przyznaje, że w ogóle nie rozmawia z uczniami z Polski.

Korelując dane dotyczące tematyki rozmów z płcią badanych, zauważyć można, że deklaracje niepodejmowania jakichkolwiek rozmów z polskimi uczniami zgłaszamy tylko kobiety. Zachodzi statystycznie istotna zależność w przypadku rozmów dotyczących tematów pozaszkolnych – otóż znacznie

częściej na takie tematy z polskimi uczniami rozmawiają mężczyźni (88% mężczyzn i 47% kobiet). Kobiety natomiast nieco częściej poruszają w rozmowach tematy szkolne (53% kobiet i 41% mężczyzn).

Zestawiając odpowiedzi dotyczące tematyki rozmów uczniów szkół podstawowych i ponadpodstawowych, zauważyć można, że to uczennice szkół podstawowych częściej nie rozmawiają z polskimi uczniami (11% uczniów szkół podstawowych i 6% uczniów szkół ponadpodstawowych). Rozkład tematyki w oparciu o tę zmienną wygląda podobnie.

Rycina 28. Tematy rozmów uczniów z Ukrainy z polskimi uczniami

Źródło: badania własne, n=36.

Tabela 11. Tematy rozmów uczniów z Ukrainy z polskimi koleżankami i kolegami z klasy a płeć uczniów

Tematyka rozmów	Płeć:		Istotność statystyczna
	kobiety	mężczyźni	chi-kwadrat
w ogóle z nimi nie rozmawiam	15,8%	-	chi ² =2,92823, df=1, p=,087043
z Polakami rozmawiam na tematy związane ze szkołą	52,6%	41,2%	chi ² =,472390, df=1, p=,491890
z Polakami rozmawiam na tematy związane z życiem pozaszkolnym	47,4%	88,2%	chi²=6,74303, df=1, p=,009411

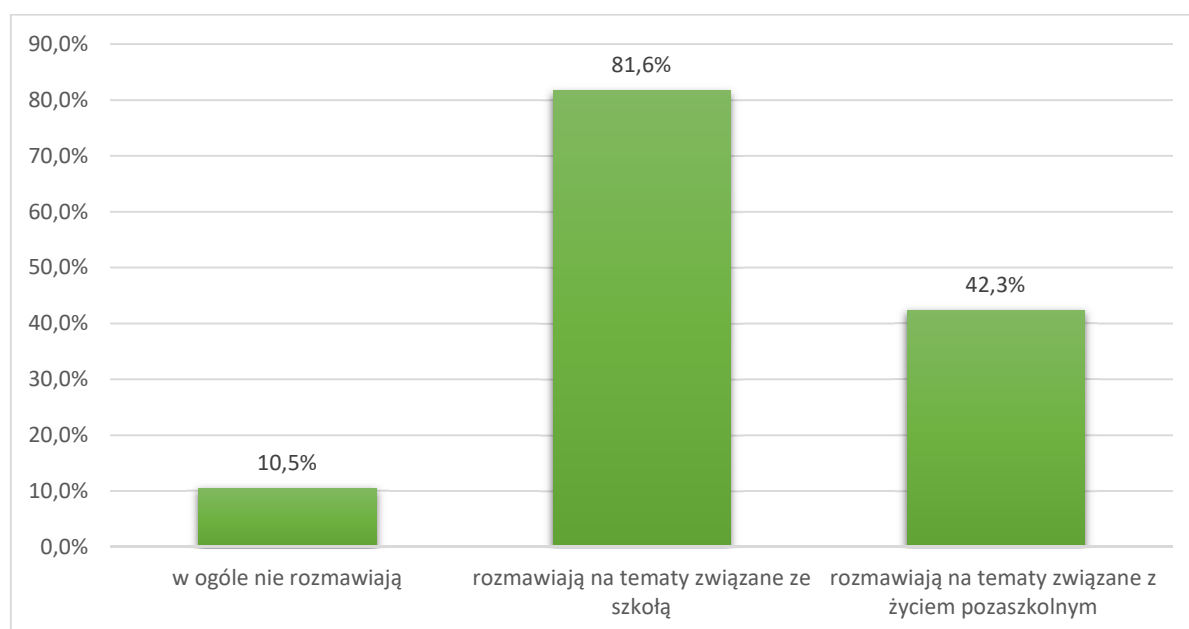
Źródło: badania własne, n=36, dane procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Respondent uPI244: *Jesteśmy znajomymi. Staram się mieć dobry kontakt z każdym. Osoby z Ukrainy uważam za znajomych, trochę ciężko rozmawiać, bo są strasznie skryci i nieśmiali. Ale większość ma swoje grono znajomych. Spotykamy się w szkole, czasem rozmawiamy.*

Tabela 12. Tematy rozmów uczniów z Ukrainy z polskimi koleżankami i kolegami z klasy a poziom szkoły

Tematyka rozmów	Szkoła:		Istotność statystyczna chi-kwadrat
	podstawowa	ponad- podstawowa	
w ogóle z nimi nie rozmawiam	10,5%	5,9%	$\chi^2=,253307$, df=1, p=,614756
z Polakami rozmawiam na tematy związane ze szkołą	47,4%	47,1%	$\chi^2=,000345$, df=1, p=,985179
z Polakami rozmawiam na tematy związane z życiem pozaszkolnym	68,4%	64,7%	$\chi^2=,055728$, df=1, p=,813381

Źródło: badania własne, n=36, dane procentowe nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Rycina 29. Opinie nauczycieli dotyczące tematyki rozmów polskich uczniów z uczniami z Ukrainy

Źródło: badania własne, n=219.

Nauczyciele, wypowiadając się na temat swoich obserwacji związanych tematyką rozmów polskich uczniów z ich ukraińskimi koleżankami i kolegami stwierdzają, że przede wszystkim pojawiają się tu tematy szkolne (82%), rzadziej pozaszkolne (42%). Według około 11% nauczycieli, polscy uczniowie w ogóle nie rozmawiają z uczniami ukraińskimi.

Tabela 13. Pomijanie pewnych tematów w rozmowach a badana grupa

Są takie tematy rozmów, które poruszam tylko z Ukraińcami/Polakami (1 oznacza zdecydowanie nie zgadzam się do 5 zdecydowanie zgadzam się)	Badane grupy:		
	ukraińscy uczniowie (o rozmowach z Polakami)	polscy uczniowie (o rozmowach z Ukraińcami)	nauczyciele (o ukraińskich uczniach)
1	11,1%	18,7%	3,7%
2	22,2%	7,0%	7,8%
3	19,4%	13,0%	21,5%
4	8,3%	13,7%	22,4%
5	38,9%	47,5%	44,7%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	284	219
Istotność statystyczna	Test Kruskala-Wallisa = 4,047460 p = ,1322		

Źródło: badania własne, n=539.

By nie podwyższać poziomu drażliwości badań, o pomijaną tematykę rozmów zapytano bardzo ogólnie. Pierwsze z pytań dotyczyło tematów, które są poruszane tylko w kręgu Polaków czy Ukraińców. Obie grupy uczniów wskazały, że takie tematy występują – 35% wskazań na 5 przez uczniów z Ukrainy i 48% wskazań na 5 przez uczniów polskich. Potwierdzają to także nauczyciele – 45% wskazań na 5. Z postawioną w pytaniu tezą nie zgodziła się mniejszość badanych (11% na 1 i 22% na 2 wśród uczniów ukraińskich i 19% na 1 i 7% na 2 wśród uczniów polskich, wśród nauczycieli 4% na 1 i 8% na 2).

Tabela 14. Tematy tabu w rozmowach a badana grupa

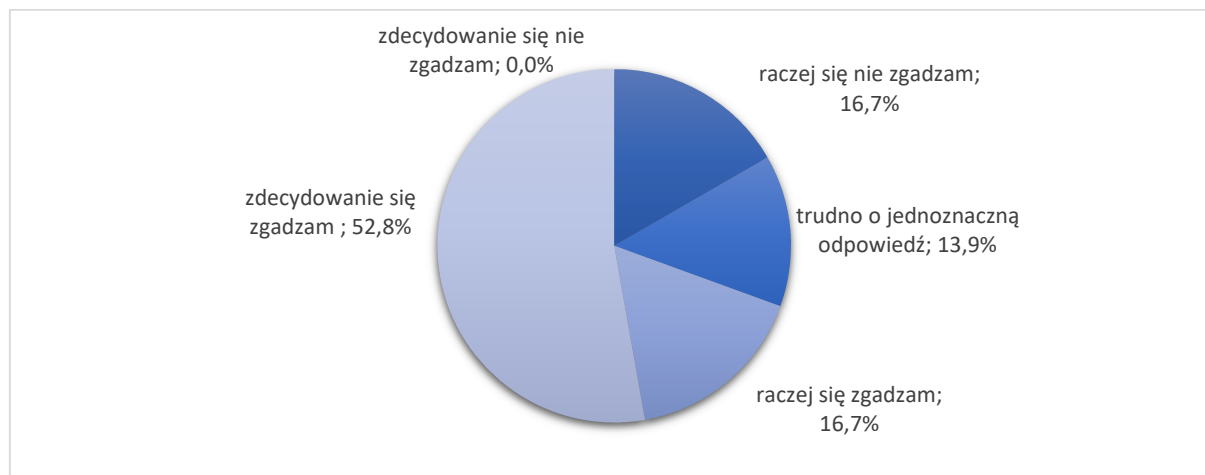
Nie mam tematów tabu z Polakami/Ukraińcami. Nie ma tematów, których nie chcę poruszać z Polakami/Ukraińcami (1 oznacza zdecydowanie nie zgadzam się do 5 zdecydowanie zgadzam się)	Badane grupy:		
	ukraińscy uczniowie (o rozmowach z Polakami)	polscy uczniowie (o rozmowach z Ukraińcami)	nauczyciele (o ukraińskich uczniach)
1	11,1%	29,2%	16,0%
2	25,0%	16,2%	27,9%
3	19,4%	20,4%	34,2%
4	13,9%	9,5%	13,7%
5	30,6%	24,6%	8,2%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	284	219
Istotność statystyczna	Test Kruskala-Wallisa = 4,256432 p = ,1191		

Źródło: badania własne, n=539.

Drugie pytanie dotyczące zaniechania poruszania pewnych tematów w rozmowach dotyczy kwestii tematów tabu w relacjach uczniów ukraińskich i polskich. Test Kruskala-Wallisa wskazuje podobieństwo w postawach wobec tego tematu badanych grup. Z danych wynika, że nieco więcej tematów tabu mają uczniowie polscy, nieco bardziej otwarci na wszystkie tematy są uczniowie ukraińscy.

Różnice te jednak są na tyle nieznaczne, że test nie wykazał tutaj statystycznej istotności różnic. Nauczyciele uważają, że uczniowie ukraińscy są bardziej zamknięci na pewne tematy, niż jest to w rzeczywistości.

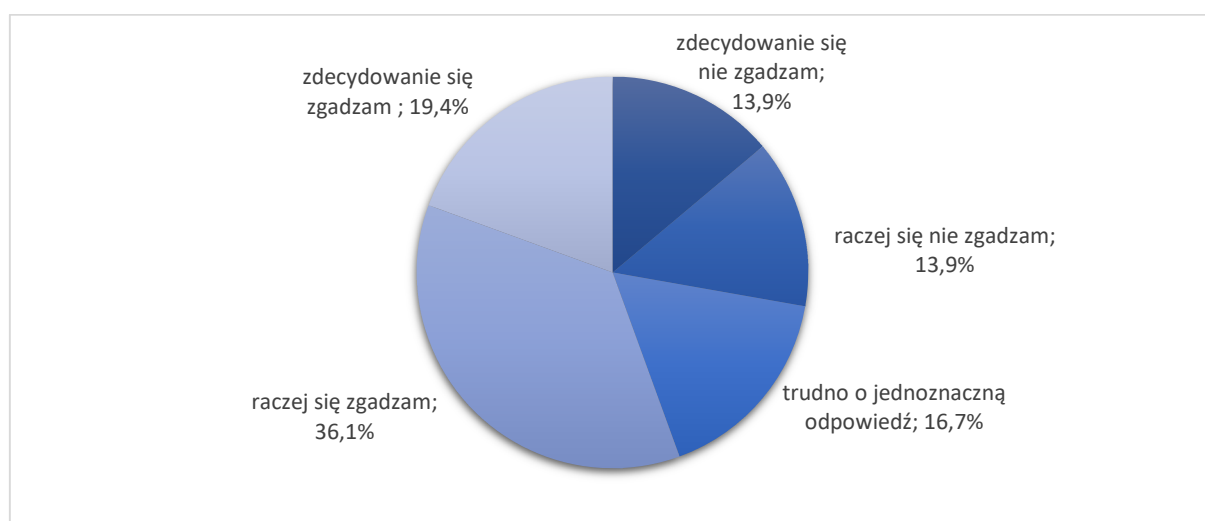
Kolejna hipoteza dotycząca komunikacji brzmi następująco: (H1.5) „Uczniowie z Ukrainy komunikują się między sobą w ojczystym języku”. By ją zweryfikować, zadano uczniom z Ukrainy dwa pytania. Pierwsze z nich dotyczyło kwestii języka komunikacji, jaki używany jest w gronie Ukraińców.

Rycina 30. Rozkład odpowiedzi dotyczących stosunku uczniów z Ukrainy do tezy: „W gronie Ukraińców posługujemy się językiem ukraińskim”

Źródło: badania własne, n=36.

Zdecydowana większość badanych uczniów z Ukrainy potwierdziła, że z innymi osobami narodowości ukraińskiej komunikują się po ukraińsku (łącznie 70%). Kolejne 14% badanych nie było w stanie udzielić tu jednoznacznej odpowiedzi, a 17% nie zgadzając się z tezą, przyznała, że do komunikacji używane są też inne języki.

Rycina 31. Rozkład odpowiedzi dotyczących stosunku uczniów z Ukrainy do tezy: „Często zdarza mi się rozmawiać z Ukraińcami po ukraińsku, nawet jeżeli w gronie rozmówców są Polacy”

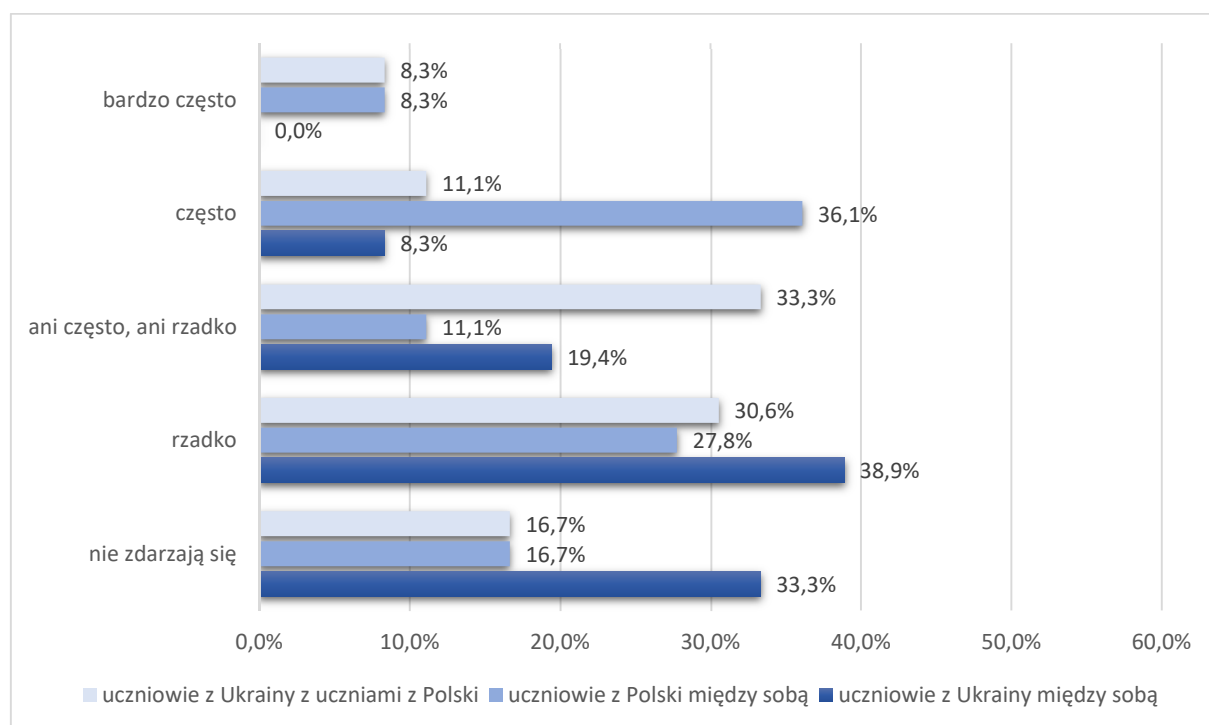
Źródło: badania własne, n=36.

Drugie pytanie dotyczyło komunikacji uczniów z Ukrainy między sobą, ale w obecności Polaków. Ponad połowa (56%) badanych przyznała, że z innymi Ukraińcami rozmawia po ukraińsku także, gdy w rozmowie uczestniczą Polacy. 29% stwierdziło, że takie sytuacje raczej nie mają miejsca. Reasumując, zdecydowana większość uczniów z Ukrainy komunikuje się z języku ukraińskim rozmawiając ze swoimi rodakami, a nawet w sytuacji, gdy w kręgu rozmówców znajdują się Polacy. Hipoteza 1.5 więc została potwierdzona.

3.4 Współpraca i konflikty

Ostatnią kwestią w pierwszym obrębie problematyki badawczej są kwestie współpracy i konfliktów w relacjach uczniów polskich i ukraińskich. Pierwsza z hipotez w tej części brzmi: (H1.6) „Czy istnieją sytuacje konfliktowe między uczniami?”.

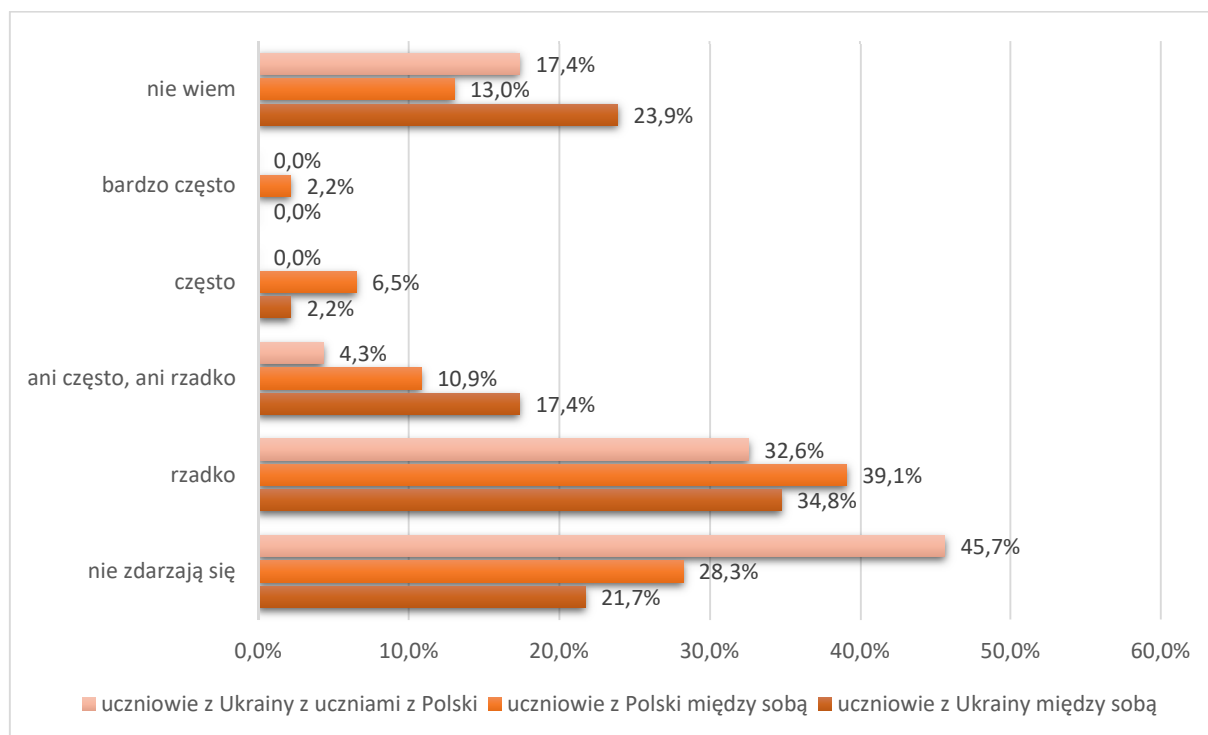
Na początek zadano pytania wszystkim grupom badanych dotyczące ich postrzegania sytuacji konfliktowych między uczniami ukraińskimi i polskimi. By uzyskać dane do porównań zapytano także o konflikty między uczniami polskimi i o konflikty między uczniami ukraińskimi.

Rycina 32. Częstotliwość sytuacji konfliktowych w środowisku szkolnym według uczniów z Ukrainy
Źródło: badania własne, n=36.

Badani ukraińscy uczniowie zaznaczali, że konflikty między uczniami z Ukrainy są sporadyczne. Tylko 8% wybrało odpowiedź „często”. Dominowały odpowiedzi „rzadko” (39%) i „nie zdarzają się” (33%). W przypadku nieporozumień między Ukraińcami i Polakami pojawia się więcej wskazań na „często” (11%) i „bardzo często” (8%). 1/3 badanych ocenia poziom konfliktów na średni, a 31% że są one rzadkością. 17% twierdzi, że takowe nie występują. Uczniowie z Ukrainy postrzegają swoich polskich

kolegów jako zdecydowanie bardziej konfliktowych. Według 36% badanych konflikty między polskimi uczniami zdarzają się często, a według 8% bardzo często.

Rycina 33. Częstotliwość sytuacji konfliktowych w środowisku szkolnym według rodziców uczniów z Ukrainy

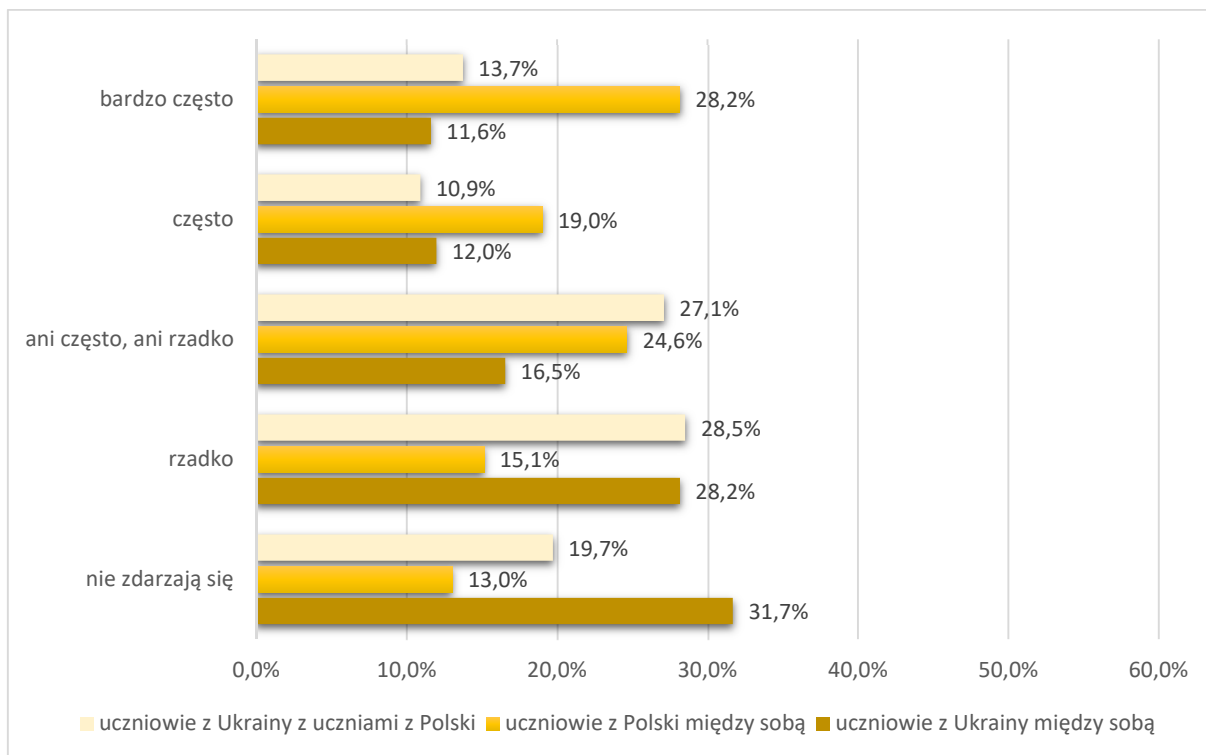
Źródło: badania własne, n=46.

Rodzice uczniów z Ukrainy najczęściej stwierdzają, że konfliktów między uczniami polskimi i ukraińskimi nie ma (46%) lub występują rzadko (33%). Ich wskazania są też dużo niższe w przypadku konfliktów wewnętrznych między uczniami ukraińskimi i konfliktów wewnętrznych między uczniami polskimi.

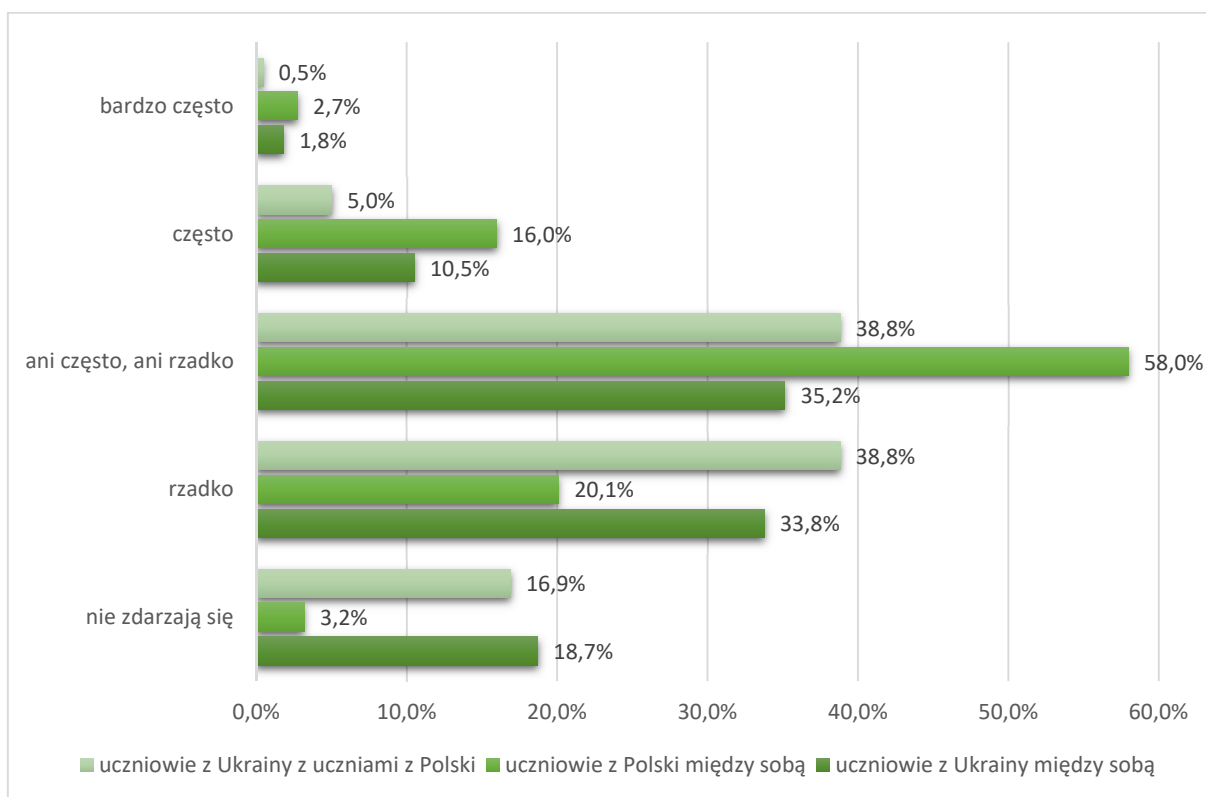
Częściej na występowanie konfliktów z zaangażowaniem uczniów z Ukrainy wskazują polscy uczniowie – „bardzo często” 13% i „często” 11%. Dane jasno wskazują że polscy uczniowie postrzegają samych siebie jako dużo bardziej konfliktowych niż uczniowie z Ukrainy. Wskazania na bardzo częste konflikty wśród uczniów polskich sięgają 28%, a na częste 19%. W tej grupie sytuacje nieporozumień pojawiające się wewnętrznie wśród uczniów z Ukrainy określane są zazwyczaj jako rzadkie (28%) lub w ogóle nie występujące (32%).

Nauczyciele także nieco inaczej oceniają sytuacje konfliktowe. 17% z nich uważa, że nieporozumienia między uczniami polskimi i ukraińskimi nie zdarzają się. Kolejne 39% uważa, że są rzadkością. Średni poziom częstości występowania konfliktów wskazało następane 39% badanych. W tej grupie badanych odpowiedzi „często” i „bardzo często” były wskazywane dużo rzadziej niż wskazania na konflikty między uczniami polskimi i konflikty między uczniami ukraińskimi.

Z odpowiedzi badanych nauczycieli także wynika, że uważają oni polskich uczniów jako bardziej konfliktowych niż uczniów ukraińskich.

Rycina 34. Częstotliwość sytuacji konfliktowych w środowisku szkolnym według polskich uczniów
 Źródło: badania własne, n=284.

Rycina 35. Częstotliwość sytuacji konfliktowych w środowisku szkolnym według nauczycieli
 Źródło: badania własne, n=219.

Tabela 15. Częstotliwość konfliktów między uczniami z Ukrainy – według badanych grup

Częstotliwość konfliktów wśród uczniów z Ukrainy	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
nie zdarzają się	33,3%	21,7%	31,7%	18,7%
rzadko	38,9%	34,8%	28,2%	33,8%
ani często, ani rzadko	19,4%	17,4%	16,5%	35,2%
często	8,3%	2,2%	12,0%	10,5%
bardzo często	-	-	11,6%	1,8%
nie wiem	-	23,9%	-	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2=187,896$, $df=15$, $p=0,00000$			

Źródło: badania własne, $n=585$.

Tabela 16. Częstotliwość konfliktów między polskimi uczniami – według badanych grup

Częstotliwość konfliktów wśród polskich uczniów	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
nie zdarzają się	16,7%	28,3%	13,0%	3,2%
rzadko	27,8%	39,1%	15,1%	20,1%
ani często, ani rzadko	11,1%	10,9%	24,6%	58,0%
często	36,1%	6,5%	19,0%	16,0%
bardzo często	8,3%	2,2%	28,2%	2,7%
nie wiem	-	13,0%	-	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2=235,470$, $df=15$, $p=0,00000$			

Źródło: badania własne, $n=585$.

Różnice w postrzeganiu sytuacji konfliktowych potwierdzają testy korelacji wyliczone w oparciu o zestawienia danych ze wszystkich grup w rozróżnieniu na poszczególne zasięgi konfliktów. Badane grupy ukraińskie wskazują na to że uczniowie z Ukrainy są mniej konfliktowi niż wynika to ze wskazań grup polskich. Uczniowie polscy postrzegają sami siebie jako bardziej konfliktowych niż robią to pozostałe grupy. O większej częstotliwości konfliktów między uczniami polskimi i ukraińskimi mówią sami uczniowie. Rodzice i nauczyciele rzadziej wybierali tu wskazania „często” i „bardzo często”. Konfliktów szkolnych najczęściej nie zauważają rodzice uczniów z Ukrainy, znaczne odsetki w tej grupie dotyczyły także odpowiedzi „nie wiem”.

Tabela 17. Częstotliwość konfliktów między ukraińskimi i polskimi uczniami – według badanych grup

Częstotliwość konfliktów między uczniami polskimi i ukraińskimi	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
nie zdarzają się	16,7%	45,7%	19,7%	16,9%
rzadko	30,6%	32,6%	28,5%	38,8%
ani często, ani rzadko	33,3%	4,3%	27,1%	38,8%
często	11,1%	-	10,9%	5,0%
bardzo często	8,3%	-	13,7%	0,5%
nie wiem	-	17,4%	-	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2=235,470$, $df=15$, $p=0,00000$			

Źródło: badania własne, $n=585$.

Dla sprawdzenia przyczyn nieporozumień, zadano wszystkim grupom respondentów pytanie otwarte. Z rozmysłem przy zadawaniu pytania nie doprecyzowano, o nieporozumienie na jakich płaszczyznach chodzi. Spora część respondentów skupiała się na nieporozumieniach na linii uczniowie polscy – uczniowie ukraińscy, choć pojawiały się także wypowiedzi dotyczące relacji polsko-polskich.

Rycina 36. Chmura tagów dla pytania otwartego o przyczyny nieporozumień – ukraińscy uczniowie

Źródło: badania własne; wygenerowano w WordItOut.

Najczęściej padające hasła zebrano w chmury tagów. W przypadku chmury powstałej na podstawie wypowiedzi uczniów z Ukrainy, przebija się przede wszystkim teza zakładająca, że nieporozumienia szkolne są wynikiem różnic poglądów a także problemów językowych. Na drugim planie pojawiły się kwestie polityki czy nietolerancji wobec Ukraińców, dalej polaryzacja klasy. Jedna wypowiedź dotyczyła zaszłości historycznych. Uczniowie z Ukrainy wypowiadając się byli bardzo oszczędni w słowach. Były to raczej wywołane hasła aniżeli pełne zdania.

Rodzice uczniów z Ukrainy wypowiadając się o konfliktach pojawiających się w szkołach ich dzieci wskazywali przede wszystkim niedojrzałość młodych ludzi, różnice poglądów czy różnice mentalne a także kwestie językowe. Na dalszym planie znalazły się niedobry w komunikacji i nietolerancja wobec Ukraińców. W pojedynczych wypowiedziach przewijały się też tematy wygłaszanych oczekiwań (Ukraińców), oskarżenia o roszczeniowość, kwestie polityki czy niedostateczne opanowanie zaistniałej sytuacji przez specjalistów.

Rycina 37. Chmura tagów dla pytania otwartego o przyczyny nieporozumień – rodzice ukraińskich uczniów

Źródło: badania własne; wygenerowano w WordItOut.

Rycina 38. Chmura tagów dla pytania otwartego o przyczyny nieporozumień – polscy uczniowie

Źródło: badania własne; wygenerowano w WordItOut.

Wypowiedzi rodziców były często bardzo wyważone, wskazujące przede wszystkim na pewną nieświadomość i wspomnianą jeszcze niedojrzałość uczniów (zarówno ukraińskich jak i polskich).

Respondent RuUa17: *Zwyczajne rzeczy wśród nastolatków: plotki, nieostrożne wypowiedzi bez złych intencji, młodzieńcza nadwrażliwość i wygórowane oczekiwania wobec innych.*

Polscy uczniowie, podobnie jak ich ukraińscy koledzy jako podstawowe źródło nieporozumień wskazywali różnice poglądów. Tu pojawiały się uzupełnienia tych wypowiedzi o przykład związany z kwestiami dotyczącymi kibicowania różnym klubom piłkarskim (tę kwestię potwierdzili także nauczyciele). Drugim co do wagi generatorem konfliktów jest tu nietolerancja, tak ze strony uczniów ukraińskich jak i polskich. Można wyróżnić tu dwa typy wypowiedzi:

Respondent uPl142: *źle traktują Polaków plują na innych biją uważają się za wyższych bardzo często widzę widok zaśmiecają środowisko wywyższają się nad Polakami po ostatniej sytuacji w Rzeszowie czuje się zagrożony w obecności Ukraińców wyzywają Polaków zachowują się jak małpy w szkołach denerwują a potem udają niewiniątka.*

oraz

Respondent uPl173: *Moja klasa jest ogromnie nietolerancyjna na ukraińską uczennicę i zarazem moją najlepszą przyjaciółkę. Są wobec niej złośliwi, udają że nie rozumieją co mówi chociaż ona mówi świetnie po polsku. Wywlekają też głupie tematy na które moja przyjaciółka zupełnie nie miała wpływu jak na przykład jeden kolega z klasy który oskarżał tę Ukrainkę o skutki katastrofy wołyńskiej. Jak słusznie zauważyła wtedy moja przyjaciółka - "Niezależnie czy ktoś jest Francuzem, Polakiem czy Ukraińcem, każdy jest człowiekiem i każdemu należy się szacunek".*

Pojawiają się też wypowiedzi w oderwaniu od osi interakcji ukraińsko-polskich, dotyczące funkcjonowania klasy, jak ta:

Respondent uPl445: *Tak zauważam nieporozumienia w mojej klasie. Najczęściej zdarzają się one między uczniami z Polski .*

Wydaje mi się że są one przez to że klasa nie jest zintegrowana oraz w mojej klasie są utworzone grupki parasolowe które toczą między sobą spory przez posiadanie odmiennych poglądów bądź charakterów. Wydaje mi się również że jest to spowodowane bardzo małym zaangażowaniem grona pedagogicznego w relacje między uczniami , może że wpływa na to dużo czynników np.

- zmiana wychowawcy

- mieszanie uczniów pomiędzy klasami po 7 latach integracji

Reasumując nie czuję się komfortowo spędzając czas z moją klasą .

Polscy uczniowie wymieniają tutaj, podobnie jak w przypadku poprzednich grup różnice mentalne, braki komunikacyjne czy język. W kilku przypadkach pojawiły się wypowiedzi związane z innym (lepszym) taktowaniem uczniów ukraińskich.

Rycina 39. Chmura tagów dla pytania otwartego o przyczyny nieporozumień – nauczyciele
Źródło: badania własne; wygenerowano w WordItOut.

Najbardziej rozbudowanych odpowiedzi na to pytanie dostarczyli nauczyciele. Wiele tekstów zawierało dogłębne analizy sytuacji. W tej grupie także odnoszono się przede wszystkim do relacji ukraińsko-polskich. Warto też zaznaczyć, że pojawiały się wypowiedzi mówiące o tym, że w klasach z którymi pracują badani nauczyciele konflikty są niezauważalne.

Nauczyciele, jako podstawowe źródło nieporozumień w klasach wskazują różnice mentalne oraz różnice kulturowe. Dalej, pada tu kwestia różnic poglądów (nie tylko w sferze interakcji ukraińsko-polskich). Nauczyciele wskazują tu niedobory w znajomości języka. Jako element konfliktogenny. Dodatkowo pojawił się głos mówiący, że uczniowie z Ukrainy posługują się językiem ukraińskim bądź rosyjskim. Kolejne powody pojawiania się nieporozumień w klasach to charakterystyczne dla danego wieku procesy wewnątrz grupowe polegające na zdobywaniu pozycji oraz kwestie niedojrzałości implikującej cały szereg zachowań i postaw. Nauczyciele sygnalizują, że duży wpływ na postawy polskich uczniów wobec uczniów ukraińskich ma ich najbliższe otoczenie społeczne (głównie rodzice, ale i inni członkowie rodziny, znajomi sąsiedzi itd.).

Respondent N213: *Opinia społeczeństwa na temat obcokrajowców- stereotypy powielane przez dorosłych a potem młodzież.*

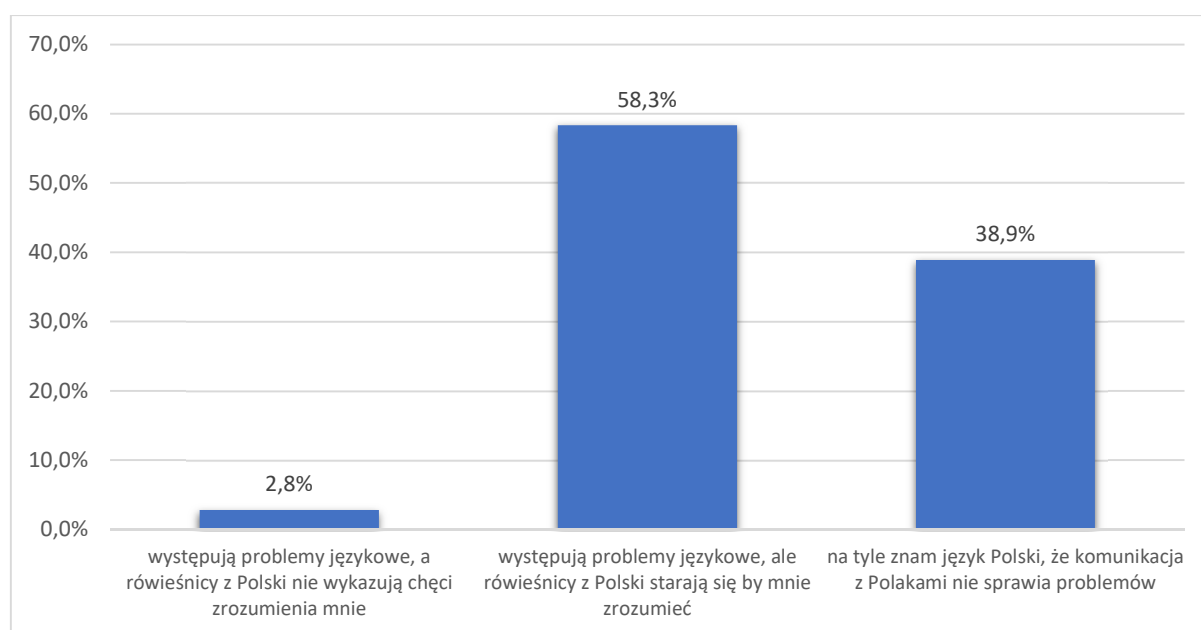
Ze strony uczniów z Ukrainy zauważają głównie niechęć do pracy na lekcjach, niechęć do nauki, używania języka polskiego, oczekiwanie nierównego traktowania czy poczucie tymczasowości objawiające się niechęcią do jakichkolwiek działań.

Respondent N148: *Uczniowie z Ukrainy są niechętni do nauki, zamknięci, mało aktywni. Zdarza się, że jest to wynikiem nieporozumień bo niechętnie biorą udział w pracy w grupie.*

Respondent N203: *Uczniowie z Ukrainy traktują naukę w polskiej szkole jako pobyt na wakacjach. Niechętnie się uczą. Najlepiej czują się w towarzystwie swoich rówieśników z Ukrainy. Jednak między nimi też jest agresja słowna i siłowa (...).*

Hipoteza (H1.6): „Sytuacje konfliktowe między uczniami nie mają charakteru narodowościowego” zasadniczo potwierdziła się. W wypowiedziach wszystkich grup padały co prawda powody związane z nietolerancją dla innych narodowości, uprzedzenia czy kwestie polityczno-historyczne, jednak dominującymi czynnikami konfliktogennymi są różnice poglądów, różnice w mentalności i problemy komunikacyjne a także kwestie niedojrzałości.

Hipoteza (H1.7) „Dominują trudności na tle komunikacyjnym i związane z różnicami kulturowymi” na podstawie powyższej analizy pytania otwartego nie potwierdziła się. Co prawda są to często pojawiające się problemy, lecz nie dominujące. Dla pogłębienia kwestii problemów językowych zadano pytanie o to, jak ewentualna nieznajomość języka wpływa na problemy komunikacyjne z rówieśnikami z Polski.

Rycina 40. Czy różnice językowe to przyczyna trudności w komunikowaniu się

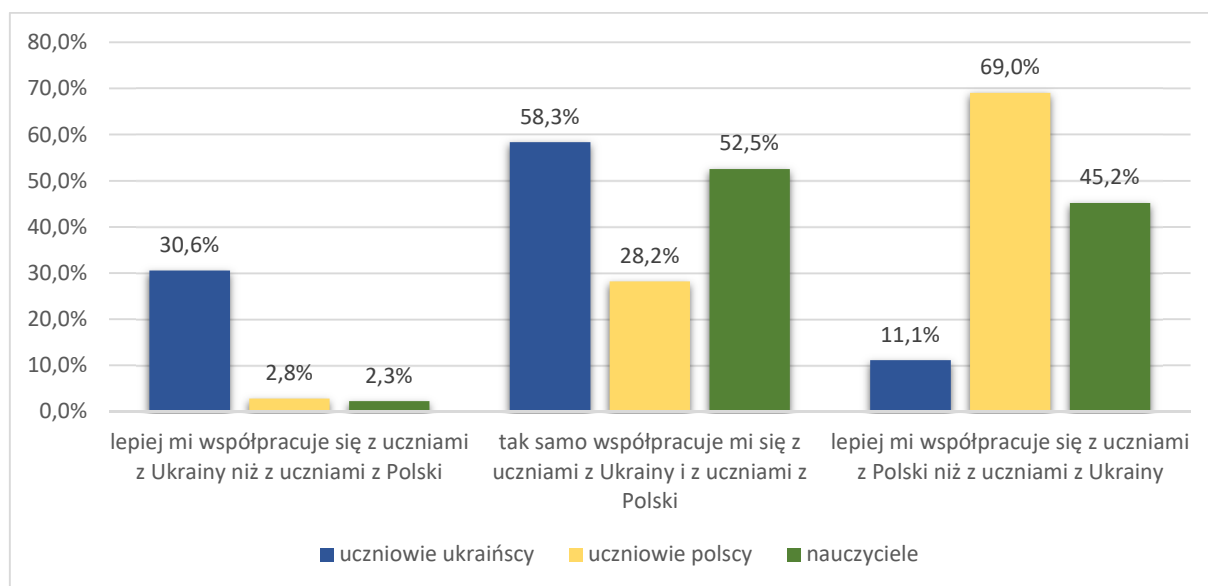
Źródło: badania własne; n=36.

Jak wskazały badania, nieznajomość języka przy niechęci uczniów z Polski do zrozumienia, to według uczniów z Ukrainy przypadki marginalne – taką odpowiedź wybrało tylko 3% badanych. Ponad połowa (58%) przyznaje, że ma problemy z językiem polskim, ale polscy rówieśnicy przyjmują tu postawę empatyczną. 39% badanych uznaje, że na tyle zna już język polski, że komunikacja z Polakami nie stanowi problemu.

Ostatnia hipoteza w pierwszym obszarze problematyki badawczej dotyczy różnicy ocen wzajemnej współpracy i brzmi: (H.1.8): „Uczniowie oceniają współpracę uczniów z Ukrainy inaczej niż uczniów z Polski”.

Dane wyraźnie wskazują na różnice w tej ocenie. Potwierdza to także wykonany test hi kwadrat ($\chi^2= 106,923$, $df=4$, $p=0,00000$) wykazując statystycznie istotną zależność między danymi dotyczącymi opinii na temat współpracy i grupą badanych.

Uczniowie z Ukrainy częściej nie widzą różnic ze współpracy z uczniami polskimi i ukraińskimi (58%). 30% z nich stwierdza lepszą współpracę z uczniami z Ukrainy, a 11% z uczniami polskimi.

Rycina 41. Opinie na temat współpracy szkolnej – a grupy badanych

Źródło: badania własne; n=539.

Inny rozkład opinii pojawia się w grupie uczniów polskich. Preferują oni przede wszystkim współpracę z innymi uczniami polskimi (69%). 28% nie widzi różnic między współpracą z uczniami polskimi i ukraińskimi. Około 3% deklaruje, że woli pracować z uczniami z Ukrainy.

Na temat współpracy z uczniami wypowiedzieli się także nauczyciele. 53% stwierdziło, że nie widzi różnic między współpracą z uczniami polskimi i ukraińskimi. 45% ocenia lepiej współpracę z polskimi uczniami. 2% lepiej ocenia pracę z uczniami z Ukrainy.

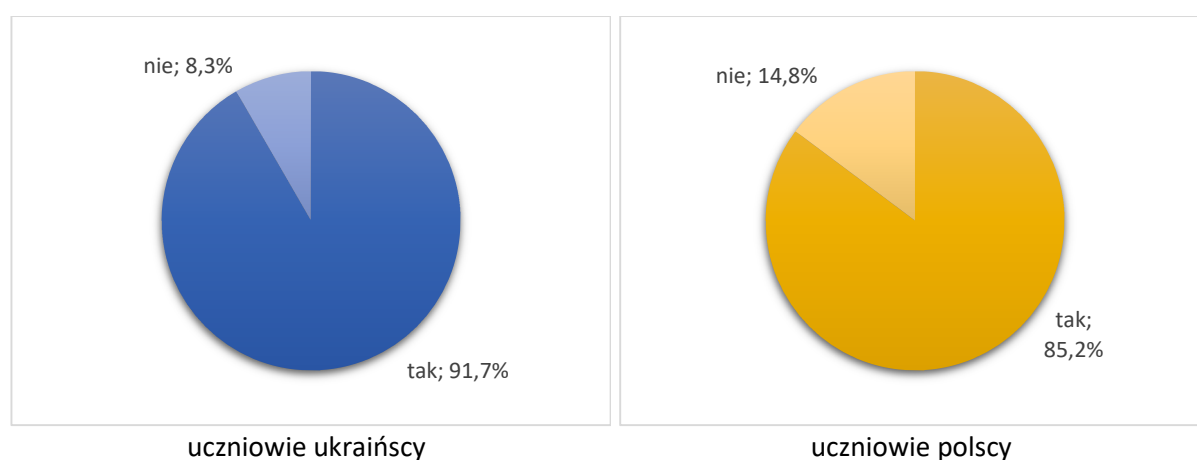
Reasumując, hipoteza „Uczniowie oceniają współpracę uczniów z Ukrainy inaczej niż uczniów z Polski” została potwierdzona – zupełnie inaczej postrzegają współpracę z innymi uczniami z Ukrainy, a inaczej polscy uczniowie.

Istnieje kilka możliwych powodów, dla których niektórzy uczniowie z Ukrainy mogą czuć się bardziej komfortowo współpracując ze swoimi rówieśnikami z Ukrainy niż z uczniami z Polski (31%). Uczniowie z Ukrainy mogą czuć się bardziej swobodnie komunikując się w swoim rodzimym języku i w zrozumiałym dla siebie kontekście kulturowym, co sprzyja efektywnej komunikacji i współpracy. Dzieląc podobne doświadczenia migracyjne, mogą łatwiej nawiązywać relacje i zrozumieć siebie nawzajem, co sprzyja współpracy i poczuciu wspólnoty. Uczniowie z Ukrainy mogą czuć więź z innymi Ukraińcami poprzez wspólne tradycje, historię i wartości kulturowe, co sprzyja budowaniu zaufania i więzi między nimi. Warto jednak zauważyć, że pomimo preferencji współpracy z rówieśnikami z Ukrainy, istnieje także znaczna grupa uczniów z Ukrainy, którzy czują się równie dobrze współpracując zarówno z uczniami z Ukrainy, jak i z Polski (58%). To sugeruje, że integracja i współpraca między różnymi grupami uczniów są możliwe i mogą być promowane poprzez odpowiednie działania szkolne i społeczne.

4. Uczniowie z Ukrainy w Rzeszowie

4.1 stosunek do wsparcia udzielanego przez Polaków

Pierwsza hipoteza dotycząca tego obszaru problematyki badawczej brzmi: (H2.1) „Uczniowie z Ukrainy oceniają wsparcie na poziomie średnio zadowalającym”. Pierwsze z pytań związanych z tą hipotezą dotyczyło wiedzy uczniów na temat tego, czy takowe wsparcie w ogóle istnieje. Celowo zostało ono zadane bardzo ogólnie w założeniu, że respondenci nie koniecznie mogą orientować się w tematyce działalności wsparcia różnych instytucji i wsparcia świadczonego przez obywateli polskich. Pytanie więc dotyczyło wsparcia osób z Ukrainy ze strony Polski.

Rycina 42. Wiedza na temat wsparcia dla osób z Ukrainy ze strony Polski - uczniowie

Źródło: badania własne; n=320.

Przeprowadzona analiza wyników badania wykazała, że zdecydowana większość uczniów z Ukrainy (91%) wie o oferowanym wsparciu dla osób z Ukrainy ze strony Polski. Świadomość ta jest jednak odrobinę mniejsza u uczniów z Polski, ponieważ w pytaniu potwierdzającym swą wiedzę odpowiedziało twierdząco 85%.

Skorelowanie odpowiedzi dotyczących ocen wsparcia dokonanych przez obie grupy uczniów wykazało (na podstawie testu chi kwadrat), że zachodzi statystycznie istotny związek dotyczący oceny i przynależności respondenta do danej grupy. Żaden uczeń z Ukrainy nie ocenił działań pomocowych źle, a większy odsetek badanych, w porównaniu z grupą uczniów polskich, ocenił je dobrze. 24% uczniów ukraińskich oraz 30% uczniów polskich nie wskazało jednoznacznej oceny działań pomocowych. Co interesujące, to uczniowie polscy (około 14%) wyrażali się negatywnie o pomocy udzielanej uchodźcom z Ukrainy.

Podsumowując, hipoteza: „Uczniowie z Ukrainy oceniają wsparcie na poziomie średnio zadowalającym”, zostaje przyjęta (w grupie „ukraińskiej” przeważały tu odpowiedzi „raczej dobrze”).

Tabela 18. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy ze strony Polski – według badanych grup uczniów

Jak oceniasz wsparcie ze strony Polski dla osób z Ukrainy?	Badane grupy:	
	uczniowie z Ukrainy	uczniowie Polacy
zdecydowanie źle	-	7,9%
raczej źle	-	5,8%
trudno jednoznacznie ocenić	24,2%	29,8%
raczej dobrze	48,5%	26,9%
zdecydowanie dobrze	27,5%	29,8%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	33	242
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2=9,47437$, $df=4$, $p=,050276$	

Źródło: badania własne; $n=275$.

Bardziej szczegółowe pytania dotyczące wsparcia udzielanego przez Polskę uchodźcom z Ukrainy zadano rodzicom oraz nauczycielom. Tu pytano osobno o kilka realizowanych form wsparcia.

Tabela 19. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy finansowej ze strony Polski – według rodziców i nauczycieli

Jak respondenci oceniają pomoc finansową	Badane grupy:	
	rodzice uczniów z Ukrainy	nauczyciele
zdecydowanie źle	2,2%	0,5%
raczej źle	6,5%	2,7%
trudno jednoznacznie ocenić	30,4%	58,4%
raczej dobrze	37,0%	20,5%
zdecydowanie dobrze	19,6%	17,4%
nie widzę takiego wsparcia	4,3%	0,5%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	46	242
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2=18,2178$, $df=5$, $p=,002685$	

Źródło: badania własne; $n=288$.

Test chi-kwadrat wykazuje statystycznie istotne różnice między poglądami na pomoc finansową obu grup. Rodzice uczniów z Ukrainy nieco lepiej oceniali tę formę pomocy niż robili to nauczyciele.

Podobna zależność występuje w przypadku oceny pomocy administracyjnej. Ukraińcy oceniają ją lepiej, niż polscy nauczyciele.

Zależność występuje także w przypadku pomocy materialnej. Tu jednak rodzice uczniów z Ukrainy oceniali tę formę nieznacznie gorzej. Co warto zauważyć, 26% badanych z tej grupy nie zauważyło takiego wsparcia. Dla porównania, wsparcia materialnego nie zauważył niecały 1% badanych nauczycieli.

Tabela 20. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy administracyjnej ze strony Polski – według rodziców i nauczycieli

Jak respondenci oceniają pomoc administracyjną	Badane grupy:	
	rodzice uczniów z Ukrainy	nauczyciele
zdecydowanie źle	-	0,9%
raczej źle	6,5%	3,7%
trudno jednoznacznie ocenić	30,4%	63,0%
raczej dobrze	41,3%	23,3%
zdecydowanie dobrze	15,2%	8,7%
nie widzę takiego wsparcia	6,5%	0,5%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	46	242
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 23,8022$, $df=5$, $p=,000237$	

Źródło: badania własne; n=288.

Tabela 21. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy materialnej ze strony Polski – według rodziców i nauczycieli

Jak respondenci oceniają pomoc materialną	Badane grupy:	
	rodzice uczniów z Ukrainy	nauczyciele
zdecydowanie źle	2,2%	-
raczej źle	6,5%	5,0%
trudno jednoznacznie ocenić	28,3%	53,9%
raczej dobrze	23,9%	21,5%
zdecydowanie dobrze	13,0%	18,7%
nie widzę takiego wsparcia	26,1%	0,9%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	46	242
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 56,3662$, $df=5$, $p=,000000$	

Źródło: badania własne; n=288.

W przypadku wsparcia mentalnego oceny w obu grupach różnią się. Nieco wyżej tę formę ocenili rodzice, choć w ich grupie nieco przeważały oceny negatywne. W grupie nauczycieli dominowała ocena neutralna (54% wskazań na „trudno jednoznacznie ocenić”).

Warto zwrócić uwagę na fakt nawet sporych odsetków wskazań rodziców uczniów z Ukrainy na odpowiedź „nie widzę takiego wsparcia” – 4% przy wsparciu finansowym, 7% przy pomocy administracyjnej, 26% przy pomocy materialnej i 17% przy pomocy mentalnej.

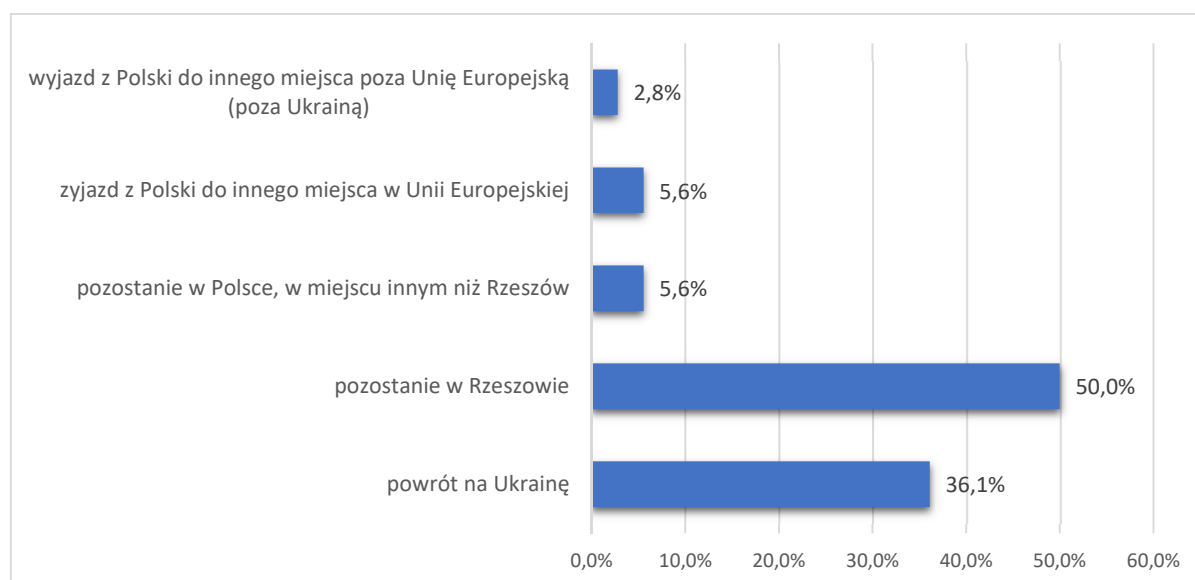
Tabela 22. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy mentalnej ze strony Polski – według rodziców i nauczycieli

Jak respondenci oceniają pomoc mentalną	Badane grupy:	
	rodzice uczniów z Ukrainy	nauczyciele
zdecydowanie źle	6,5%	-
raczej źle	6,5%	5,9%
trudno jednoznacznie ocenić	23,9%	62,6%
raczej dobrze	28,3%	22,8%
zdecydowanie dobrze	17,4%	8,7%
nie widzę takiego wsparcia	17,4%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	46	242
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 65,8617$, $df=5$, $p=,000000$	

Źródło: badania własne; n=288.

4.2 Plany życiowe

Drugim aspektem w drugim obszarze problematyki badawczej jest kwestia planów życiowych ukraińskich uczniów z rzeszowskich szkół. Hipoteza postawiona w ramach tego zagadnienia brzmi: (H2.2) „Uczniowie z Ukrainy planują kontynuować naukę lub podjąć pracę w Rzeszowie” i druga, powiązana z nią: (H2.4) „Na chęć powrotu do ojczyzny mają wpływ zmienne demograficzne”.

Rycina 43. Plany związane z miejscem do życia uczniów z Ukrainy w przypadku zakończenia wojny

Źródło: badania własne; n=36.

Zadano uczniom z Ukrainy pytanie o to, jak postąpiliby, gdyby wojna w Ukrainie szybko się skończyła. 36% badanych stwierdziło, że powróciłoby do ojczyzny. Dokładnie połowa (50%) deklarowała pozostanie w Rzeszowie. Po około 6% wyjechała by do innego polskiego miasta lub do innego kraju Unii Europejskiej. 3% badanych wyjechałoby poza Unie Europejską (z wyłączeniem Ukrainy).

Tabela 23. Deklaracje związane z miejscem do życia a poziom szkoły – uczniowie z Ukrainy

Plan związany z miejscem do życia po zakończeniu wojny	Szkoła:	
	podstawowa	ponadpodstawowa
powrót na Ukrainę	42,1%	29,4%
pozostanie w Rzeszowie	42,1%	58,8%
pozostanie w Polsce, w miejscu innym niż Rzeszów	10,5%	-
wyjazd z Polski do innego miejsca w Unii Europejskiej	-	11,8%
wyjazd z Polski do innego miejsca poza Unię Europejską (poza Ukrainą)	5,3%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	19	17
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 5,82139$, $df=4$, $p=,212890$	

Źródło: badania własne; $n=36$.

Co prawda badaniami nie została objęta próba reprezentatywna uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach, ale być może zestawienie rozkładu odpowiedzi dotyczących planów życiowych w korelacji z danymi dotyczącymi poziomu szkoły wskażą pewien trend. W przypadku rychłego zakończenia wojny powrót na Ukrainę zadeklarowało 29% uczniów szkół ponadpodstawowych i 42% uczniów szkół podstawowych – to w tej grupie tyle samo, ilu chciałoby pozostać w Rzeszowie. Chęć pozostania w Rzeszowie zgłosiło 59% uczniów szkół ponadpodstawowych. Co prawda to daleko idące wnioski, ale można przypuszczać że podobne odsetki ukraińskich uczniów szkół podstawowych zasili w najbliższych latach rzeszowskie szkoły średnie, a uczniowie szkół ponadpodstawowych w podobnym odsetku wejdą na rzeszowski rynek pracy bądź podejmą studia na rzeszowskich uczelniach. Jeśli wojna będzie trwać nadal, odsetki te będą większe (deklarowany powrót na Ukrainę miałby mieć miejsce w momencie zakończenia wojny).

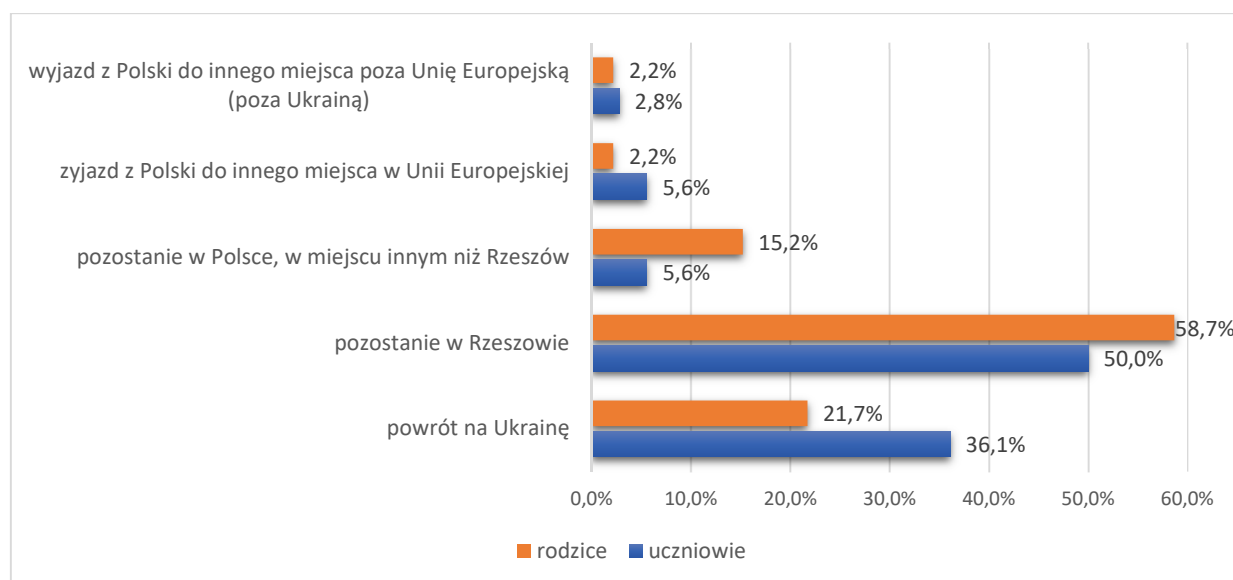
Korelacja danych dotyczących planów życiowych i płci respondentów nie wykazała statystycznie istotnych różnic. Dane wskazują, że to mężczyźni nieco częściej myślą po powrocie na Ukrainę (41% mężczyzn i 32% kobiet), a kobiety są bardziej skłonne do wyjazdu za granicę Polski czy też za granicę Unii Europejskiej.

Odnosząc się więc do hipotezy: „Na chęć powrotu do ojczyzny mają wpływ zmienne demograficzne”, można założyć że chęć powrotu na Ukrainę jest uzależniona od wieku respondentów (na podstawie zestawienia szkoły podstawowa – szkoła ponadpodstawowa) i płci badanych.

Tabela 24. Deklaracje związane z miejscem do życia a płeć – uczniowie z Ukrainy

Plan związany z miejscem do życia po zakończeniu wojny	Płeć:	
	kobiety	mężczyźni
powrót na Ukrainę	31,6%	41,2%
pozostanie w Rzeszowie	47,4%	52,9%
pozostanie w Polsce, w miejscu innym niż Rzeszów	10,5%	-
wyjazd z Polski do innego miejsca w Unii Europejskiej	5,3%	5,9%
wyjazd z Polski do innego miejsca poza Unię Europejską (poza Ukrainą)	5,3%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)		
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 2,97499$, $df=4$, $p=,562019$	

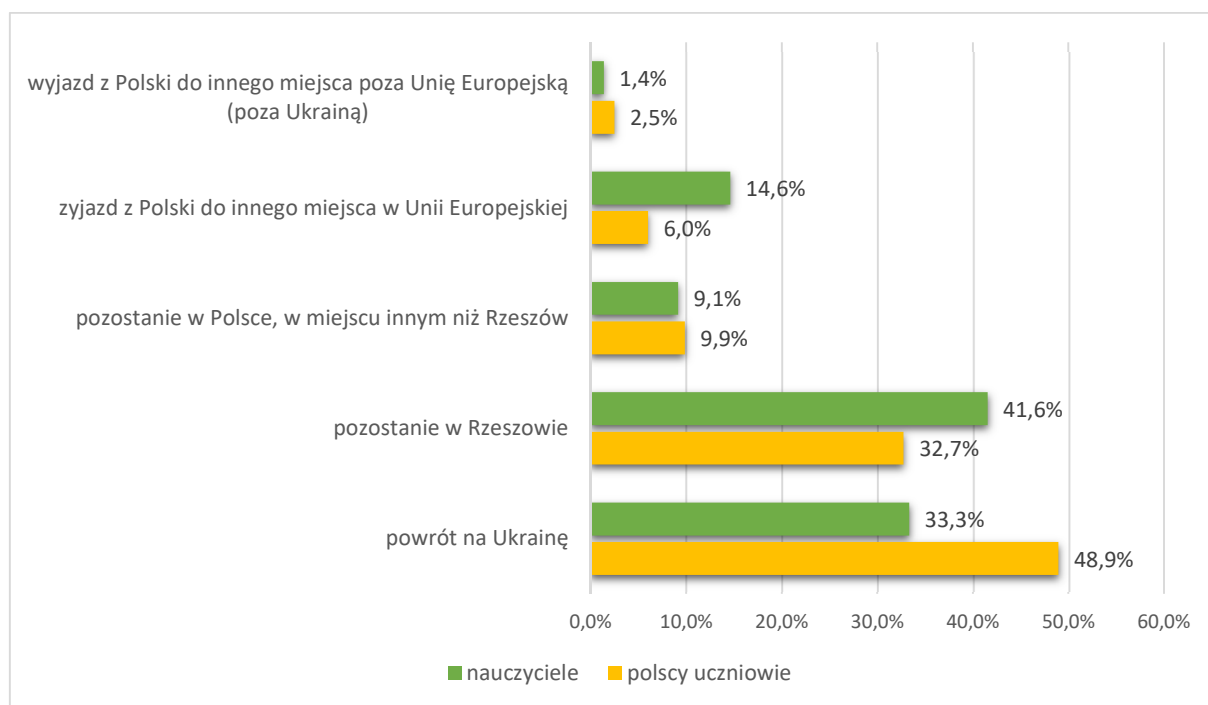
Źródło: badania własne; n=36.

Rycina 44. Plany związane z miejscem do życia uczniów z Ukrainy w przypadku zakończenia wojny – wypowiedzi uczniów z Ukrainy i rodziców

Źródło: badania własne; n=82.

Pytanie o przyszłość dzieci zadano także rodzicom ukraińskich uczniów. W porównaniu z uczniami, rodzice rzadziej chcą, by ich dzieci wracały na Ukrainę po zakończeniu wojny (22%). 59% rodziców chce natomiast, by ich dzieci pozostały w Rzeszowie. Kolejne 15% chce, by ich dzieci wyjechały z Rzeszowa do innych polskich miast, a niecałe 5% za granicę.

Rycina 45. Plany związane z miejscem do życia uczniów z Ukrainy w przypadku zakończenia wojny – wypowiedzi polskich uczniów i nauczycieli

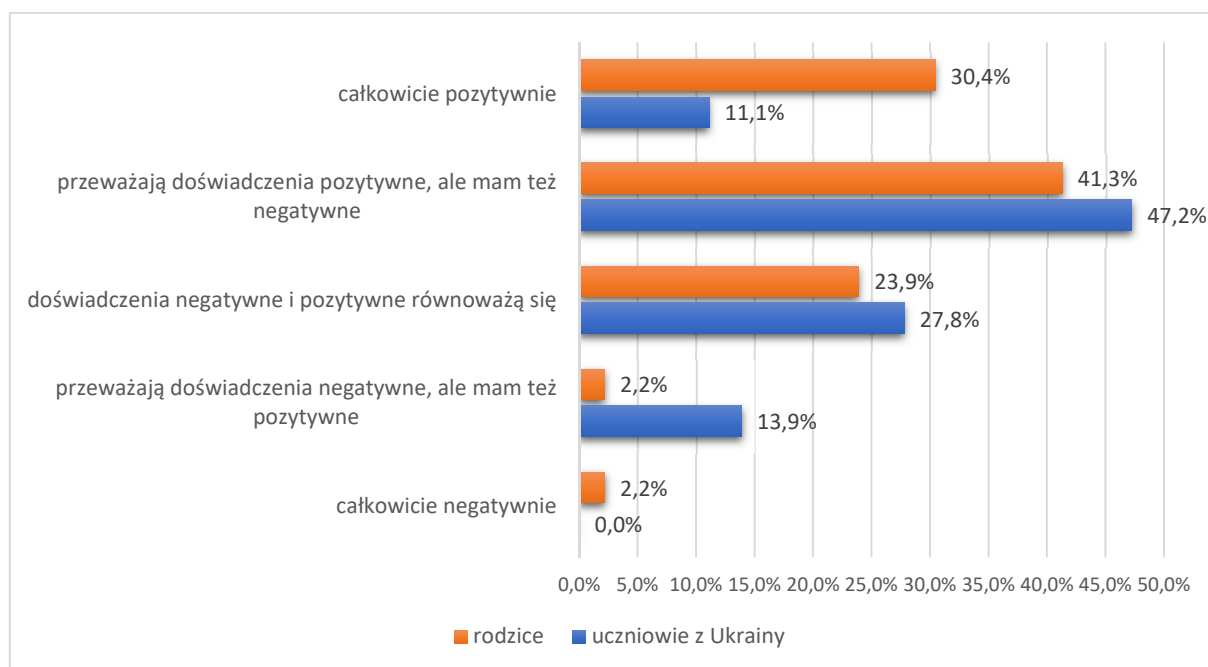
Źródło: badania własne; n=503.

Hipoteza „Uczniowie z Ukrainy planują kontynuować naukę lub podjąć pracę w Rzeszowie”. Zasadniczo potwierdza się. Połowa badanych uczniów z Ukrainy chce pozostać w Rzeszowie, podobnie myślą rodzice Uczniów (którzy mają realny wpływ na przyszłość ich dzieci) także w większości chcą, by pozostali oni w Rzeszowie.

O opinii na temat planów ukraińskich uczniów w kwestii podjętych działań po zakończeniu wojny zapytano także polskich uczniów oraz nauczycieli. Najwyższy odsetek polskich uczniów zakłada, że gdyby skończyła się wojna, ukraińscy uczniowie wrócą do swojej ojczyzny (49%). Co trzeci polski uczeń zakłada, że w takiej sytuacji uczniowie z Ukrainy pozostaną w Rzeszowie. 10% zakłada, że wyjadą do innego polskiego miasta, a około 9% że wyjadą za granicę. Te poglądy istotnie odbiegają od deklaracji samych uczniów z Ukrainy. Opinie nauczycieli nieco bardziej pokrywają się z deklaracjami Uczniów z Ukrainy i ich rodziców. 1/3 nauczycieli zakłada, że uczniowie wróciliby na Ukrainę, a 42% szacuje, że zostaliby w Rzeszowie.

4.3 Ocena Rzeszowa

Kontynuując myśl dotyczącą planów życiowych uczniów z Ukrainy, warto rozważyć, czy chęć pozostania w Rzeszowie wynika jedynie z faktu dążenia do stabilizacji po traumatycznych przeżyciach związanych z uchodźstwem, czy to bardziej kwestia rzeczywistej atrakcyjności Rzeszowa. Zadano więc badanym serię pytań dotyczących tego, jak postrzegają miasto, w którym obecnie żyją.

Rycina 46. Ocena dotychczasowych doświadczeń migracyjnych – uczniowie z Ukrainy i rodzice

Źródło: badania własne; n=82.

Badanych Ukraińców poproszono do ocenę ich dotychczasowych doświadczeń migracyjnych. Dane dotyczące tego pytania wykazują, że zasadniczo Ukraińcy oceniają swoje doświadczenia w tym zakresie pozytywnie (tak w grupie uczniów jak i rodziców). Co więcej, 30% rodziców zaznaczyło, że definiuje swoje doświadczenia w tym zakresie jako całkowicie pozytywne. 28% uczniów i 24% rodziców wskazało tu równowagę w doświadczeniach pozytywnych i negatywnych. 14% badanych uczniów wskazało na przewagę doświadczeń negatywnych (wskazało tak 2% rodziców).

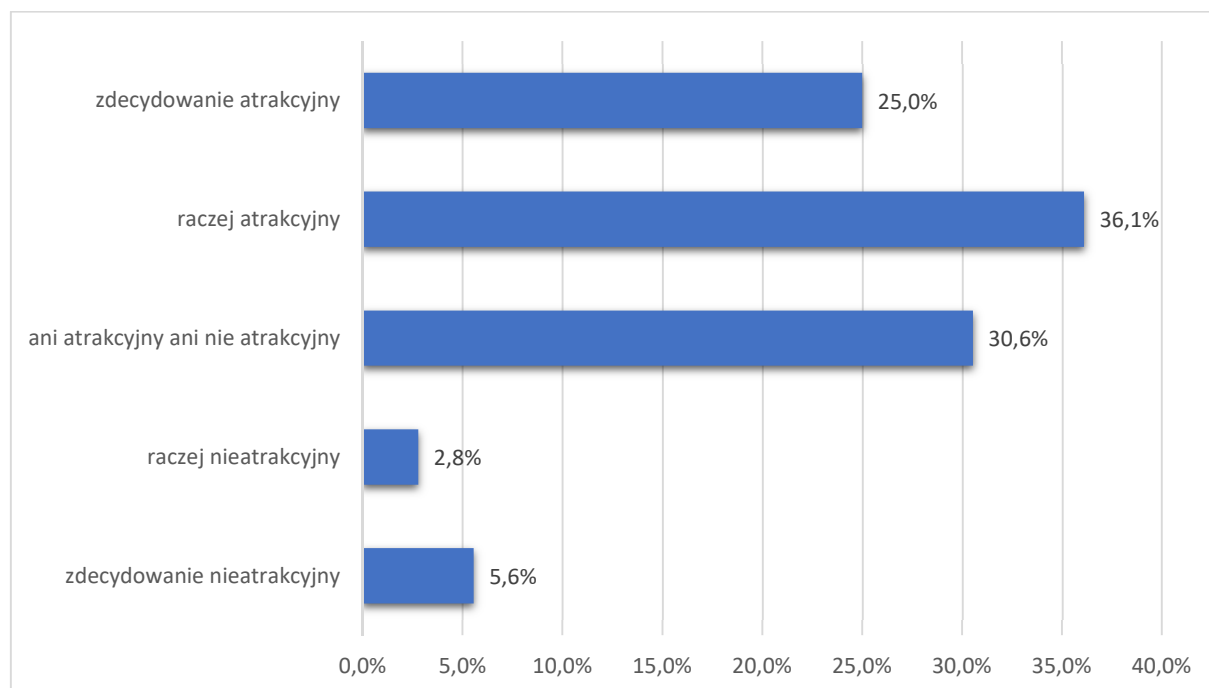
Wśród uczniów z Ukrainy są osoby, które przyjechały do Rzeszowa przed wybuchem wojny, a także te, które emigrowały do Polski po wybuchu konfliktu zbrojnego. Skorelowano dane dotyczące przyjazdu do Polski z danymi dotyczącymi odczuć związanych z emigracją. Test chi-kwadrat przy korelowaniu tych dwóch zmiennych nie wykazał statystycznie istotnego związku.

Tabela 25. Ocena dotychczasowych doświadczeń migracyjnych a termin przyjazdu do Polski – uczniowie z Ukrainy

Ocena dotychczasowych doświadczeń migracyjnych	Termin przyjazdu do Polski:	
	przed wybuchem wojny	po wybuchu wojny
całkowicie pozytywnie	16,7%	10,0%
przeważają doświadczenia pozytywne, ale mam też negatywne	33,3%	50,0%
doświadczenia negatywne i pozytywne równoważą się	16,7%	30,0%
przeważają doświadczenia negatywne, ale mam też pozytywne	33,3%	10,0%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	6	30
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 2,774$, $df=3$, $p=,427778$	

Źródło: badania własne; n=36

Kolejna hipoteza w tym obszarze problematyki brzmi: (H2.3) „Im dłużej uczeń przebywa na terenie Rzeszowa, tym niższa ocena miasta”.

Rycina 47. Ocena atrakcyjności Rzeszowa jako miejsca do życia – uczniowie z Ukrainy

Źródło: badania własne; n=36.

Co czwarty badany uczeń z Ukrainy ocenił Rzeszów jako zdecydowanie atrakcyjne miejsce do życia. Atrakcyjność miasta potwierdziło kolejne 36% badanych. Ocenę neutralną w tej kwestii wskazało 31% respondentów w tej grupie. Za nieatrakcyjny uznało Rzeszów około 8% badanych.

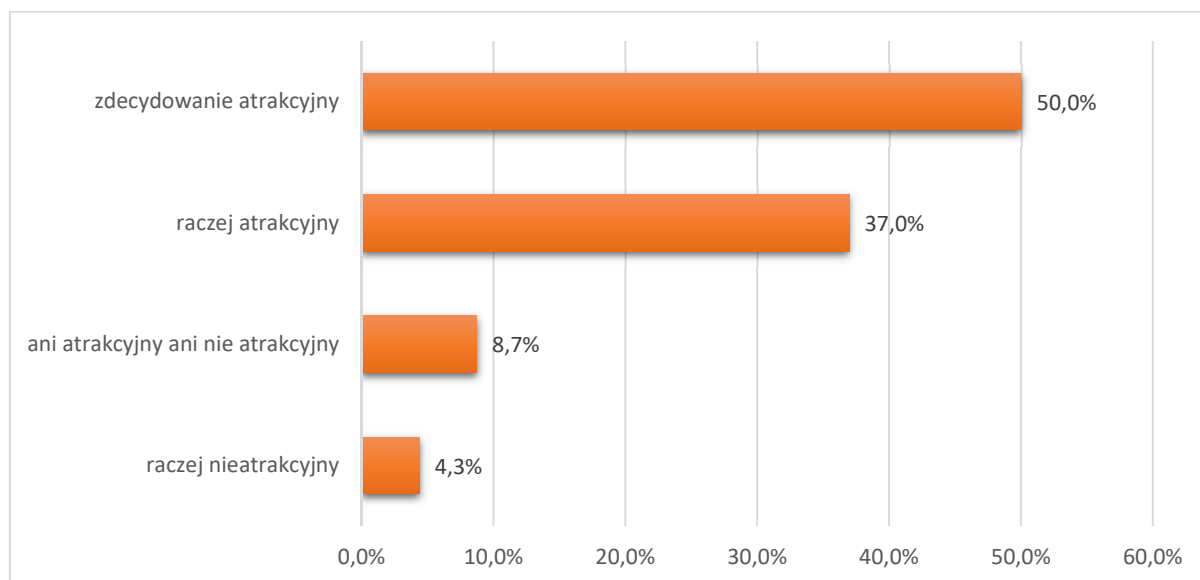
Tabela 26. Ocena Rzeszowa jako miejsca do życia a termin przyjazdu do Polski – uczniowie z Ukrainy

Ocena Rzeszowa jako miejsca do życia	Termin przyjazdu do Polski:	
	przed wybuchem wojny	po wybuchu wojny
zdecydowanie atrakcyjny	16,7%	26,7%
raczej atrakcyjny	-	43,3%
ani atrakcyjny ani nie atrakcyjny	50,0%	26,7%
raczej nieatrakcyjny	16,7%	-
zdecydowanie nieatrakcyjny	16,7%	3,3%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	6	30
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 10,291$, $df=4$, $p = ,035802$	

Źródło: badania własne; n=36.

Korelując dane dotyczące oceny miasta z danymi dotyczącymi długości pobytu uczniów w Polsce wykazano (na podstawie testu chi-kwadrat) statystycznie istotną zależność. Zdecydowanie lepiej,

jako miejsce do życia, postrzegają Rzeszów badani przybyli do Polski po wybuchu wojny (tj. po 23.02.2022 r). „Przedwojenna” emigracja ocenia w tym kryterium Rzeszów niżej.

Rycina 48. Ocena atrakcyjności Rzeszowa jako miejsca do życia – rodzice uczniów z Ukrainy

Źródło: badania własne; n=46.

O atrakcyjność Rzeszowa zapytano także rodziców uczniów z Ukrainy. W tej grupie miasto otrzymało jeszcze wyższe oceny. Połowa badanych rodziców określa Rzeszów jako miasto zdecydowanie atrakcyjne do życia, a raczej atrakcyjne kolejne 37%.

Tabela 27. Ocena Rzeszowa jako miejsca do życia – według badanych grup

Ocena Rzeszowa jako miejsca do życia	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
zdecydowanie atrakcyjny	25,0%	50,0%	23,9%	7,8%
raczej atrakcyjny	36,1%	37,0%	45,4%	58,0%
ani atrakcyjny ani nie atrakcyjny	30,6%	8,7%	19,7%	32,4%
raczej nieatrakcyjny	2,8%	4,3%	4,2%	0,5%
zdecydowanie nieatrakcyjny	5,6%	-	6,7%	1,4%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2=235,470$, $df=15$, $p=0,00000$			

Źródło: badania własne, n=585.

Badanym wskazano kilka aspektów życia w Rzeszowie i poproszono ich o oceny każdego z aspektów używając skali od 1 (ocena najniższa) do 5 (ocena najwyższa). Na podstawie zestawień ocen wyliczono średnie arytmetyczne oraz odchylenia standardowe celem wykazania różnic w ocenach.

Tabela 28. Oceny aspektów postrzegania Rzeszowa

Kryterium oceny miasta Rzeszowa	uczniowie z Ukrainy		rodzice uczniów z Ukrainy		polscy uczniowie	
	średnia	odch. stand.	średnia	odch. stand.	średnia	odch. stand.
bezpieczny w kontekście militarnym	3,67	1,17	3,35	1,46	3,49	1,23
innowacyjny	3,61	0,99	4,00	1,07	3,50	1,30
z wysokim poziomem edukacji	3,53	0,76	3,87	1,09	3,43	1,17
umożliwiający rozwój zawodowy	3,56	1,08	3,54	1,17	3,45	1,17
z szeroką ofertą kulturalną	3,31	1,13	3,59	1,33	3,34	1,13
z szerokim dostępem do rozrywki	3,31	1,06	3,65	1,23	3,47	1,23
dający dostęp do oferty sportowej	3,81	0,89	4,13	1,07	3,68	1,23

Źródło: badania własne, n=366.

Najwyżej ocenione kryterium we wszystkich trzech grupach to dostęp do oferty sportowej. Uczniowie z Ukrainy: wystawili tu średnią ocenę 3,81 i zbytnio ich oceny nie różniły się (odchylenie standardowe =0,89). Przez rodziców uczniów z Ukrainy: dostęp do oferty sportowej został oceniony średnio na 4,13 (przy odchyleniu standardowym = 1,07, co wskazuje na większą polaryzację ocen niż w przypadku uczniów z Ukrainy). Dla porównania, polscy uczniowie ocenili dostęp do oferty sportowej średnio na 3,68 (i tu różnica w poszczególnych ocenach była jeszcze wyższa – odchylenie standardowe wyniosło 1,23).

Najniżej ocenione kryterium dla uczniów zarówno ukraińskich jak i polskich to oferta kulturalna – uczniowie z Ukrainy wstawili tu średnią ocenę 3,31 (przy relatywnie wysokim odchyleniu standardowym = 1,13), a uczniowie polscy 3,34 (i w tej ocenie byli oni najbardziej zgodni – odchylenie standardowe = 1,13). Z identyczną oceną uczniów z Ukrainy (3,31) spotkał się dostęp do rozrywki. (3,31)

Przez rodziców uczniów z Ukrainy najniżej oceniony został aspekt: bezpieczny w kontekście militarnym, średnia ocena to 3,35, przy najwyższym odchyleniu standardowym dla tej grupy wynoszącym 1,46, co może świadczyć o sporej różnicy zdań na ten temat.

Porównanie grup - rodzice uczniów z Ukrainy generalnie oceniają miasto wyżej niż uczniowie z Ukrainy i polscy uczniowie. Największe różnice w ocenach widać w kryterium "Innowacyjny", gdzie rodzice uczniów z Ukrainy oceniają znacznie wyżej (4,00) w porównaniu do uczniów ukraińskich (3,61) i polskich uczniów (3,50). Rodzice uczniów z Ukrainy mają bardziej pozytywne oceny w większości kryteriów niż uczniowie z Ukrainy oraz polscy uczniowie. Kryteria związane z ofertą kulturalną i rozrywką są oceniane stosunkowo nisko przez uczniów z Ukrainy. Istnieją różnice w postrzeganiu bezpieczeństwa w kontekście militarnym, z rodzicami uczniów z Ukrainy mającymi największe odchylenie standardowe, co sugeruje duże zróżnicowanie opinii.

Badanych uczniów (z obu grup) oraz rodziców uczniów Ukraińskich zapytano o ocenę swojego poczucia bezpieczeństwa w związku z życiem czy przebywaniem w Rzeszowie.

Odpowiedzi do tego pytania były dość rozbudowane i brzmiały następująco:

Jak oceniasz swoje bezpieczeństwo żyjąc w Rzeszowie?

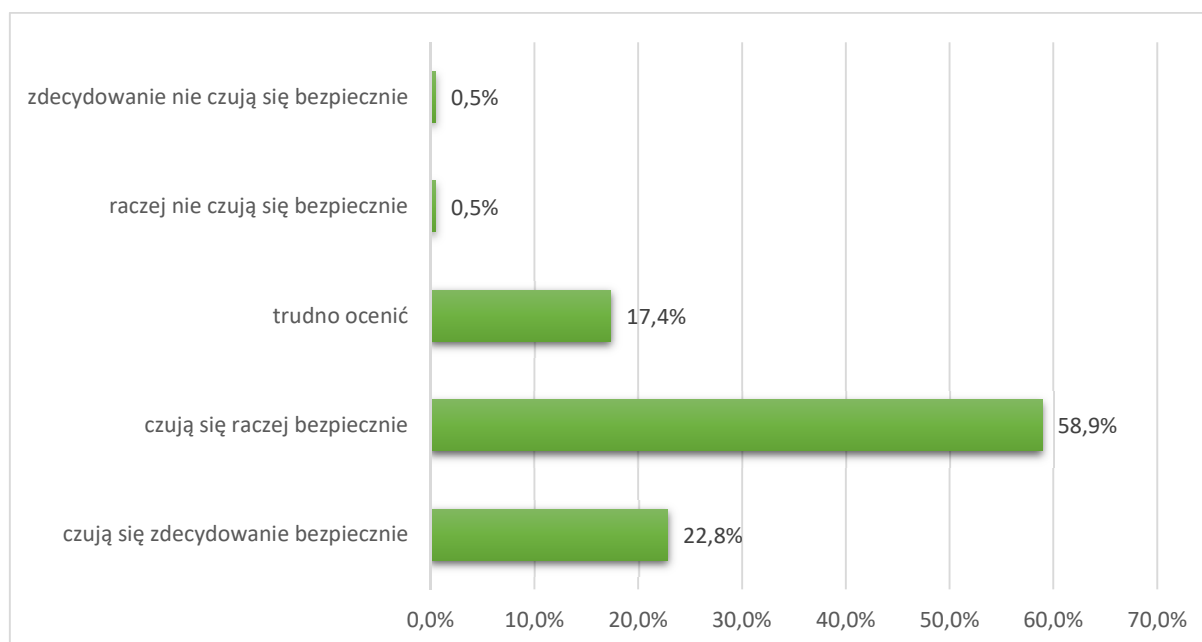
- a) Bardzo dobrze - Czuję się bardzo bezpiecznie w Rzeszowie i nie mam żadnych obaw związanych z bezpieczeństwem osobistym ani kwestiami związanymi z przestępczością.
- b) Dobrze - Ogólnie czuję się bezpiecznie, ale zdarzają się sytuacje, które mogą podnieść moją czujność, jednak nie wpływają one znacząco na moje poczucie bezpieczeństwa.
- c) Średnio - Moje poczucie bezpieczeństwa w Rzeszowie jest przeciętne, zdarzają się sytuacje, które mogą sprawić, że czuję się niepewnie lub zaniepokojony/a, ale ogólnie rzecz biorąc, nie jest to poważny problem.
- d) Źle - Mam duże obawy dotyczące bezpieczeństwa w Rzeszowie i czuję się zagrożony/a w wielu sytuacjach. Często mam niepokojące doświadczenia, które negatywnie wpływają na moje poczucie bezpieczeństwa.
- e) Bardzo źle - Moje poczucie bezpieczeństwa w Rzeszowie jest bardzo niskie, czuję się bardzo zagrożony/a i niepewnie nawet w codziennych sytuacjach. To znacząco wpływa na moją jakość życia i codzienne funkcjonowanie.

Tabela 29. Ocena bezpieczeństwa w związku z życiem w Rzeszowie – według badanych grup

Ocena Rzeszowa jako miejsca do życia	Badane grupy:		
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy
bardzo dobrze	22,2%	37,0%	16,2%
dobrze	36,1%	39,1%	43,7%
średnio	38,9%	23,9%	25,0%
źle	-	-	8,8%
bardzo źle	2,8%	-	6,3%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2=22,7045$, $df=8$, $p=,003765$		

Źródło: badania własne, $n=366$.

Analizując zestawienie odpowiedzi wszystkich trzech grup po zastosowaniu testu chi-kwadrat można stwierdzić statystycznie istotną zależność między oceną bezpieczeństwa a grupą badanych. Dane pokazują, że grupy ukraińskie czują się bezpieczniej w Rzeszowie, niż polscy uczniowie. Wskazania na oceny bardzo dobre w tych grupach są znacznie wyższe. Co więcej, oceny „źle” i „bardzo źle” nie zostały wybrane przez ani jednego rodzica (3% wskazań na „bardzo źle” wśród uczniów z Ukrainy. Łącznie złe oceny w kontekście poczucia bezpieczeństwa wskazało 15% polskich uczniów. Te różnice mogą wynikać z jednej strony, z przeżyć ukraińskich respondentów związanych z zagrożeniem wojennym, z drugiej strony z różnicy standardów między realiami polskimi i ukraińskimi dotyczącymi pojęcia „poczucie bezpieczeństwa”.

Rycina 49. Opinie nauczycieli na temat poczucia bezpieczeństwa uczniów z Ukrainy podczas pobytu w Rzeszowie

Źródło: badania własne; n=219.

Nauczyciele w zdecydowanej większości zakładają, że uczniowie z Ukrainy czują się w Rzeszowie bezpiecznie (w tym 23% uważa, że zdecydowanie bezpiecznie). 17% nauczycieli miało problem jednoznacznym określeniem poziomu poczucia bezpieczeństwa uczniów z Ukrainy, a 1% badanych uważa, że nie czują się oni bezpiecznie. Oceny uczniów związane z bezpieczeństwem Rzeszowa w kontekście militarnym są nieco niższe. Oceny „4” i „5” dają łącznie 58%. Porównując te wyniki z odpowiedziami samych ukraińskich uczniów na ten temat, zauważyć można że są one zawyżone. Co prawda, ta jak wspomniano wyżej, Ukraińcy czują się w Rzeszowie bezpieczniej niż młodzi mieszkańcy miasta, to jednak oceny nie są aż tak wysokie. W przypadku ocen najwyższych pojawiła się dokładna zbieżność, niższe oceny już znacznie różnią się.

Następne pytanie dotyczyło oceny Rzeszowa pod względem spełnienia wymagań kulturalnych respondentów. Kafeteria odpowiedzi brzmiała następująco:

Czy Rzeszów spełnia Twoje wymagania kulturalne?

- Tak, Rzeszów spełnia moje wymagania kulturalne w pełni. Bogata oferta wydarzeń kulturalnych oraz różnorodność instytucji kulturalnych odpowiadają moim zainteresowaniom i potrzebom.
- Tak, ogólnie Rzeszów spełnia moje wymagania kulturalne, chociaż czasami brakuje mi pewnych wydarzeń lub atrakcji, które chciałbym/chciałabym zobaczyć.
- Średnio, Rzeszów częściowo spełnia moje wymagania kulturalne, ale nie zawsze znajduję tam atrakcje odpowiadające moim zainteresowaniom lub oczekiwaniom.
- Nie, Rzeszów nie spełnia moich wymogów kulturalnych. Brakuje mi różnorodności wydarzeń i atrakcji kulturalnych, które by mnie zainteresowały.
- Nie, Rzeszów nie spełnia moich wymogów kulturalnych w ogóle. Brak interesujących wydarzeń i instytucji kulturalnych sprawia, że czuję się ograniczony/a w możliwościach rozwoju kulturalnego.

Tutaj podobnie, w kwestii oferty kulturalnej miasta wypowiedali się uczniowie polscy i ukraińscy oraz rodzice uczniów z Ukrainy.

Tabela 30. Ocena spełnienia potrzeb kulturalnych – według badanych grup

Czy Rzeszów spełnia Twoje wymagania kulturalne?	Badane grupy:		
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy
Tak, Rzeszów spełnia moje wymagania kulturalne w pełni.	33,3%	30,4%	21,5%
Tak, ogólnie Rzeszów spełnia moje wymagania kulturalne, chociaż czasami brakuje mi pewnych wydarzeń lub atrakcji.	36,1%	45,7%	46,1%
Średnio, Rzeszów częściowo spełnia moje wymagania kulturalne.	19,4%	15,2%	21,5%
Nie, Rzeszów nie spełnia moich wymogów kulturalnych.	2,8%	8,7%	4,9%
Nie, Rzeszów nie spełnia moich wymogów kulturalnych w ogóle.	8,3%	-	6,0%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2 = 9,09216$, $df=8$, $p=,334581$		

Źródło: badania własne, $n=366$.

W przypadku wymagań kulturalnych respondentów z wskazanych trzech grup nie można stwierdzić statystycznie istotnych różnic w ich ocenach. W ocenach wszystkich grup badanych przeważają oceny pozytywne (a nawet można zauważyć dość wysokie odsetki wskazań ocen najwyższych). Oceny negatywne oscylują zbiorczo w granicach 10%. Można więc założyć, że Rzeszów zasadniczo spełnia wymagania związane z życiem kulturalnym tak jego młodych mieszkańców (polskich uczniów), jak i ukraińskich emigrantów (uczniów i rodziców).

Ostatnie z serii pytań dotyczących Rzeszowa było związane ze spełnieniem potrzeby rozrywki. Brzmiało ono:

Jak oceniasz swoje spełnienie potrzeby rozrywki w Rzeszowie?

- Bardzo dobrze - Moje potrzeby rozrywki są w pełni zaspokajane w Rzeszowie. Miasto oferuje bogatą i zróżnicowaną gamę atrakcji oraz wydarzeń rozrywkowych, które odpowiadają moim zainteresowaniom i upodobaniom.
- Dobrze - Ogólnie rzecz biorąc, moje potrzeby rozrywki są spełnione w Rzeszowie, chociaż czasami mogłoby być więcej różnorodnych opcji dostępnych w mieście.
- Średnio - Moje potrzeby rozrywki są częściowo zaspokajane w Rzeszowie, ale czasami brakuje mi pewnych atrakcji lub wydarzeń, które chciałbym/chciałabym zobaczyć lub uczestniczyć w nich.
- Słabo - W Rzeszowie moje potrzeby rozrywki są słabo spełnione. Brakuje mi różnorodności atrakcji i wydarzeń, które byłyby dla mnie interesujące.
- Bardzo słabo - W ogóle nie czuję, że moje potrzeby rozrywki są spełnione w Rzeszowie. Brakuje mi atrakcji i wydarzeń, które byłyby dla mnie interesujące, co powoduje, że czuję się ograniczony/a w możliwościach rozrywki.

Tabela 31. Ocena spełnienia potrzeb rozrywkowych – według badanych grup

Czy Rzeszów spełnia Twoje wymogi rozrywki?	Badane grupy:		
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy
bardzo dobrze	19,4%	32,6%	21,8%
dobrze	41,7%	45,7%	43,7%
średnio	25,0%	13,0%	21,1%
słabo	5,6%	6,5%	8,8%
bardzo słabo	8,3%	2,2%	4,6%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2 = 6,20303$, $df=8$, $p=,624502$		

Źródło: badania własne, $n=366$.

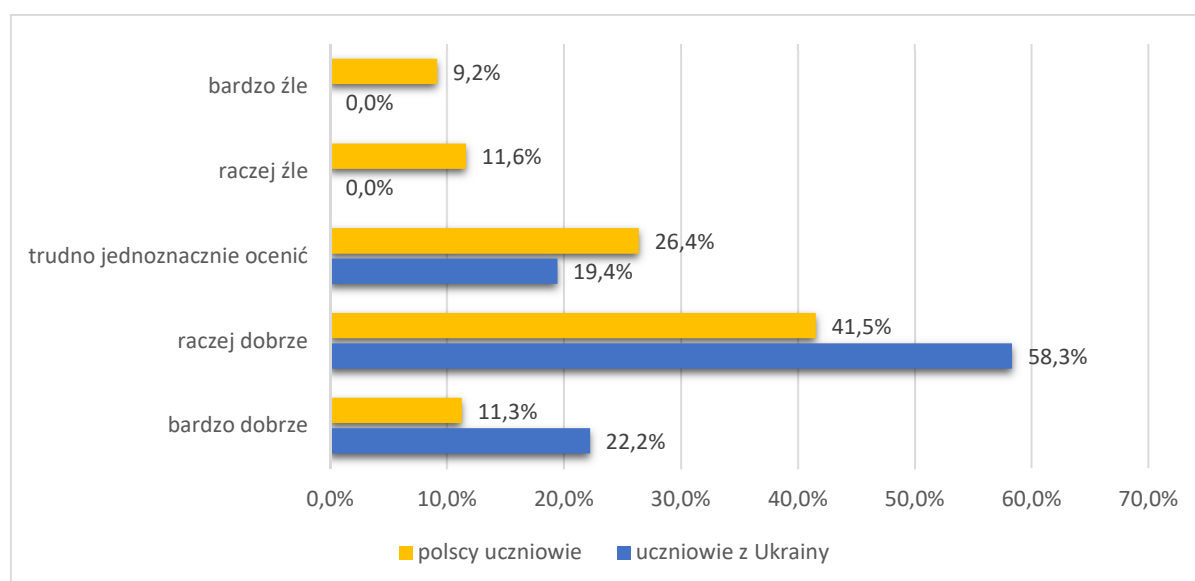
W przypadku zaspokojenia potrzeb rozrywki także nie stwierdzono statystycznie istotnego związku udzielanych odpowiedzi z konkretną grupą badanych. Wśród respondentów dominują oceny pozytywne (zwłaszcza w grupie rodziców wskazania na najwyższą ocenę sięgają 33%), oceny negatywne zaś to rząd kilkunastu procent wskazań w każdej z grup (w grupie rodziców to niecałe 10%). Założyć więc można, że zaspokojenie potrzeb rozrywki w Rzeszowie są zabezpieczone zarówno dla jego młodych mieszkańców jak i uchodźców z Ukrainy.

5. Postawy - uczniów i wobec uczniów z Ukrainy

5.1 Opinie na temat poziomu edukacji w Polsce i na Ukrainie

Pierwsza hipoteza z trzeciego obszaru problematyki badawczej w brzmieniu: (H3.1) „Ocena poziomu uczniów z Polski i Ukrainy jest na podobnym szczeblu”. Dotyczy postrzegania przez badane grupy poziomu edukacji w Polsce i na Ukrainie.

Na początek przeanalizowano dane pozyskane z ogólnego pytania dotyczącego samopoczucia Uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach i porównano je zdanymi dotyczącymi samopoczucia uczniów polskich.

Rycina 50. Ogólne samopoczucie w szkole uczniów polskich i ukraińskich

Źródło: badania własne; n=320.

Dane pokazują wyraźne różnice w ocenie samopoczucia uczniów polskich i ukraińskich. Zdecydowana większość uczniów z Ukrainy deklaruje, że w rzeszowskich szkołach czuje się dobrze (w tym 22% bardzo dobrze). Złego samopoczucia nie sygnalizuje żaden z nich. Rozkład odpowiedzi o samopoczuciu uczniów polskich wygląda nieco inaczej. Także można tu zauważyć przewagę wskazań pozytywnych, ponad co czwarty polski uczeń nie był w stanie jednoznacznie kreślić swojego samopoczucia w murach szkoły, a co piąty określił je jako złe.

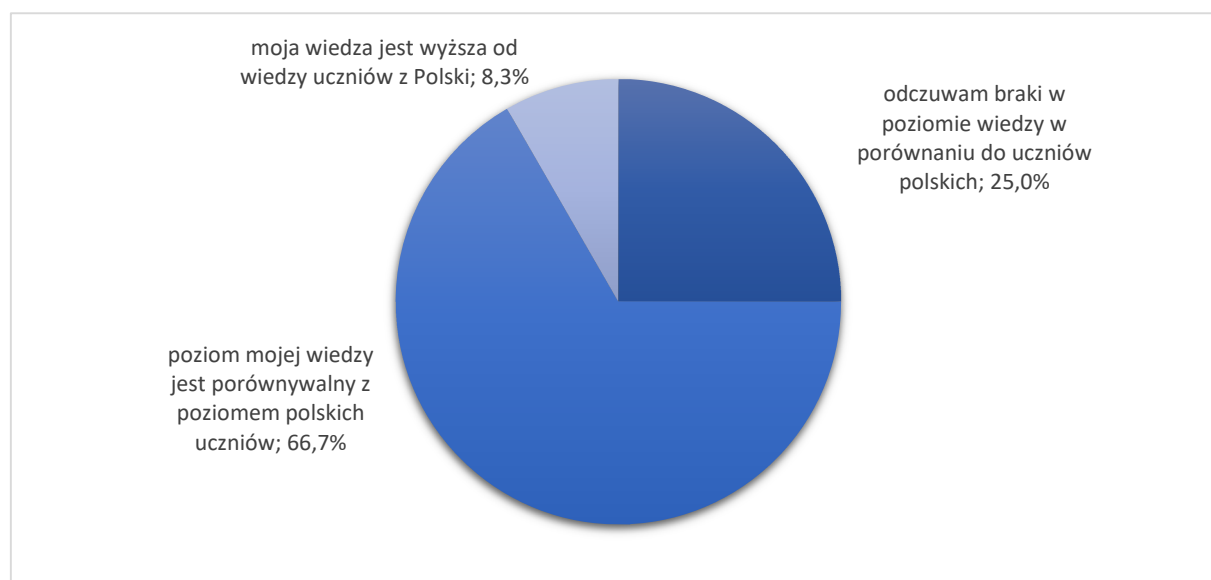
Testy korelacji w oby grupach nie wykazały związku między samopoczuciem a etapem kształcenia czy płcią respondentów.

O samopoczuciu uczniów w szkole wypowiadały się też pozostałe grupy badanych. Zestawienie danych powstałych na pązie tego pytania, po wyliczeniu testu chi-kwadrat, wskazuje na pewne istotne statystycznie zależności. Badani rodzice uczniów z Ukrainy oceniają samopoczucie swoich dzieci na jeszcze wyższe, niż deklarowali sami uczniowie. Jednak 2% z nich stwierdziło, że ich dzieci w szkole czują się źle. Co trzeci badany nauczyciel zakłada, że ukraińscy uczniowie czują się w rzeszowskich szkołach bardzo dobrze, a niemal połowa, że raczej dobrze. Powyżej przeanalizowano już odpowiedzi uczniów polskich i ukraińskich w tej kwestii.

Tabela 32. Samopoczucie uczniów w rzeszowskich szkołach – według badanych grup

Poziom samopoczucia w szkole	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy (o samopoczuciu swoich dzieci)	uczniowie Polacy	nauczyciele (o samopoczuciu uczniów z Ukrainy)
bardzo dobre	22,2%	28,3%	11,3%	33,8%
raczej dobre	58,3%	60,9%	41,5%	49,3%
trudno jednoznacznie ocenić	19,4%	8,7%	26,4%	16,4%
raczej złe	-	2,17%	11,62%	0,46%
bardzo złe	-	-	9,15%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2= 101,441$, $df=12$, $p=,000000$			

Źródło: badania własne, $n=585$.

Rycina 51. Opinie uczniów ukraińskich na temat procesu uczenia się wraz z polskimi uczniami

Źródło: badania własne; $n=36$.

Poproszono uczniów z Ukrainy o dokonanie samooceny ze względu na poczucie posiadanego poziomu wiedzy w porównaniu z polskimi koleżankami i kolegami z klasy. Większość badanych z tej grupy stwierdziła, że ich poziom wiedzy jest porównywalny z poziomem uczniów polskich. Co czwarty badany stwierdził, że odczuwa braki z poziomu swojej wiedzy gdy porównuje go do poziomu uczniów polskich. 8% stwierdziło, że posiada wyższy poziom wiedzy.

Tabela 33. Opinie na temat poziomu wiedzy uczniów polskich i ukraińskich – według badanych grup

Poziom samopoczucia w szkole	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
poziom wiedzy uczniów z Ukrainy jest niższy	25,0%	26,1%	47,2%	52,1%
poziom wiedzy uczniów z Ukrainy i Polski jest porównywalny	66,7%	58,7%	44,7%	43,8%
poziom wiedzy uczniów z Polski jest niższy	8,3%	15,2%	8,1%	4,1%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2 = 21,7638$, $df=6$, $p=,001336$			

Źródło: badania własne, $n=585$.

Analizując zestawienie odpowiedzi wszystkich badanych grup na temat porównania poziomu wiedzy uczniów polskich i ukraińskich, na podstawie wyniku testu chi-kwadrat stwierdzono, że zachodzi statystycznie istotna zależność między opinią na ten temat a grupą badaną. W porównaniu z omówionymi powyżej wynikami rozkładu odpowiedzi uczniów z Ukrainy dotyczących tego pytania, badani rodzice, także w większości zakładają, że poziom wiedzy ich dzieci jest porównywalny z poziomem wiedzy polskich uczniów. 26% rodziców twierdzi, że zauważa braki w poziomie wiedzy swoich dzieci, a 15% twierdzi, że poziom wiedzy ich dzieci jest wyższy. W polskich grupach respondentów rozkłady te przedstawiają się inaczej. 47% polskich uczniów uważa, że ich wiedza jest na wyższym poziomie niż u ukraińskich uczniów, a kolejne 45% twierdzi, że na porównywalnym. 8% polskich uczniów stwierdziło, że uczniowie z Ukrainy przewyższają ich poziomem wiedzy. Wśród badanych nauczycieli przeważa opinia o brakach w wiedzy uczniów polskich w porównaniu z ukraińskimi (52%). Porównywalny poziom wiedzy zaznaczyło 44% badanych, a 4% stwierdziło, że poziom wiedzy młodych Ukraińców jest wyższy.

Opinie te mogą wynikać z różnych przyczyn. Poza ocenami związanymi z poziomem przyswojenia materiału w grę wchodzi tu przede wszystkim różnice w programach nauczania ukraińskich i polskich szkół.

Reasumując, zdecydowana większość uczniów z Ukrainy, którzy uczęszczają do rzeszowskich szkół zadeklarowała, że poziom ich wiedzy jest porównywalny z poziomem polskich uczniów. Wynik ten może sugerować, że większość uczniów z Ukrainy czuje, że ich poziom wiedzy jest na równi z poziomem polskich uczniów w polskich szkołach. Może to świadczyć o skuteczności systemu edukacji w Polsce w integrowaniu uczniów z różnych krajów i kultur oraz zapewnianiu im równych szans w nauce. Poziom zaangażowania nauczycieli w proces nauczania może być wysoki, co pomaga uczniom z Ukrainy osiągać sukcesy w nauce i czuć się pewnie w swoich umiejętnościach. Można zauważyć, że wśród uczniów z Polski ich opinia waha się głównie pomiędzy dwoma odpowiedziami, że poziom ich wiedzy jest porównywalny z uczniami z Ukrainy, co pokazuje, że prawie połowa uczniów ma poczucie równości w zakresie wiedzy oraz że ich poziom jest wyższy od poziomu uczniów z Ukrainy. To największa grupa, co może sugerować pewność siebie polskich uczniów w kontekście edukacyjnym.

W kolejnym pytaniu, respondenci wypowiedzieli się szerzej o kwestiach różnic w edukacji w Polsce i na Ukrainie, już nie w kontekście jednostkowym ale ogólnosystemowym.

Zestawiając dane dotyczące oceny polskiego i ukraińskiego systemu edukacji, przy zastosowaniu testu chi-kwadrat, wykazano statystycznie istotne zależności między oceną systemów i grupą badanych.

Tabela 34. Opinie na temat poziomu edukacji w polskich i ukraińskich szkołach – według badanych grup

Poziom samopoczucia w szkole	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
w Polsce jest wyższy poziom edukacji niż w Ukrainie	27,8%	13,0%	56,0%	51,6%
w Polsce i w Ukrainie jest taki sam poziom edukacji	36,1%	52,2%	38,4%	41,6%
w Polsce jest niższy poziom edukacji niż w Ukrainie	36,1%	34,8%	5,6%	6,8%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2 = 79,4139$, $df=6$, $p=,000000$			

Źródło: badania własne, $n=585$.

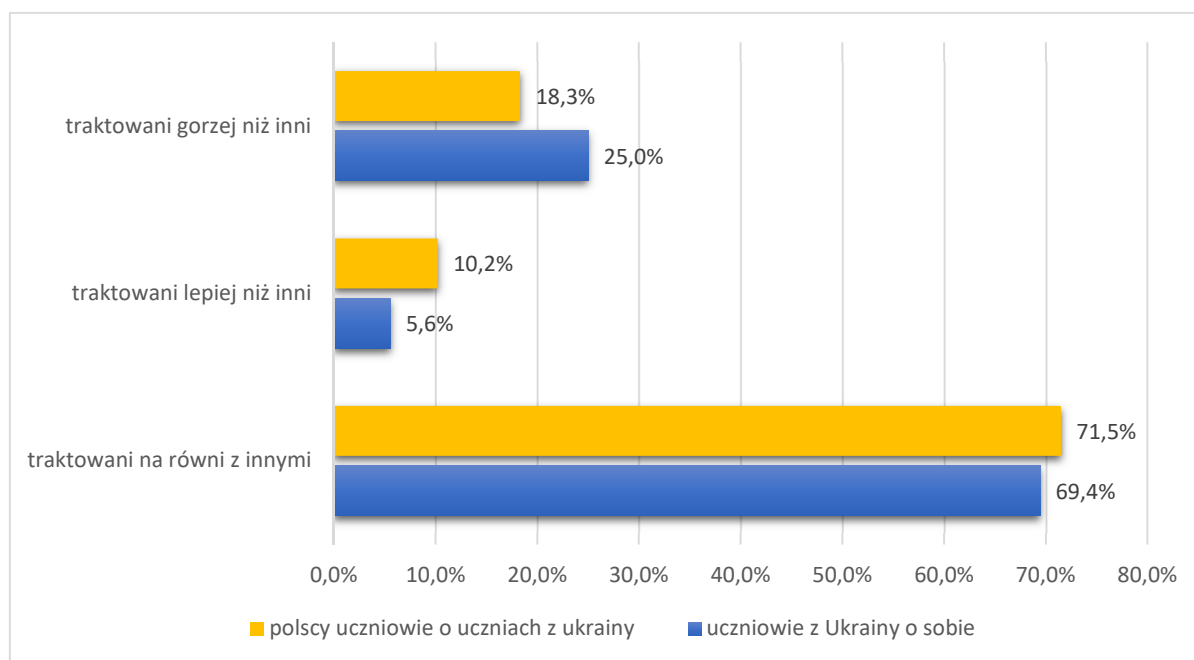
Większość uczniów z Ukrainy, którzy uczęszczają do rzeszowskich szkół zadeklarowało, że poziom edukacji w polskich szkołach jest zbliżony na takim samym poziomie, bądź nawet wyższy niż w placówkach na Ukrainie (36% + 28%). Może to świadczyć o skuteczności systemu edukacji w Polsce w integrowaniu uczniów z różnych krajów i kultur oraz zapewnianiu im równych szans w nauce. 36% badanych uczniów z Ukrainy twierdzi, że w ukraińskich szkołach jest wyższy poziom edukacji.

W perspektywie ponad połowy przebadanych rodziców dzieci z Ukrainy poziom edukacji w Polsce i na Ukrainie są takie same. W porównaniu z odpowiedziami nauczycieli, znacznie większa część z badanych rodziców uważa, że to na Ukrainie poziom edukacji jest wyższy (35%), a jedynie 13%, że w Polsce jest wyższy. Ponad połowa nauczycieli natomiast stwierdziła, że poziom edukacji w Polsce jest wyższy od ukraińskiego. Kolejne 42% uważa, że oba systemy są porównywalne. O wyższości systemu ukraińskiego było przekonanych 7% badanych nauczycieli. Interpretując odpowiedzi polskich uczniów możemy zauważyć, że 38% uważa, że poziom edukacji w obu krajach jest porównywalny. 56% polskich uczniów uważa, że poziom edukacji w Polsce jest wyższy niż na Ukrainie. To większość, co może wskazywać na przekonanie o wyższej jakości edukacji w Polsce. Najmniejsza grupa osób uważa, że poziom edukacji w Polsce jest niższy niż na Ukrainie, co sugeruje, że niewielu uczniów uważa edukację w Polsce za gorszą.

Wracając do hipotezy (H3.1) „Ocena poziomu uczniów z Polski i Ukrainy jest na podobnym szczeblu”, trudno jest ją jednoznacznie zweryfikować. Biorąc pod uwagę dane grup polskich i ukraińskich, można zauważyć spory relatywizm ocen. Przyjąć więc można, że Ukraińcy oceniają ukraińskich uczniów i system edukacji podobnie, jak Polacy oceniają uczniów polskich i polski system.

5.2 Obecność i traktowanie uczniów z Ukrainy w polskiej szkole

Kolejne hipotezy w trzecim obszarze problematyki badawczej brzmią następująco: (H3.4.1) „Uczniowie z Ukrainy uważają, że są traktowani na równi z Uczniami polskimi” oraz (H3.4.2) „Uczniowie polscy uważają, że uczniowie z Ukrainy są traktowani priorytetowo”.

Rycina 52. Opinie na temat traktowania w szkole uczniów z Ukrainy – uczniowie ukraińscy i polscy
Źródło: badania własne; n=320.

Zdecydowanie większość uczniów z Ukrainy, którzy uczęszczają do rzeszowskich szkół (69%) zadeklarowało, że są traktowani na równi z innymi rówieśnikami. Może oznaczać, że większość uczniów ukraińskich w danej populacji szkolnej czuje, że są traktowani równo w porównaniu z uczniami polskimi. To może wynikać z różnych czynników, takich jak polityka szkolna promująca równość, atmosfera w szkole, czy integracja społeczna. Ważne jest zrozumienie, dlaczego uczniowie mają takie odczucia, aby kontynuować takie działania. Warto jednak zaznaczyć, że co czwarty uczeń z Ukrainy uważa, że jest traktowany gorzej niż inni. Większość polskich uczniów uważa, że ukraińscy uczniowie są traktowani równo, co jest pozytywnym sygnałem dla ich integracji. Istnieje jednak niewielka grupa uczniów, która uważa, że ukraińscy uczniowie są traktowani lepiej lub gorzej. Może to sugerować, że mimo ogólnej pozytywnej atmosfery, wciąż istnieją wyzwania w pełnej integracji i równości w klasach.

Tabela 35. Opinie na temat traktowania w szkole uczniów z Ukrainy – według badanych grup

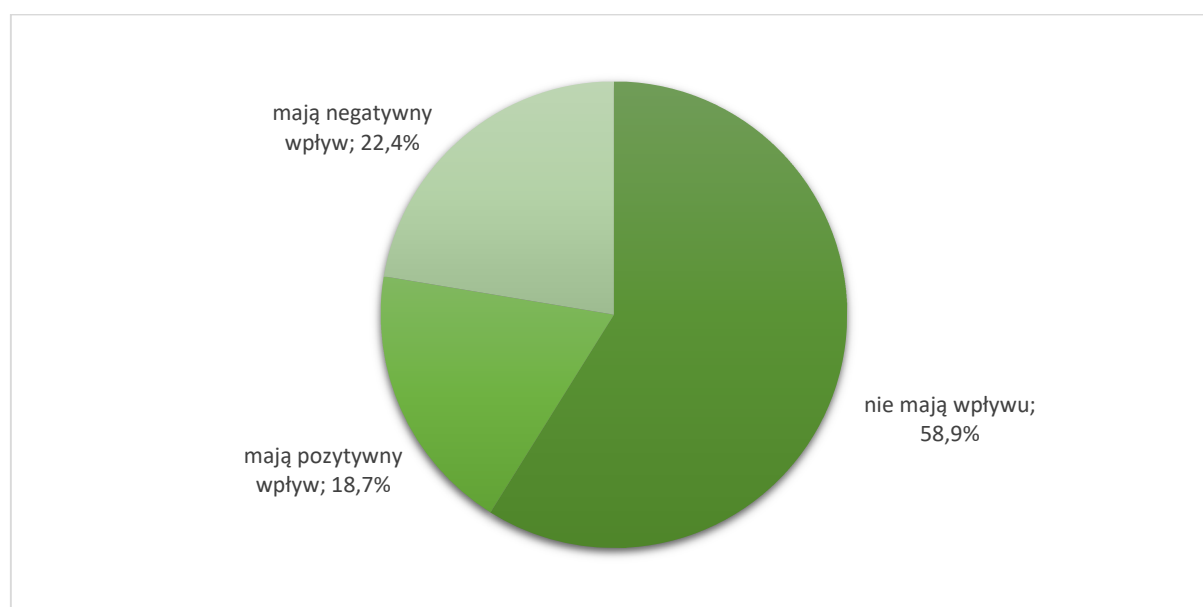
Poziom samopoczucia w szkole	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
są traktowani na równi z innymi	69,4%	73,9%	71,5%	88,1%
są traktowani lepiej niż inni	5,6%	6,5%	10,2%	3,7%
są traktowani gorzej niż inni	25,0%	19,6%	18,3%	8,2%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2 = 24,2563$, $df=6$, $p=,000468$			

Źródło: badania własne, n=585.

Test chi-kwadrat wykazał zależność między opiniami na temat traktowania uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach a grupami respondentów. Najwyższy odsetek wskazań na równe traktowanie wszystkich uczniów znalazł się w grupie nauczycieli (88%). O lepszym traktowaniu uczniów z Ukrainy częściej niż inni wspominali polscy uczniowie, nie mniej to stosunkowo najniższe odsetki wskazań na odpowiedzi w tym pytaniu. Tak jak już wcześniej wspomniano, co czwarty ukraiński uczeń stwierdził, że jest traktowany gorzej niż inni. Założenie to potwierdziło 20% rodziców i 18% polskich uczniów. Wśród nauczycieli ten odsetek był wyraźnie niższy i wyniósł 8%.

Wracając do postawionych hipotez: „Uczniowie z Ukrainy uważają, że są traktowani na równi z Uczniami polskimi” zasadniczo została potwierdzona – uważa tak większość badanych ukraińskich uczniów, a dodatkowo potwierdzają to z zdecydowanej większości respondenci z pozostałych grup. Tym samym hipoteza „Uczniowie polscy uważają, że uczniowie z Ukrainy są traktowani priorytetowo” została odrzucona, gdyż tego zdania jest tylko 18% polskich uczniów.

Kolejna hipoteza brzmi: (H3.5) „Nauczyciele nie widzą wpływu uczniów z Ukrainy na ich edukację”.

Rycina 53. Opinie nauczycieli na temat wpływu uczniów z Ukrainy na proces dydaktyczny w klasach
Źródło: badania własne; n=219.

Większość nauczycieli stwierdziło, że pojawienie się uczniów z Ukrainy w klasie nie wywołało ani pozytywnego ani negatywnego wpływu na proces dydaktyczny. Dalej, 19% badanych zauważa pozytywny wpływ pojawienia się ukraińskich uczniów na procesy dydaktyczny, a prawie tyle samo (22%) zauważa negatywny wpływ.

Na poglądy nauczycieli na ten temat nie ma wpływu liczba uczniów z Ukrainy w klasie – statystycznie istotna zależność nie została wykazana (przy użyciu współczynnika korelacji rang Spearmana).

Nie należy tego odbierać w sposób negatywny, ponieważ oznacza to, że edukacja z ich udziałem przebiega programowo, co daje pozytywną prognozę na przyszłość i może świadczyć o pomyślnym procesie asymilacji i integracji pomiędzy uczniami. Potwierdza to również poprzednie odpowiedzi w których spory odsetek nauczycieli zadeklarował, że poziomy edukacji są równe. Pozostałe odpowiedzi o wpływie negatywnym i pozytywnym na proces edukacji mogą wynikać z osobistych doświadczeń

nauczycieli oraz o różnorodności charakterów wśród uczniów, co występuje w każdej szkole, bez względu na narodowość.

Reasumując, hipoteza „Nauczyciele nie widzą wpływu uczniów z Ukrainy na ich edukację” została potwierdzona.

Tabela 36. Ocena wpływu uczniów ukraińskich na proces dydaktyczny a liczba uczniów z Ukrainy w klasie

Opinia nauczycieli	Liczba uczniów z Ukrainy w klasie:		
	jeden uczeń	dwóch uczniów	trzech i więcej
uważam, że nie mają wpływu	52,5%	64,4%	52,4%
uważam, że mają pozytywny wpływ	27,1%	16,9%	11,9%
uważam, że mają negatywny wpływ	20,3%	18,6%	35,7%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	59	118	42
Istotność statystyczna	współczynnik korelacji rang Spearmana rs=0,0219955388, p=0,746179847		

Źródło: badania własne, n=219.

5.3 Jak postrzegani są ukraińscy uczniowie

Kolejna część trzeciego zakresu problematyki dotyczy kwestii związanych z postrzeganiem uczniów z Ukrainy jako osób. Tu postawiono dwie hipotezy: (H3.6) „Uczniowie z Ukrainy postrzegają innych uczniów z Ukrainy w sposób pozytywny” oraz (H3.8) „Nie ma różnic jeśli chodzi postrzeganie uczniów z Ukrainy i z Polski”. W celu pozyskania danych do weryfikacji hipotez ułożono listę cech i zadaniem respondentów było wskazanie na skali od 1 do 5 na ile dane cechy pasują do uczniów z Ukrainy. Grupa uczniów ukraińskich określała więc samych siebie, o uczniach z Ukrainy wypowiadali się polscy uczniowie oraz nauczyciele.

W celu weryfikacji hipotez, z pozyskanych danych wyliczono średnie arytmetyczne oceny dla każdej cechy, oraz dominantę i medianę.

Analiza wypowiedzi dotyczących cech uczniów ukraińskich, uczniów polskich i nauczycieli wobec uczniów z Ukrainy wykazała istotne różnice w percepcji tych trzech grup. Uczniowie ukraińscy najlepiej oceniają siebie jako wspierających się nawzajem, życzliwych i przyjaznych, natomiast najgorzej postrzegają swoją łagodność, spokój i empatię.

Uczniowie polscy najwyższej oceniają ukraińskich uczniów pod względem uprzejmości (mili), koleżeńskości i przyjacielskości, zaś najniżej pod względem aktywności społecznej, podejmowania inicjatywy i pracowitości – widać to wyraźnie po dominantach dla tych cech wynoszących „1”.

Nauczyciele najlepiej oceniają uczniów z Ukrainy jako miłych, sympatycznych i koleżeńskich, natomiast najgorzej oceniają ich aktywność społeczną, gotowość do inicjatywy i zaangażowanie. Ich przypisywanie cech było bardzo równe – wszystkie dominanty i mediany wynoszą „3”.

Uczniowie z Ukrainy mają tendencję do wysokiej samooceny w wielu aspektach, takich jak pracowitość, otwartość, wzajemne wsparcie, pomocność, aktywność społeczna, życzliwość, koleżeńskość, współpraca, tolerancja, komunikatywność, zaangażowanie, dobroduszość i przyjaźń. Dominanta i mediana w większości przypadków wskazują na oceny bliskie najwyższym wartościom, co sugeruje pozytywne postrzeganie tych cech wśród samych uczniów ukraińskich.

Tabela 37. Przypasowanie cech charakteru do uczniów z Ukrainy – według badanych grup

określenia odnoszące się do uczniów z Ukrainy	uczniowie ukraińscy			uczniowie polscy			nauczyciele		
	średnia	dominanta	mediana	średnia	dominanta	mediana	średnia	dominanta	mediana
pracowici	3,61	4	4	2,52	1	3	3,02	3	3
otwarcie	3,33	4	4	2,65	2	2	2,89	3	3
wspierający się nawzajem	3,83	4	4	2,95	3	3	3,38	3	3
pomocni	3,75	5	4	2,76	3	3	3,03	3	3
aktywni społecznie	3,72	4	4	2,50	1	2	2,66	3	3
życzliwi	3,83	4	4	2,80	3	3	3,24	3	3
empatyczni	3,25	4	3	2,69	3	3	3,00	3	3
koleżeńscy	3,92	4	4	3,06	3	3	3,26	3	3
wykazujący inicjatywę	3,36	3	3	2,42	1	2	2,58	3	3
łagodni	3,19	3	3	2,79	3	3	3,02	3	3
sympatyczni	3,53	4	4	2,95	3	3	3,49	3	3
współpracujący	3,67	4	4	2,67	3	3	3,09	3	3
tolerancyjni	3,36	4	4	2,89	3	3	3,09	3	3
komunikatywni	3,58	4	4	2,64	1	3	2,95	3	3
zaangażowani	3,11	3	3	2,64	3	3	2,84	3	3
dobroduszni	3,78	4	4	2,70	3	3	2,84	3	3
przyjaźni	3,83	4	4	2,99	3	3	3,27	3	3
spokojni	3,25	3	3	2,88	3	3	3,17	3	3
mili	3,36	3	3	3,09	3	3	3,40	3	3

Źródło: badania własne, n=539.

Uczniowie polscy oceniają te same cechy uczniów z Ukrainy znacznie bardziej krytycznie. Średnie oceny w wielu przypadkach są niższe niż te przyznawane przez uczniów ukraińskich, co może wskazywać na pewien dystans i brak pełnego zrozumienia międzykulturowego. Najniżej oceniane cechy to pracowitość, otwartość, aktywność społeczna, inicjatywność i komunikatywność, co może sugerować, że uczniowie polscy mogą nie dostrzegać lub nie doceniać tych cech u swoich ukraińskich rówieśników. Przyczyną tego mogą być też postawy przyjęte przez uczniów z Ukrainy w kontekście funkcjonowania w rzeszowskiej szkole. Być może jest to poczucie tymczasowości i wyobcowania skutkujące zaniechaniem podejmowania działań i obniżeniem chęci do aktywności, inaczej „strategia na przeczekanie”.

Nauczyciele prezentują bardziej umiarkowane i neutralne postawy w porównaniu do uczniów polskich. Ich oceny są często wyższe niż oceny uczniów polskich, ale nadal niższe niż samooceny uczniów z Ukrainy. Nauczyciele oceniają pozytywnie cechy takie jak wzajemne wsparcie, życzliwość, koleżeńskość, sympatyczność i przyjaźń, co wskazuje na bardziej zrównoważone i akceptujące podejście.

Reasumując, istnieją znaczne różnice między samooceną uczniów z Ukrainy a ocenami przyznawanymi przez uczniów polskich i nauczycieli. Uczniowie z Ukrainy mają tendencję do postrzegania siebie w bardziej pozytywnym świetle, podczas gdy uczniowie polscy są bardziej krytyczni.

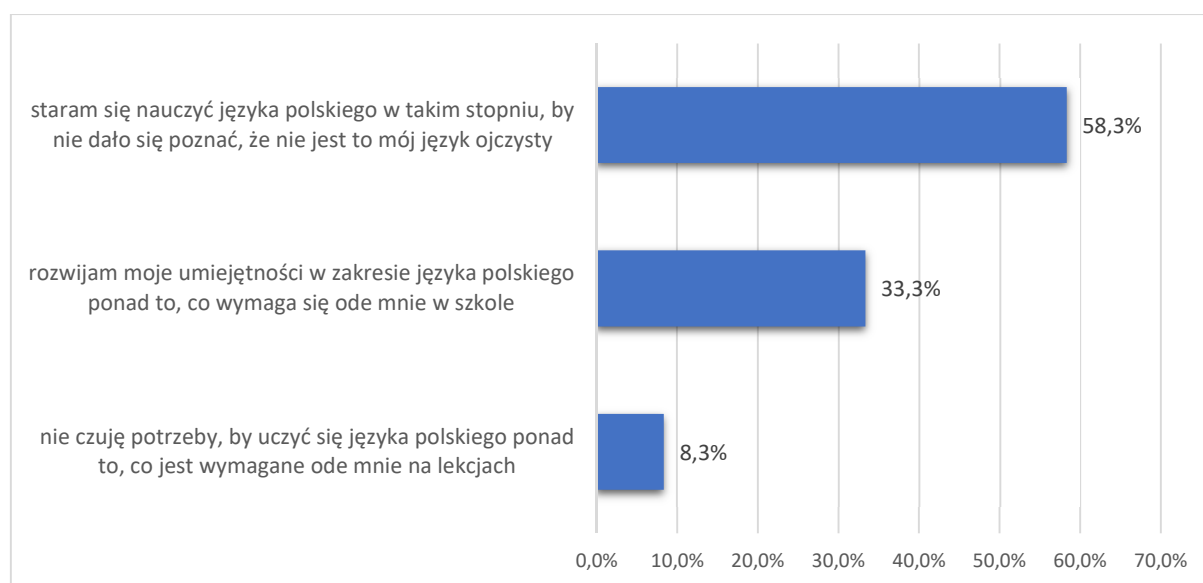
Nauczyciele jako mediatorzy: Nauczyciele mogą odgrywać kluczową rolę w mediacji i promowaniu zrozumienia międzykulturowego. Ich bardziej zrównoważone oceny sugerują, że mogą być efektywnymi mediatorami w procesie integracji uczniów z różnych kultur.

Potrzeba programów integracyjnych: Niskie oceny niektórych cech przez uczniów polskich wskazują na potrzebę wprowadzenia programów, które promują zrozumienie i akceptację różnorodności kulturowej. Programy te mogą pomóc w budowaniu pozytywnych relacji między uczniami polskimi a ukraińskimi. Synteza ta podkreśla potrzebę zintegrowanego podejścia do budowania inkluzyjnego środowiska szkolnego, które będzie wspierać wzajemne zrozumienie i akceptację między uczniami z różnych kultur.

Odnosząc się więc do hipotez - „Uczniowie z Ukrainy postrzegają innych uczniów z Ukrainy w sposób pozytywny” – hipoteza została potwierdzona, samoocena uczniów z Ukrainy jest wyższa niż wyniki w pozostałych grupach. Natomiast hipoteza „Nie ma różnic jeśli chodzi o postrzeganie uczniów z Ukrainy i z Polski” została odrzucona – różnice w przypisywaniu cech są tu dosyć istotne.

5.4 Nauka języka polskiego

W ramach problematyki dotyczącej postaw znalazła się jeszcze kwesta związana z nauką przez uczniów z Ukrainy języka polskiego, konkretnie ich stosunku do nauki.

Rycina 54. Stosunek uczniów z Ukrainy do nauki języka polskiego

Źródło: badania własne; n=36.

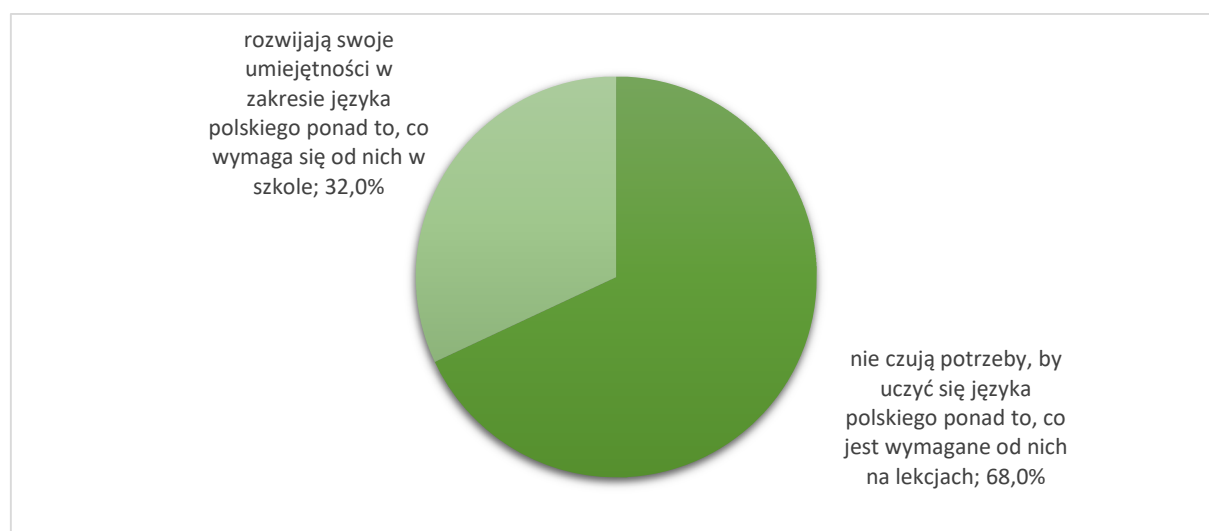
Analiza danych wskazuje na to, że większość (58%) uczniów z Ukrainy bardzo poważnie traktuje naukę języka polskiego – deklarują iż chcą osiągnąć taki poziom jego opanowania, by nie można było rozpoznać że posługują się językiem dla nich obcym. Co trzeci uczeń deklaruje, że rozwija swoje umiejętności językowe w większym stopniu, niż wymaga od niego szkoła, a 8% twierdzi, że w tym zakresie nie realizuje nic więcej, co jest od nich wymagane w szkole. Żaden z badanych w tej grupie nie stwierdził, że nie chce się uczyć języka polskiego.

Tabela 38. Stosunek uczniów z Ukrainy do nauki języka polskiego a grupy badanych

Stosunek uczniów z Ukrainy do nauki języka polskiego	Grupa badana:		
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy
w ogóle nie chcą uczyć się języka polskiego	-	2,2%	15,8%
nie czują potrzeby, by uczyć się języka polskiego ponad to, co jest wymagane od nich na lekcjach	8,3%	28,3%	34,9%
rozwijają umiejętności w zakresie języka polskiego ponad to, co wymaga się w szkole	33,3%	30,4%	39,8%
starają się nauczyć języka polskiego w takim stopniu, by nie dało się poznać, że nie jest to ich język ojczysty	58,3%	39,1%	9,5%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284
Istotność statystyczna	Chi-kwadrat $\chi^2 = 74,5917$, $df = 6$, $p = ,000000$		

Źródło: badania własne, $n = 219$.

Test chi-kwadrat wykazał statystycznie istotne związki między rozkładami odpowiedzi a danymi dotyczącymi przynależności do danej grupy badanych. Otóż, badani rodzice uczniów z Ukrainy mają inne zdanie na temat postaw ich dzieci wobec nauki języka polskiego, niż deklarują ukraińscy uczniowie. 2% badanych rodziców stwierdziło, że ich dzieci w ogóle nie chcą się uczyć języka polskiego. Kolejne 28% uważa, że ich dzieci uczą się języka polskiego jedynie w zakresie wymaganym przez szkołę. 30% rodziców uważa, że ich dzieci w nauce języka polskiego wykraczają ponad minimum szkolne, a 39% uważa, że dążą do maksymalnego opanowania języka polskiego. Dalej, zupełnie inne zdanie na temat podejścia ukraińskich uczniów do nauki języka polskiego mają polscy uczniowie. W tej grupie 16% badanych uważa, że uczniowie z Ukrainy w ogóle nie chcą się uczyć języka polskiego, 35% uważa, że ograniczają się do szkolnego minimum, a 40%, że chcą opanować język polski w stopniu wyższym, niż wymaga tego szkoła. Niecałe 10% badanych uważa, że uczniowie z Ukrainy dążą do perfekcyjnego opanowania języka polskiego.

Rycina 55. Stosunek uczniów z Ukrainy do nauki języka polskiego według nauczycieli

Źródło: badania własne; $n = 219$.

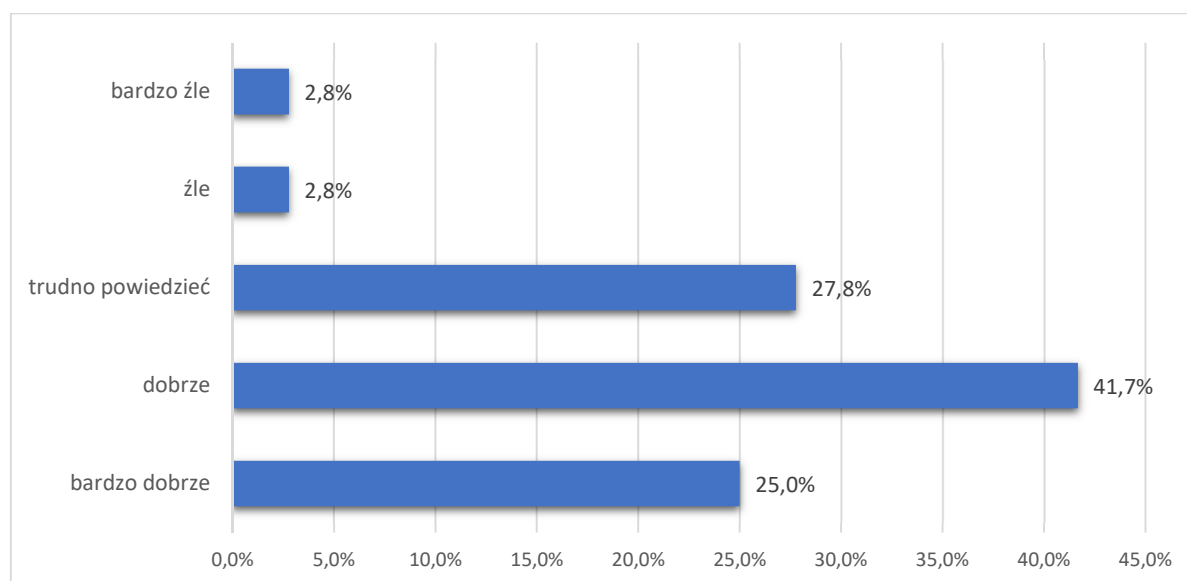
O podejściu uczniów z Ukrainy do nauki języka polskiego wypowiedzieli się także nauczyciele. W większości (68%) uważają, że ukraińscy uczniowie nie czują potrzeby uczenia się języka polskiego ponad to, co jest wymagane od nich na lekcjach. Innego zdania jest 32% badanych, którzy twierdzą, że ukraińscy uczniowie rozwijają swoje umiejętności w zakresie języka polskiego ponad to, co wymaga się od nich w szkole.

6. Rola nauczycieli w funkcjonowaniu uczniów z Ukrainy w środowisku szkolnym

Czwarty obszar problematyki badawczej to działania nauczycieli na rzecz prawidłowego funkcjonowania uczniów z Ukrainy w systemie szkolnictwa rzeszowskich szkół. Już w poprzednich rozdziałach opisywano wpływ nauczycieli na funkcjonowanie zarówno uczniów polskich jak i ukraińskich w nowej sytuacji pojawienia się emigrantów z życia społecznym mieszkańców Rzeszowa. W powyższych analizach rysował się obraz nauczyciela jako obiektywnego obserwatora czy też mentora. Ten obszar analizy został poświęcony pewnemu uzupełnieniu obrazu roli nauczyciela w funkcjonowaniu uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach.

6.1 Działania nauczycieli wobec uczniów z Ukrainy

Pierwsza kwestia poruszona w czwartym obszarze problematyki badawczej dotyczy opinii na temat całości działań podejmowanych przez nauczycieli wobec uczniów z Ukrainy. Weryfikowana będzie hipoteza w brzmieniu: (H4.1) „Uczniowie zarówno z Ukrainy i z Polski są zadowoleni z działań podejmowanych przez nauczycieli wobec uczniów z Ukrainy”.

Rycina 56. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy – w ocenie ukraińskich uczniów

Źródło: badania własne, n=36.

Uczniowie w większości dobrze oceniają wsparcie, jakie otrzymują ze strony nauczycieli (w tym, co czwarty uczeń ocenia je bardzo dobrze). 28% badanych nie była w stanie określić jednoznacznej oceny dla wsparcia. Niecałe 6% respondentów z tej grupy zaznaczyło odpowiedź źle bądź bardzo źle.

Tabela 39. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy a szkoła ukraińskich uczniów

Ocena wsparcia	Szkoła:	
	podstawowa	ponadpodstawowa
bardzo dobrze	21,1%	29,4%
dobrze	36,8%	47,1%
trudno powiedzieć	31,6%	23,5%
źle	5,3%	-
bardzo źle	5,3%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	19	17
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 2,47430$, $df=4$, $p=,649243$	

Źródło: badania własne; $n=36$.

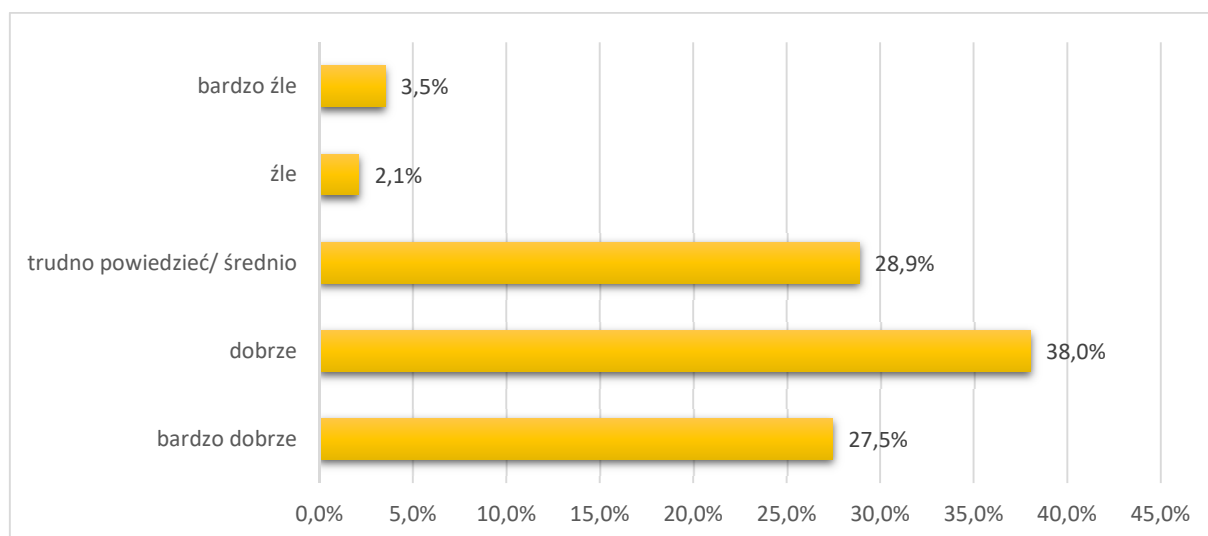
Analizując zestawienie ocen wsparcia z danymi dotyczącymi szkół uczniów z Ukrainy test chi-kwadrat nie wskazał statystycznie istotnych zależności (ze względu na zbyt niską próbę), zauważyć jednak można, że wyżej wsparcie nauczycieli oceniali uczniowie ze szkół ponadpodstawowych.

Tabela 40. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy a termin przyjazdu do Polski ukraińskich uczniów

Ocena wsparcia	Termin przyjazdu:	
	przed wojną	po wybuchu wojny
bardzo dobrze	33,3%	23,3%
dobrze	33,3%	43,3%
trudno powiedzieć	16,7%	30,0%
źle	-	3,3%
bardzo źle	16,7%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	6	30
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 0,2114200$, $df=4$, $p=,373603$	

Źródło: badania własne; $n=36$.

Nie ma związku między wysokością oceny wsparcia ze strony nauczycieli a terminem przyjazdu uczniów do Polski. Zauważyć można dziesięcioprocentową przewagę wskazań na najwyższe oceny w grupie uczniów przybyłych do Polski przed wojną (33% do 23%), ale w odsetkach wskazań na ocenę dobrą przewaga jest po stronie uczniów przybyłych do Polski po wybuchu wojny.

Rycina 57. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy – w ocenie polskich uczniów
Źródło: badania własne, n=284.

Bardzo podobnie jak uczniowie ukraińscy, wsparcie nauczycieli ocenili polscy uczniowie. 28% w tej grupie respondentów wsparcie oceniło bardzo dobrze, a kolejne 28% dobrze. Jednoznacznej oceny nie wskazało 29% respondentów. Oceny negatywne oscylowały wokół 6%. Uczniowie polscy więc nieco lepiej ocenili wsparcie nauczycieli udzielane uczniom z Ukrainy.

Tabela 41. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy dokonana przez polskich uczniów a poziom szkoły

Ocena wsparcia	Poziom szkoły:	
	podstawowa	ponadpodstawowa
bardzo dobrze	24,6%	35,6%
dobrze	39,3%	34,2%
trudno powiedzieć	31,3%	21,9%
źle	1,9%	2,7%
bardzo źle	2,8%	5,5%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	211	73
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 1,000735$ df=1 p=,31713	

Źródło: badania własne; n=284.

Nie ma statystycznie istotnego związku między oceną wsparcia ze strony nauczycieli a poziomem szkoły respondentów. Polscy uczniowie zarówno szkół podstawowych jak i ponadpodstawowych wypowiedzieli się na ten temat bardzo podobnie.

Tabela 42. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy dokonana przez polskich uczniów a poziom szkoły

Ocena wsparcia	Liczba uczniów z Ukrainy w klasie:		
	1	2-3	4 i więcej
bardzo dobrze	27,0%	26,1%	33,3%
dobrze	38,1%	41,2%	28,2%
trudno powiedzieć	27,8%	30,3%	28,2%
źle	2,4%	1,7%	2,6%
bardzo źle	4,8%	0,8%	7,7%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	126	119	39
Istotność statystyczna	chi-kwadrat $\chi^2 = 1,000735$ df=1 p=,31713		

Źródło: badania własne; n=284.

Wpływu na ocenę wsparcia nauczycieli nie ma też liczba uczniów z Ukrainy w klasach respondentów.

Hipoteza „Uczniowie zarówno z Ukrainy i z Polski są zadowoleni z działań podejmowanych przez nauczycieli wobec uczniów z Ukrainy” została więc potwierdzona – większość zarówno polskich i ukraińskich uczniów dobrze ocenia działania nauczycieli w zakresie wsparcia uczniów z Ukrainy.

Tabela 43. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy – według badanych grup

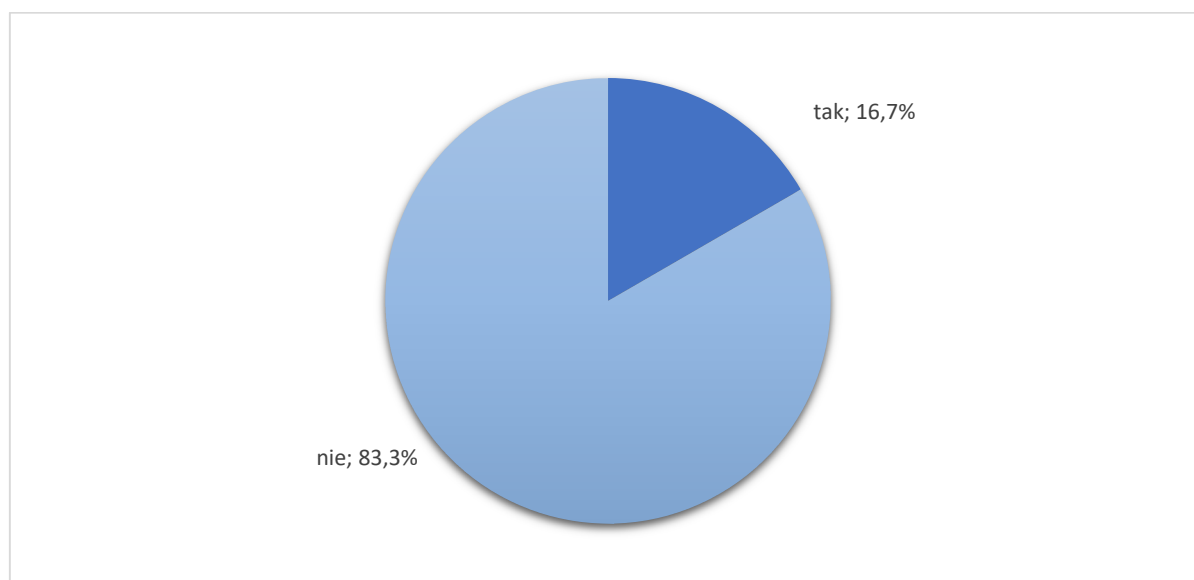
Ocena wsparcia	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
bardzo dobrze	25,0%	39,1%	27,5%	60,7%
dobrze	41,7%	41,3%	38,0%	33,8%
trudno powiedzieć	27,8%	17,4%	28,9%	5,5%
źle	2,8%	2,2%	2,1%	-
bardzo źle	2,8%	-	3,5%	-
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2 = 88,1387$, df=12, p=,000000			

Źródło: badania własne, n=585.

Statystycznie istotne zależności zostały wykazane w korelacjach danych dotyczących oceny wsparcia udzielanego przez nauczycieli uczniom z Ukrainy a grupom respondentów. Wyniki grup uczniowskich przeanalizowano już wyżej. Wyniki dla grup rodziców i nauczycieli różnią się w porównaniu z wynikami uczniów. Rodzice uczniów z Ukrainy oceniają działania nauczycieli wyżej. Zdecydowanie dominują tu wskazania na pozytywne oceny. Negatywnie działania te oceniło tylko 2% badanych w tej grupie. Najwyższy wskaźnik wysokich ocen wystąpił w grupie nauczycieli. Swoje działania najwyższą notą oceniło 61% badanych w tej grupie. Żaden z nauczycieli nie wydał tu złej oceny.

6.2 Potrzeby związane z dodatkowym wsparciem dla uczniów z Ukrainy

Ta część analiz dotyczących czwartego obszaru problematyki badawczej odnosi się do kwestii związanych ze spostrzeżeniami badanych, czy w ogóle i w jakim kierunku ma się rozwijać wsparcie dla ukraińskich uczniów. Pierwsza hipoteza z tej części brzmi: (H4.2) „Niezależnie od grupy badanych, respondenci zgłaszają potrzebę zwiększenia zakresu wsparcia nauczycieli na rzecz Uczniów z Ukrainy”.

Rycina 58. Dodatkowe oczekiwania uczniów z Ukrainy wobec nauczycieli

Źródło: badania własne, n=36.

Zdecydowana większość badanych uczniów z Ukrainy nie zgłosiła potrzeby zwiększania zakresu wsparcia udzielanego przez nauczycieli. Dodatkowe oczekiwania wobec pedagogów ma w tej kwestii 17% ukraińskich uczniów.

Tabela 44. Dodatkowe oczekiwania wobec nauczycieli w związku z funkcjonowaniem w systemie szkolnym uczniów z Ukrainy – według badanych grup

Potrzeba dodatkowego wsparcia	Badane grupy:			
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele
tak	16,7%	17,4%	46,1%	29,7%
nie	83,3%	82,6%	53,9%	70,3%
Ogółem (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Ogółem (n)	36	46	284	219
Istotność statystyczna	Chi kwadrat $\chi^2 = 29,2249$, $df=3$, $p=,000002$			

Źródło: badania własne, n=585.

Analizując zestawienie odpowiedzi dotyczących pytania o dodatkowe potrzeby wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy, okazuje się, że ukraińscy uczniowie mają tu najniższe wymagania. O statystycznie istotnych związkach między odpowiedziami a grupami badanych świadczy wynik testu chi-kwadrat. Badani rodzice uczniów z Ukrainy odpowiadali na to pytanie bardzo podobnie. W tej grupie 17% badanych dostrzega potrzebę dodatkowych działań wspierających. Zupełnie inny rozkład odpowiedzi pojawił się w grupie polskich uczniów – tu 46% badanych dostrzega potrzebę rozszerzenia wsparcia dla uczniów z Ukrainy. Sami nauczyciele także widzą takie potrzeby – odpowiedź twierdzącą wybrało 30% z nich.

W przypadku grupy uczniów polskich testy korelacji nie wykazały statystycznie istotnych związków między odpowiedziami na pytanie dotyczące potrzeby rozszerzenia wsparcia a poziomem szkoły czy liczbą uczniów z Ukrainy w klasie. Jedyny statystycznie istotny związek (chi-kwadrat $\chi^2 = 1,000735$ $df=1$ $p=,31713$) zachodzi w przypadku płci respondentów. Uczennice częściej niż uczniowie zgłaszały potrzebę dodatkowego wsparcia dla uczniów z Ukrainy.

W przypadku grupy nauczycieli także nie stwierdzono statystycznie istotnych związków między odpowiedziami na pytanie o wsparcie a innymi zmiennymi.

W przypadku hipotezy „Niezależnie od grupy badanych, respondenci zgłaszają potrzebę zwiększenia zakresu wsparcia nauczycieli na rzecz Uczniów z Ukrainy” jej weryfikacja jest dość problematyczna. Z jednej strony pojawiają się głosy dotyczące potrzeby poszerzenia zakresu wsparcia, lecz są one wyraźnie zależne od grupy respondentów.

Respondentów, którzy zaznaczyli potrzebę dodatkowego wsparcia ze strony nauczycieli, zapytano o obszary, które można rozwinąć, aby efektywnie podnieść poziom wsparcia dla uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach. W tym przypadku także wypowiadały się wszystkie grupy badanych.

Następna hipoteza w tym obszarze problematyki badawczej brzmi: (H4.3) „Zgłaszane zapotrzebowanie na działania jest różne w zależności od grupy respondentów”.

Na początek analiza rozkładu odpowiedzi na to pytanie udzielonych przez ukraińskich uczniów.

Rycina 59. Oczekiwania co do rodzajów wsparcia ze strony nauczycieli według ukraińskich uczniów
Źródło: badania własne, n=15, dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Z zestawienia danych dotyczących odpowiedzi na pytanie o możliwości podjęcia lub poprawy działań nauczycieli w kierunku wzmocnienia wsparcia dla uczniów z Ukrainy wynika, że sami ukraińscy uczniowie zwracają uwagę przede wszystkim na intensyfikację działań związanych z ich nauką. 67%

badanych wskazało potrzebę wsparcia w nauce języka polskiego. Również 67% wskazało potrzebę wsparcia w nauce (także tej samodzielnej w domu). Połowa odpowiadających na to pytanie wskazała potrzebę wsparcia emocjonalnego ze strony nauczycieli. 1/3 badanych oczekiwałaby także od nauczycieli rzetelnych informacji o sytuacji na Ukrainie. 33% badanych wskazało na rolę nauczycieli w budowaniu atmosfery zrozumienia i tolerancji dla różnic kulturowych. Żaden z uczniów nie wskazał, że oczekiwałby od nauczycieli dodatkowych działań w zakresie troski o jego samopoczucie. Jak pokazały już wcześniejsze analizy, poziom dobrego samopoczucia uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach jest dosyć wysoki.

Tabela 45. Opinia nt. rodzajów wsparcia, jakie powinni zaoferować uczniom z Ukrainy nauczyciele a badana grupa

Co mogliby zrobić lub poprawić nauczyciele aby uczniowie z Ukrainy czuli większe wsparcie z ich strony?	Badana grupa:				Istotność statystyczna
	uczniowie z Ukrainy	rodzice uczniów z Ukrainy	uczniowie Polacy	nauczyciele	
wsparcie w nauce/ odrabianiu pracy domowej	66,7%	75,0%	44,3%	47,7%	chi ² = 3,84954, df=3, p=0,2781
wsparcie w nauce języka polskiego	66,7%	37,5%	58,0%	63,1%	chi ² = 2,17423, df=3, p=0,5370
wsparcie emocjonalne	50,0%	37,5%	31,3%	64,6%	chi ² = 19,9696, df=3, p=0,0001
promowanie zrozumienia i akceptacji różnic kulturowych	33,3%	-	22,1%	61,5%	chi ² = 34,3949, df=3, p=0,0000
śledzenie wydarzeń w moim kraju i udzielanie mi rzetelnych informacji	33,3%	12,5%	11,5%	16,9%	chi ² = 3,07499, df=3, p=0,3802
troska o samopoczucie ucznia	-	12,5%	29,8%	44,6%	chi ² = 9,07801, df=3, p=0,0282
Ogółem (n)	6	8	131	65	

Źródło: badania własne, n=210, dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Analiza zgromadzonych wyników przeprowadzonego badania wykazała, że badane grupy różniły się od siebie w sposób istotny statystycznie pod względem opinii nt. trzech rodzajów wsparcia.

Jednak bazując wyłącznie na procentowych rozkładach odpowiedzi można zauważyć kilka trendów:

- Rodzice uczniów z Ukrainy częściej w stosunku do innych grup (75,0%) skupiają się na wsparciu ich dzieci w nauce.
- Według uczniów z Ukrainy najlepszym dla nich wsparciem byłaby pomoc w nauce/odrabianiu pracy domowej (66,7%), jak i zarówno wsparcie w nauce języka polskiego (66,7%).
- Takie samo zdanie w temacie wsparcia uczniów z Ukrainy jak oni sami mają uczniowie z Polski.
- W badanej grupie nauczycieli przeważały nieco odmienne opinie na temat form wsparcia, takie jak wsparcie emocjonalne (64,6%), wsparcie w nauce języka polskiego (63,1%), a także promowanie zrozumienia i akceptacji różnic kulturowych (61,5%).
- Wsparcie emocjonalne jest istotne przede wszystkim dla nauczycieli oraz uczniów z Ukrainy. Grupa rodziców i polskich uczniów relatywnie rzadziej wskazywała na ten aspekt.
- Wsparcie dla zrozumienia i akceptacji różnic kulturowych – ten aspekt był bardzo często wskazywany przez nauczycieli. Co ciekawe, rodzice w ogóle nie zwrócili na tę kwestię uwagi.
- Niedostrzegana zbyt przez nauczycieli, rodziców i polskich uczniów kwestia rzetelnych informacji dotyczącej sytuacji w Ukrainie okazuje się ważna dla 1/3 wypowiedzających się na temat dodatkowych potrzeb wsparcia uczniów z Ukrainy.
- Troska o samopoczucie uczniów z Ukrainy wydaje się być mało istotna dla grup ukraińskich. Na tę kwestię natomiast zwróciła uwagę prawie 1/3 badanych polskich uczniów i 45% nauczycieli.

Tabela 46. Opinia nauczycieli nt. rodzajów wsparcia, jakie powinni zaoferować uczniom z Ukrainy nauczyciele a poziom szkoły

Co mogliby zrobić lub poprawić nauczyciele aby uczniowie z Ukrainy czuli większe wsparcie z ich strony?	Poziom szkoły		Istotność statystyczna
	szkoła podstawowa	szkoła ponadpodstawowa	
wsparcie emocjonalne	80,8%	28,6%	$\chi^2=7,115$ $df=1$ $p=,008$
wsparcie w nauce/odrabianiu pracy domowej	53,8%	28,6%	$\chi^2=1,411$ $df=1$ $p=,235$
wsparcie w nauce języka polskiego	76,9%	57,1%	$\chi^2=1,088$ $df=1$ $p=,297$
troska o samopoczucie	46,2%	28,6%	$\chi^2=,698$ $df=1$ $p=,403$
promowanie zrozumienia i akceptacji różnic kulturowych	57,7%	57,1%	$\chi^2=,001$ $df=1$ $p=,979$
śledzenie wydarzeń na Ukrainie i udzielanie im rzetelnych informacji	15,4%	14,3%	$\chi^2=,005$ $df=1$ $p=,943$

Źródło: badania własne, $n=65$, dane nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli wybrać więcej niż jedną odpowiedź.

Wykonano korelacje danych dotyczących odpowiedzi nauczycieli na pytanie o rodzaje wsparcia z danymi dotyczącymi poziomu szkół. Testy nie wykazały statystycznej istotności w ramach zestawień tych zmiennych. W jednym tylko przypadku – wsparcie emocjonalne – pojawiła się statystycznie istotna zależność: dużo częściej na ten aspekt zwracali uwagę nauczyciele szkół podstawowych. Zapotrzebowanie na pozostałe formy wsparcia nie jest więc specyficzne i nie zależy od poziomu szkoły.

7. Uczniowie z Ukrainy w szkołach w Rzeszowie - na podstawie wywiadów pogłębionych

7.1 Perspektywa rodziców

Przeprowadzono w tej części badań 4 wywiady, 3 z rodzicami i 1 z opiekunem. Wszystkie wywiady były przeprowadzone na żywo. Respondenci, którzy zdecydowali się na rozmowę, z chęcią podchodzili do przeprowadzenia wywiadów, byli pozytywnie nastawieni, choć wystąpiły pewne obawy przed wywiadem z różnych przyczyn. Podobnie jak i podczas wypełnienia ankiet respondenci odpowiadali na pytania, które dotyczyły integracji szkolnej dzieci z Ukrainy, opowiadali o trudnościach z którymi się spotkali, a tak że oceniali miasto Rzeszów oraz mówili o komunikacji z nauczycielami w rzeszowskich szkołach podstawowych i średnich. Odpowiedzi na zadawane pytania dały możliwość poznania rzeczywistych reakcji, opinii, przekonań i postaw respondentów.

Wywiady były dobrze zorganizowane i przeprowadzone w dogodnym czasie oraz miejscu dla respondentów. Wszystkie rozmowy przebiegły zgodnie ze scenariuszem. Ogólne wrażenia z wywiadów są pozytywne. Wszyscy respondenci wykazali chęć do uczestnictwa, byli otwarci i zaangażowani w rozmowę, starali się udzielić rozbudowanych odpowiedzi, podkreślając ogólnie zadowalającą sytuację w szkole. Należy podkreślić, że rodzice niektórych z dzieci pochodzenia ukraińskiego przebywają na terytorium Ukrainy, a dzieci znajdują się w Polsce z opiekunami, co wpływa na ich stan psychiczny. Czasami wydawało się, że niektórzy respondenci starali się trzymać dystans, ze względu na zadawane pytania, z różnych powodów, prawdopodobnie to były obawy przed konsekwencjami po odpowiedzi dla ich dzieci. Pomimo różnic w kontekście i sytuacji, we wszystkich rozmowach były poruszane najważniejsze kwestie, dzięki temu możliwe było uzyskanie wartościowych wniosków i danych dla dalszej analizy.

Pierwszy blok pytań dotyczył integracji szkolnej uczniów z Ukrainy. Analizując cytaty dotyczące postrzegania uczniów z Ukrainy, można wyróżnić kilka istotnych obserwacji.

Rodzice wspominają, że ich dzieci miały trudności na początku, po przyjeździe do Polski. Barięą była nie tylko różnica językowa, ale także kulturowa adaptacja oraz brak przyjaciół. Niektóre dzieci miały również trudności zrozumienia niektórych przedmiotów szkolnych, szczególnie tych naukowych, ze względu na specjalistyczne słownictwo. Często mówili o tym, że nauka języka polskiego zajmuje czas i wymaga cierpliwości, niemniej jednak kontakt z polskimi rówieśnikami okazuje się dość ważny, gdyż to oni pomagają w nauce wymowy i konstruowaniu zdań. Respondenci wspominają, że ich dzieci zaczęły interesować się tematami lekcji i z czasem coraz bardziej angażują się w naukę. Obecnie, choć niektóre trudności nadal występują, dzieci wydają się coraz bardziej przystosowywane do nowego środowiska.

Należy podkreślić wieloznaczność drugiego cytatu, co wskazuje na relacje pomiędzy dziećmi, barierę językową, która istnieje i do tej pory, ale już w mniejszym stopniu, oraz przedstawia możliwe plany na przyszłość. Nie można nie wspomnieć tutaj o tym, że dzieci i młodzież z Ukrainy nadal przybywają do Polski przez skutki wojny, i to nadal powoduje potrzeby w zakresie kursów językowych oraz wsparcia od społeczeństwa.

„Teraz jest lepiej, ale na początku było bardzo trudno. Ponieważ język jest ważny, było trudno, dopóki dzieci się nie poznały, wszystko wymaga czasu.”

„(...) ale wśród Polaków w jego klasie są normalni, spokojni chłopcy, z którymi się komunikuje. Oczywiście istnieje bariera językowa, np. chce coś powiedzieć, ale czasami brakuje mu słów. I przez to niektórzy się nie odzywają, ale myślę, że im więcej czasu będzie tu, tym lepiej będzie rozmawiać.”

Rodzice również odpowiadali na pytania dotaczające trudności w komunikacji między dziećmi w szkole oraz o problemach z integracją w życiu społecznym.

Jeden z respondentów podkreśla, że nie słyszał o żadnych przypadkach zastraszania od dziecka w szkole. Uważa to za ważne i dodaje, że nie chciałby, aby jego dziecko doświadczało takich sytuacji. Mimo że nie ma zgłaszanych przypadków zastraszania, były konflikty między uczniami, szczególnie gdy do klasy przychodzi nowa osoba. Rodzice zauważają te konflikty, ale podkreślają, że obecnie są one rozwiązane.

„Nigdy nie słyszałem o żadnych konfliktach, zapytałem go, czy jest zastraszany. Nie mamy do czynienia z zastraszaniem, nie chciałbym tego, bo słyszałem różne historie od innych rodziców.”

„Nie pamiętam. Dużych nie było, może były jakieś małe, ale dziecko tego nie zgłaszało.”

„To były konflikty między chłopakami. Kiedy do klasy przychodzi ktoś nowy, chłopcy chcą go jakoś skrzywdzić, mi tak się wydaje. Ale teraz wszystko zostało rozwiązane.”

Rycina 60. Chmura tagów – funkcjonowanie uczniów z Ukrainy w środowisku szkolnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie WordItOut.

Sporządzona na podstawie wypowiedzi respondentów chmura tagów pokazuje pewne prawidłowości, w kwestii dominujących w wypowiedziach terminów:

Wsparcie: jest to największe słowo na wykresie, co sugeruje, że jest to kluczowy temat lub najczęściej wymieniany termin w analizie. Rodzice wypowiadają się na temat otrzymywanego wsparcia i potrzebnego wsparcia. Jest to najbardziej istotny aspekt tej części wywiadów.

Bariery: to słowo również pojawiało się bardzo często, co oznacza, że kwestie związane z barierami są istotnym zagadnieniem w zakresie funkcjonowania dzieci respondentów w środowisku szkolnym. Mowa tu głównie o barierach językowych czy kulturowych.

Koleżeństwo: to słowo jest również wyraźnie widoczne, co może sugerować, że relacje koleżeńskie są ważnym elementem funkcjonowania w życiu społecznym uczniów z Ukrainy.

Inne istotne terminy:

Dostępność, plany, aktywność, zaangażowanie: te terminy, choć rzadziej wymieniane, wciąż są dobrze widoczne w chmurze tagów, co sugeruje ich znaczenie w kontekście analizy.

Obawy, braki, poczucie tymczasowości: Te słowa również się wyróżniają, co może wskazywać na obszary, które są problematyczne lub wymagają dalszej uwagi. Poczucie tymczasowości pojawiało się już jako efekt analiz ilościowych w poprzednich rozdziałach. Tłumaczy to zarzucaną uczniom z Ukrainy pasywność czy wręcz niechęć do podejmowania aktywności np. podczas lekcji. Rodzice zwracali uwagę na kwestie niepewności tak sytuacji obecnej jak i przyszłości.

Kwestie konfliktowe: terminy takie jak konflikty i brak konfliktów pojawiały się w wypowiedziach badanych w równej liczbie. Badani mówili o konfliktach, ale najczęściej relacjonując opowieści innych rodziców. Sami utrzymywali, że ich dzieci sytuacje konfliktowe, czy sytuacje związane z atakami (werbalnymi i fizycznymi) na ich dziecko nie miały miejsca.

Ogólnie, analiza danego wykresu wskazuje na to, że kluczowymi tematami są wsparcie, bariery oraz relacje koleżeńskie, a także inne aspekty związane z zaangażowaniem, dostępnością, planami i obawami.

kursy językowe
od miasta
Wsparcie
od rodzica
materialne
psychologiczne

Rycina 61. Chmura tagów – potrzeby w zakresie wsparcia dla uczniów z Ukrainy

Źródło: *pracowanie własne na podstawie WordItOut.*

Dominujące terminy na wykresie:

Od rodzica: jest to największe na danym, co sugeruje, że wsparcie od rodzica jest najczęściej wymieniane i prawdopodobnie najważniejsze w kontekście analizy.

Psychologiczne: to słowo również jest często wymieniane, co oznacza, że wsparcie psychologiczne jest kluczowym i ważnym elementem funkcjonowania respondentów i ich dzieci w obecnej sytuacji.

Kursy językowe: wskazuje na znaczenie edukacji językowej, jako bardzo istotnej formy wsparcia.

Inne istotne terminy:

Wsparcie, materialne: Te słowa, choć mniejsze, są nadal widoczne, co sugeruje ich ważność w kontekście omawianego wsparcia.

Od miasta: Może wskazywać na wagę wsparcia ze strony władz miejskich lub lokalnych.

Analiza danego wykresu wskazuje na to, że kluczowymi aspektami omawianymi w badaniu są wsparcie od rodziców, pomoc psychologiczna oraz kursy językowe. Ważne są również wsparcie materialne oraz pomoc od lokalnych władz.

Drugi blok pytań w wywiadach był związany z postrzeganiem w szkole uczniów z Ukrainy w środowisku szkolnym. Wszyscy respondenci mówili o tym, że od szkoły mają wszystko, czego może potrzebować dziecko: zapewnienie książek, pomoc psychologiczną, kursy języka polskiego, inne zajęcia dodatkowe.

Pomimo pozytywnego postrzegania, respondenci zgłaszają pewne potrzeby. Wśród nich wymieniane są kursy językowe (a w zasadzie „więcej kursów językowych”), których niedobór jest odczuwany jako bariera w pogłębionej nauce języka polskiego. Chcieliby, aby takie kursy były bardziej dostępne, co ułatwiłoby integrację ich dzieci i umożliwiło im lepszą naukę języka. Na początku nauczania w szkole rodzice zauważyli pewne trudności swoich dzieci w przystosowaniu się do polskiego systemu oceniania, szczególnie w przypadku zmiany z systemu oceniania 12-stopniowego w Ukrainie na system sześciopunktowy w Polsce. Z czasem jednak przestało to być problemem.

Jednakże, pomimo tych trudności, dzieci są wspierane przez nauczycieli, którzy starają się im pomóc w zrozumieniu i przystosowaniu się do nowego systemu. Większość respondentów wspomina, że nauczyciele są pomocni i wyrozumiali wobec uczniów z Ukrainy, a wychowawcy klas odgrywają ważną rolę w ich wsparciu.

„Najważniejsze to całkowite przestawienie się na inny język, jest dla dziecka to dość trudne z psychologicznego punktu widzenia. To jak przeprowadzka na bezludną wyspę, gdzie ludzie nie zawsze chcą cię zrozumieć, bo nie rozumieją, a nawet jeśli rozumieją, to udają, że nie. Były takie przypadki, ale dostosowaliśmy się.”

„(...) do systemu 6-punktowego trzeba było się trochę przyzwyczaić, na początku wszystko było niezrozumiałe”

„Tak, chciałabym, aby przywrócono kursy językowe. Myślę, że gdyby istniały, byłoby łatwiej i lepiej dla dogłębnej nauki języka, byłoby to przydatne. Szkoła zapewnia książki, wszystkiego wystarcza. Chodził do szkoły sportowej, świetnej szkoły, pięknej.”

„Było dość spokojnie. Nie miałem żadnych większych problemów. Jego rodzice przygotowywali go, rozmawialiśmy z nimi o tym, planowaliśmy jego przyjazd. On i ja szybko się przyzwyczailiśmy, wszystko jest zrozumiałe.”

Brak akceptacji
Program
Językowe
Stres
Brak aktywności
Brak dostępności
Bariery

Rycina 62. Chmura tagów – integracja uczniów z Ukrainy

Źródło: opracowanie własne na podstawie WordItOut.

Chmura tagów ukazuje, że integracja szkolna uczniów z Ukrainy w Rzeszowie jest postrzegana w niektórych aspektach jako trudna i wymagająca podejmowania różnych działań. Największe wyrazy w chmurze to bariery "językowe", "program" i "stres". Sugeruje to, że uczniowie z Ukrainy napotykają na wiele przeszkód w integracji z polskim systemem edukacyjnym. Mogą to być bariery językowe, kulturowe, ale także brak odpowiedniego wsparcia ze strony szkoły i władz lokalnych. Sytuacja ta niewątpliwie wpływa na uczniów (ale i rodziców) stresująco. Wyrazy takie jak "brak akceptacji" są stosunkowo małe, co sugeruje, że uczniowie ci nie są dyskryminowani przez swoich rówieśników ani nauczycieli. Wyraz "program" sugeruje, że rodzice oczekują, by nauczyciele mogli dostosowywać program nauczania do potrzeb uczniów z Ukrainy. Ważne jest również, aby nauczyciele byli otwarci na różne kultury i byli w stanie zapewnić uczniom z Ukrainy odpowiednie wsparcie emocjonalne.

Integracja szkolna uczniów z Ukrainy w Rzeszowie jest wyzwaniem, ale jednocześnie stanowi dużą szansę dla miasta. Aby w pełni wykorzystać ten potencjał, miasto musi stworzyć uczniom z Ukrainy odpowiednie warunki do integracji i rozwoju. Nauczyciele odgrywają kluczową rolę w tym procesie i powinni być odpowiednio przygotowani do pracy z uczniami z różnym pochodzeniem kulturowym.

Kolejny blok dotyczył pytań związanych z komunikacją między dziećmi a nauczycielami oraz rodzicami a nauczycielami. Analiza wypowiedzi sugeruje, że istnieje ogólnie dobra komunikacja między dziećmi i rodzicami a nauczycielami. Wypowiedzi wskazują na różnorodność środków komunikacji, takich jak czat, strona internetowa, dziennik elektroniczny itp. Możliwość korzystania z różnych form komunikacji może przyczynić się do lepszego monitorowania i udostępniania informacji, co w wyniku daje większe zaangażowanie rodziców i uczniów w życie szkoły. Kilka razy podkreślali rodzice o chęci współpracy i pomocy ze strony nauczycieli, że oni gotowi iść na ustępstwa w konkretnych przypadkach.

Respondenci nie za bardzo chcieli opowiadać o problemach w komunikacji, ale widać było po zachowaniu przy wywiadzie, że jakiś problemy są, ale respondenci odpowiedzi nie udzielili. Czasami rodzice mogą odczuwać niepewność, chociaż większość nauczycieli wydają się dostępną i pomocną,

istnieją pojedyncze przypadki niemiłych nauczycieli, którzy mogą stanowić trudność zarówno dla dzieci, jak i ich rodziców.

„Przede wszystkim chcę powiedzieć, że są traktowani bardzo lojalnie. Wydaje się, że wszystko jest z umiarem. (...) stara się dobrze uczyć samodzielnie, ale wiele zależy od nauczyciela, jego stylu nauczania, tego, jak prowadzi przedmiot. Ogólnie starają się dobrze nauczyć.”

„Gdybyśmy znaleźli się w sytuacji, w której byśmy tego potrzebowali, myślę, że tak, mogłabym poprosić o pomoc, ale na razie staramy się radzić sobie sami.”

„...wychowawczyni klasy może do mnie zadzwonić w razie potrzeby. Mogę do niej zadzwonić, jeśli mam jakieś pytania, możemy porozmawiać o wszystkim, co ją lub mnie niepokoi.”

„...mamy chat, stronę internetową, dziennik elektroniczny, komunikację z nauczycielami, spotkania z rodzicami, ogólnie dobrze.”

Koleżeństwo Ukraińcy Dostępność nauczyciel Koleżeństwo Polacy

Rycina 63. Chmura tagów – komunikacja uczniów z Ukrainy z polskimi uczniami i nauczycielami
Źródło: opracowanie własne na podstawie WordItOut.

Na podstawie wykresu można stwierdzić, że integracja szkolna uczniów z Ukrainy w Rzeszowie jest postrzegana raczej pozytywnie. Przeważa termin „Koleżeństwo Polacy” – z analiz wypowiedzi wynika, że badani uważają, że uczniowie z Ukrainy są dobrze przyjmowani w polskich szkołach i mają dobry kontakt między sobą. Nauczyciele, którzy są dostępni dla tych dzieci, mogą dostrzegać w uczniach z Ukrainy potencjał do nauki, rozwoju i wniesienia pozytywnego wkładu w lokalną społeczność. Równie często pojawiający się termin „Dostępność nauczycieli” pozwala stwierdzić, że rodzice widzą wielkie wsparcie i pomoc ze strony nauczycieli w procesie integracji uczniów z Ukrainy z polskim systemem edukacyjnym. Pozytywne postrzeganie uczniów z Ukrainy może ułatwić im integrację z polskim społeczeństwem i budować pozytywne relacje z rówieśnikami i nauczycielami. Uczniowie ci mogą wzbogacić różnorodność kulturową miasta i przyczynić się do jego rozwoju gospodarczego.

Następny blok pytań dotyczył tego, jak dzieci oraz rodzice postrzegają miasto Rzeszów, adaptacji w tym mieście i związanym z tym trudnościami oraz ich planów na przyszłość. Rodzice wyrażają swoje zadowolenie z niektórych aspektów miasta, takich jak infrastruktura, czystość, bezpieczeństwo dla dzieci oraz dostępność kursów języka polskiego. Podkreślają również bliskość granicy z Ukrainą jako korzystny element, który ułatwia adaptację. Mimo pewnych pozytywnych cech miasta, rodzice sugerują, że Rzeszów może nie oferować dużej różnorodności atrakcji. Wydaje im się, że wszystko jest podobne, a wybór jest ograniczony. Dzieci wyrażają tęsknotę za domem i marzą o powrocie. Niektóre osoby mówią o tym, że wszystko będzie zależało od sytuacji wojennej.

Niektórzy rodzice zauważają zmianę w efektach uczenia się swoich dzieci po przyjeździe do Rzeszowa. Wspominają, że ich dzieci stają się coraz bardziej zainteresowane lekcjami i angażują się w naukę, co może być wynikiem wsparcia ze strony szkoły oraz stopniowej adaptacji do nowego środowiska. Ogólnie, rodzice są zadowoleni z poziomu edukacji w obecnej szkole swoich dzieci. Można tu dostrzec postrzeganie sytuacji pobytu w Rzeszowie na dwóch poziomach – pierwszy „życzeniowy”, na którym wyraźnie widać chęci gotowości powrotu do domu, „w razie zmiany sytuacji wojennej”. Drugi natomiast „realistyczny” to planowanie życia na emigracji, w tym w Rzeszowie.

„O nie, to bardzo piękne miasto. Kiedy przyjechałem, wcale mi się nie podobało, bo przeprowadziłem się z większego miasta, a czasami nie ma wystarczającej liczby atrakcji i rozrywek. Ogólnie rzecz biorąc, moje dziecko jest w nastroju do powrotu do domu, to trochę trudny moment. Kiedy tu przyjechaliśmy, chcieliśmy spróbować się dostosować i daliśmy sobie i naszemu synowi rok na to, ale w tej chwili wciąż marzy o tym, kiedy wróci do domu.”

„Lubimy to miasto, ale chcielibyśmy wrócić do domu.”

„Naprawdę lubię Rzeszów. Podoba mi się infrastruktura w mieście, te same ścieżki rowerowe, jest czysto, bezpiecznie dla dzieci. Wybraliśmy to miasto, ponieważ znajduje się blisko granicy z Ukrainą i jest wystarczająco i duże i kompaktowe jednocześnie.”

Europa
Rzeszów
Polska
Plany
Ukraina

Rycina 64. Chmura tagów – postrzeganie Rzeszowa

Źródło: opracowanie własne na podstawie WordItOut.

Na dzień dzisiejszy większość respondentów planuje, że ich dzieci pozostaną w Polsce na stałe. Znaczna część ukraińskich rodzin widzi w Rzeszowie długoterminową perspektywę dla siebie i swoich dzieci. Rodzice twierdzą, że uczniowie ukraińscy w rzeszowskich szkołach mają duży potencjał, aby pozytywnie wpłynąć na Rzeszów. Miasto powinno wspierać tych uczniów, aby mogli w pełni wykorzystać swój potencjał. To może oznaczać w oczach rodziców, że uczniowie ci są dobrze przyjmowani w polskich szkołach i mają możliwość nauki i rozwoju w komfortowych warunkach. Badani wypowiadając się także o innych sugeruje, że pewna liczba Ukraińców planuje powrót na Ukrainę po zakończeniu wojny. Część rodzin jest mocno przywiązana do swojej ojczyzny i planuje powrót do niej, gdy tylko będzie to możliwe. Natomiast są rodziny, które jeszcze są niezdecydowane co do swojej przyszłości. Znowu pojawia się tu wspomniany już wcześniej aspekt tymczasowości, wpływający na postawy i przekonania. Może to wynikać z różnych czynników, takich jak niepewność co do sytuacji na Ukrainie, trudności z adaptacją do życia w Polsce lub brak jasnych planów na przyszłość. Owe „plany” w tej części wywiadów były słowem kluczowym. Dalej „Rzeszów” i „Polska” były postrzegane w kontekście „Europy” i stawiane w opozycji do niepewnej sytuacji w Ukrainie, jako gwarancji stabilności.

Analiza przeprowadzonych wywiadów przynosi kilka istotnych wniosków:

1. Wywiady ujawniły zróżnicowane doświadczenia uczniów z Ukrainy oraz ich rodzin związane z procesem adaptacji i integracji w nowym środowisku szkolnym. Niektórzy z nich mieli trudności na początku, ale stopniowo przystosowywali się do nowych warunków.
2. Dostosowanie się uczniów z Ukrainy do nowego środowiska szkolnego wymagało czasu i różnego rodzaju wsparcia. Pomimo początkowych trudności, większość z nich stopniowo odnajduje się w nowych warunkach.
3. Istotną rolę w procesie adaptacji odegrała szkoła, która oferowała różnorodne formy wsparcia, takie jak kursy językowe, obecność tłumacza czy pomoc w nauce. Wsparcie ze strony nauczycieli oraz innych uczniów także było istotne dla sukcesu integracji.
4. Choć respondenci nie chcieli zbyt wiele mówić na temat ewentualnych problemów w komunikacji, można wnioskować, że niekiedy mogą odczuwać niepewność w tym obszarze. Niemniej jednak, różnorodność środków komunikacji oraz zaangażowanie ze strony nauczycieli stanowią solidną podstawę do dalszego budowania efektywnych relacji między szkołą a rodzinami uczniów z Ukrainy.
5. Ogólne wrażenia z wywiadów są pozytywne. Respondenci wydają się zadowoleni z poziomu edukacji w obecnej szkole i dostrzegają postępy w adaptacji swoich dzieci.
6. Istnieje potrzeba dalszej pracy nad niektórymi obszarami integracji uczniów z Ukrainy w szkole oraz potrzeba współpracy między szkołą a ich rodzinami. Identyfikacja obszarów do poprawy i kontynuacja wsparcia mogą przyczynić się do jeszcze lepszych rezultatów adaptacji i integracji.

Podsumowując, przeprowadzone wywiady dostarczyły cennych informacji na temat integracji uczniów z Ukrainy w szkole oraz współpracy między szkołą a rodzicami. Wskazują one zarówno na pozytywne aspekty procesu adaptacji, jak i na obszary, w których istnieje jeszcze miejsce na poprawę.

7.2 Perspektywa wychowawców

Jak już wcześniej zauważono, głos nauczycieli w niniejszym badaniu może być traktowany po-
niekąd jako opinia ekspercka. W wielu przypadkach nauczyciele wskazali szczegółowe analizy omawia-
nych kwestii, tak ze swojego punktu widzenia jak prezentowali zobiektywizowane analizy. Ta część ba-
dań więc jest niezwykle istotna dla zgłębienia całej istoty podjętej problematyki badawczej. Indywidu-
alne wywiady pogłębione z wychowawcami klas, w których uczą się uczniowie z Ukrainy wykazały zło-
żoność poruszanej problematyki, i wyjaśniły wyniki uzyskane w analizie danych ilościowych.

Rycina 65. Chmura tagów – ogólne rozważania dotyczące uczniów z Ukrainy
– w perspektywie nauczycieli

Źródło: opracowanie własne na podstawie WordItOut.

Pierwszą kwestią poruszaną w rozmowach z wychowawcami była aktywność na lekcjach. Z ba-
dań ankietowych wynika, że uczniowie są postrzegani jako mniej aktywni, w porównaniu z uczniami
polskimi. Wywiady dostarczyły wyjaśnienia tej sytuacji. Nauczyciele niemal jednogłośnie sygnalizowali,
że problem niskiej aktywności nie wynika ze specyfiku kulturowej czy niechęci do szkoły i nauki. To
kwestia bariery językowej, która jest stopniowo przełamywana, i związanej z nią bariery psychicznej, wy-
wołującej obawy dotyczące nieumiejętności wypowiedzania się w języku polskim, czy niezrozumienia
treści. Nauczyciele wskazują progres w nauce języka, a tym samym w podniesieniu aktywności
uczniów, wraz z długością ich pobytu w Polsce

*„Jeśli chodzi o tamten rok, młodzież była wycofana, była bariera językowa. Może nie do końca wszystko
rozumieli. Teraz jest dużo lepiej. Młodzież z Ukrainy angażuje się we wszystkie przedsięwzięcia”*

*„Jest to bardzo zróżnicowane [aktywność – przyp. autora]. Dzieci były bardzo zestresowane, trzeba było
od nich wyciągnąć tę aktywność czy inne formy zachowania. Natomiast z biegiem czasu, np. teraz więk-
szość tych dzieci jest aktywna. Są oczywiście też dzieci wycofane. (...) zmienia się struktura klasy, nie-
które dzieci odchodzą, niektóre dochodzą (...) nie można więc tego tak jednoznacznie powiedzieć”*

„Jest uczeń klasie, który jest bardzo aktywny, któremu się chce, są tacy w środku tabeli, a są tacy którzy dołączają. Na początku roku była chęć wykazania się (...). Patrząc z perspektywy kilku miesięcy obecności tych uczniów w szkole, część bardzo dobrze się wtopiła w nasze środowisko.”

„Kiedy dostałam wychowawstwo, to była taka zleпка dzieciaków które już były w Polsce i dzieci, które dojechały. Problem polegał na tym, że była bariera komunikacyjna. Problem komunikacji połączony ze strachem – pani mówi w innym języku, lekcje są w innym języku. Dzieci zostały wrzucona na głęboką wodę, nie były aktywne. To kwestia zaadaptowania się w nowym miejscu, czy ja [nauczyciel – przp. autora] jestem zagrożeniem (...). Z czasem jest lepiej”

„Przede wszystkim, różne dzieci, różne zachowania (...). Bariera językowa je dotyka. Dzieci siedzą spokojnie i słuchają na lekcji. Rzadko jest ta aktywność. Wydaje mi się, że to jest kwestia niezrozumienia.”

„Są niezbyt aktywni, może w tej chwili, troszkę próbują się uaktywnić. (...) wynika to jeszcze z bariery językowej. Pomimo, że uczniowie nabywają umiejętności posługiwania się językiem polskim, to chyba mają jednak taką wewnętrzną barierę przed taką spontaniczną mową.”

Analiza treści wyraźnie wskazuje wskazywanie przez respondentów na bariery, przede wszystkim językowe. Jeden z respondentów zwrócił uwagę na kwestie różnic w programach nauczania i zaległości w edukacji, jakie mają uczniowie z Ukrainy – w związku z koniecznością przerwania nauki w ukraińskich szkołach i przemieszczenia się na teren Polski – to był czas, w którym uczniowie nie chodzili do szkoły, zanim zostali wdrożeni w polski system edukacji, zaległości były już duże.

Aktywność zależy od zespołu klasowego, do którego należą oraz od ich indywidualnych predyspozycji. Są uczniowie aktywni i zamknięci, a także wycofani przez rodziców twierdzących, że wrócą na Ukrainę, stąd nie ma potrzeby wysilania się.

„Mówią – nie uczymy się, bo nam rodzice nie karzą, bo rodzice mówią, że wrócimy.”

Kolejny raz więc objawia się poczucie tymczasowości. Nauczyciele próbują przekonywać uczniów, że konturowanie nauki jest dla nich ważne, że budowa umiejętności komunikacyjnych jest dla nich ważna.

Nauczyciele podkreślają, że brak aktywności nie jest specyfiką uczniów z Ukrainy, poza faktem wspomnianych barier, to kwestia wychowania w domu, to także kwestie osobowości.

„Są zróżnicowani, wynika to, jak u polskich dzieci, z ich temperamentu.”

Kolejna kwestia, to relacje z polskimi uczniami. Z badań ankietowych wynika, że ukraińscy i polscy uczniowie wchodzi w relacje koleżeńskie, wykraczające poza mury szkoły. Z obserwacji nauczycieli wynika, że uczniowie polscy i ukraińscy wchodzi w relacje koleżeńskie, choć na pewno nie na takim poziomie, że można je nazwać przyjaźniami.

„Nie powiedziałbym, że się przyjaźnią. Są znajomymi. Młodzież ukraińska tworzy swoją grupę, młodzież polska swoją. Oczywiście, między sobą działają, nie są zamknięci, nie są hermetyczni. Ale trzymają się tych swoich grup.”

„Ale w większości, to co zauważamy nie tylko w mojej klasie, w innych klasach też: uczniowie z Ukrainy w miarę możliwości rozmawiają ze sobą w swoich grupkach po ukraińsku. Może to nie alienacja, ale wolą swoje środowisko.”

Wychowawcy zauważają tworzenie się „grupek”, jak podkreślają nie wyalienowanych, ale jednak skupiających uczniów ukraińskich i osobno uczniów polskich. Nie zmienia to faktu, że uczniowie polscy i ukraińscy siedzą razem w ławkach na lekcjach, a po lekcjach rozmawiają. W tej kwestii też pojawia się temat bariery językowej - uczniowie z Ukrainy swobodnie, między sobą rozmawiają po

ukraińsku. Oprócz tej łatwości komunikacyjnej, w grę wchodzi także różnice mentalne i różnice kulturowe.

„Mamy różną mentalność, nie ma się co oszukiwać mamy mentalność okropnie różną.”

Nauczyciele wspominają, że dzieci/młodzież ukraińska ma w sobie dużo agresji. Badani upatrują to zjawisko w następujących przyczynach: trauma wojenna ale i wychowanie. Ukraińcy nie boją się konsekwencji stosowania przemocy, są bardziej głośni niż uczniowie polscy, bardziej emocjonalni.

Kwestia separacji to także skutek tego, że uczniowie z Ukrainy przenoszą się często do innej szkoły, do innego miasta. Skład klasy często przez to zmienia się – odchodzą ci już poznani uczniowie, za chwilę pojawia się ktoś nowy.

Stosunki między dziećmi układają się różnie. Uczniowie spotykają się ze sobą poza szkołą – bawią się na podwórku, a nawet uczestniczą w sprzeczkach i bójkach, ale nie widzą w tym problemu i nadal się przyjaźnią. Wynika to w dużej mierze z modelu wychowania w rodzinie, jaki praktykowany jest na Ukrainie. Tam dzieci rozwiązują swoje problemy siłowo.

„W ubiegłym roku dużo tarcia w klasie miałem – młodzież z Ukrainy, młodzież polska – dochodziło między nimi do takich spięć.”

„Kolegują się. Czasem wynikają jakieś konflikty – między chłopcami. Chłopcy z Ukrainy chcą czasem zaistnieć.”

Nauczyciele podkreślają dużą rolę zajęć dodatkowych, podczas których integracja uczniów polskich i ukraińskich postępuje znacznie efektywniej.

„Są w różnych zespołach – mieszanych, to bardzo dobrze wpływa na ich integrację, koleżeństwo.”

„Kolegowanie się to wspólne zainteresowania, np. sport, pozalekcyjne zajęcia.”

Wychowawcy w większości nie mają wiedzy na temat koleżeńskich relacji pozaszkolnych uczniów z Ukrainy. Inni poruszają tematy funkcjonowania uczniów w środowisku społecznym Rzeszowa, np. podczas godzin wychowawczych.

„Z tego co wiem (...), na pytanie do uczniów – jak tam wasze życie w Rzeszowie? – część, większość spotyka się z koleżankami i kolegami jeszcze ze szkoły podstawowej gdzie razem chodzili, oczywiście w internecie, część już się wtapia w polskojęzyczne środowisko. Duża grupa szuka swoich poza zajęciami.”

„Dziewczynki wróciły na Ukrainę, ale nadal utrzymują kontakt z koleżankami z Polski”

brak aktywności
językowe
stres program
brak kontaktu z rodzicami

Rycina 66. Chmura tagów – bariery w funkcjonowaniu uczniów z Ukrainy
– w perspektywie nauczycieli

Źródło: opracowanie własne na podstawie WordItOut.

W zależności od sytuacji uczniowi z Ukrainy różnie się porozumiewają. Nowi uczniowie mówią głównie po ukraińsku między sobą, a na lekcji, z racji potrzeby, wypowiadają się łamaną polszczyzną. Jak czegoś nie rozumieją, dopytują się uczniów, którzy już opanowali język albo korzystają z translatorów/słowników. Jednak wraz z upływem czasu to porozumiewanie w języku polskim przebiega coraz lepiej, bo obcując na co dzień z uczniami polskimi, muszą jakoś się porozumieć. Między sobą, w swoich grupach rozmawiają w ojczystym języku. Nauczyciele podkreślają, że w ich klasach są uczniowie, którzy świetnie mówią po polsku i przejmują na siebie rolę tłumacza/pośrednika między Polakami (uczniami i nauczycielami) i uczniami z Ukrainy, którzy jeszcze nie opanowali języka polskiego. Problemy w komunikacji występują także między samymi uczniami z Ukrainy. Jak wspomniano już we wcześniejszych analizach, do Rzeszowa trafili przedstawiciele wszystkich regionów Ukrainy, a więc tych ukraińskojęzycznych jak i rosyjskojęzycznych.

Nauczyciele otrzymali wsparcie w postaci tłumaczy, którzy pracują wraz z nimi na lekcjach, pomagając w procesach komunikacyjnych.

Nauczyciele zgłaszają, że uczą się języka ukraińskiego (od uczniów, poprzez interakcje). Z jednej strony, żeby móc się łatwiej z tą nową grupą uczniów w szkole komunikować, z drugiej, jak zaznaczyła jedna z respondentek, aby pokazać uczniom, że ona też ma jakiś wkład w integrację klasy.

Informacje o nieporozumieniach między uczniami polskimi i ukraińskimi pojawiają się, ale nauczyciele podkreślają zgodnie, że nie są to duże konflikty. Co podkreślają badani, nie zaobserwowali konfliktów na tle narodowościowym, są to raczej konflikty związane z niedojrzałością młodych ludzi czy mechanizmami związanymi z zajmowaniem pozycji w grupie.

„Nie ma, powiedzmy, takich scysji, zaznaczę jakichś scysji narodowościowych, nie, nie, nie. Nic takiego nie istnieje, że my – oni.”

Inni jednak mówią o konfliktach, nie nazywając je narodowościowymi, ale bardziej politycznymi. Badani zaznaczają, że sytuacje takie wywołują najczęściej media, a młodzi, nie do końca jeszcze dojrzały a tym samym podatni na manipulacje ludzie, często traktują te tematy bardzo radykalnie.

„Sprawy dorosłych przenoszone na dzieci”

Na konflikty narodowościowe nauczyciele są bardzo wyczuleni. Sygnalizują, że bacznie śledzą komunikację klasową pod tym kątem, wyłapują od razu takie sytuacje i reagują. Zaznaczają, że mają one miejsce, ale są sporadyczne. Dużo częściej pojawiają się wcześniej już wspomniane płaszczyzny nieporozumień, czy kwestie sporów dotyczących rozgrywek sportowych (wśród chłopców). Jeśli chodzi o stronę prowokującą sytuacje konfliktowe na tle narodowościowym tu jest to zarówno strona polska jak i ukraińska.

Inna przyczyna konfliktu zgłaszana przez badanych, to postrzeganie uczniów z Ukrainy, jako tych lepiej traktowanych.

„Te konflikty, może w tym roku jest ich mniej. W tamtym roku zdarzały się, zdarzały się bardzo często. A to ze względu anto, że nasza młodzież uważała, że jest gorzej traktowana niż młodzież z Ukrainy ze względu na ta barierę językową – czy to na sprawdzianach, mogli korzystać z tłumacza, (...) nie tłumaczyli a wręcz z gotowych rzeczy przepisywali.”

Nauczyciele sygnalizują także kwestię różnicy wieku. W niektórych klasach uczniowie z Ukrainy są starsi od polskich uczniów. Nie rodzi to jednak sytuacji konfliktowych. Nauczyciele obserwują inne podejście do pewnych spraw uczniów starszych (czyli nieco bardziej dojrzałych).

Jako przyczyny konfliktów, nauczyciele często wskazują wiek, procesy dojrzewania. Wystarczy drobny pretekst do eskalacji agresji, głównie werbalnej. Początkowo były konflikty między polskimi

i ukraińskimi uczniami. Teraz są to nieporozumienia jak w każdej klasie, np. na linii dziewczynki – chłopcy.

Od nauczyciela Od rodzica
Od innych instytucji
Materialne
Tłumaczenie
Kursy językowe
Od miasta
Psychologiczne

Rycina 67. Chmura tagów – wsparcie uczniów z Ukrainy – w perspektywie nauczycieli

Źródło: opracowanie własne na podstawie WordItOut.

Respondentka zwróciła uwagę, że uczniowie z Ukrainy powinni być nauczani, nie polonizowani. Mają spełniać wymogi programowe – uczyć się języka polskiego, historii, ale z poszanowaniem ich języka, tradycji, kultury – na które polska szkoła też powinna zwracać uwagę.

Rodzaje wsparcia, jakie otrzymują do tej pory uczniowie z Ukrainy, są według nauczycieli wystarczające. Wspominali tu kwestie adaptacji językowej – lekcje języka polskiego, wsparcie w postaci tłumaczy. Inne wspomniane formy to pomoc materialna i dalej pomoc psychologiczna. Nauczyciele wspominają, że uczniowie w dużej części nie korzystali z pomocy językowej w formie lektoratów.

„Było pewne zapotrzebowanie ze strony młodzieży z Ukrainy. Myśmy pytali, czy potrzebują czegoś więcej, nie – mówili że to co jest, jest wystarczające.”

„Dużo tych rzeczy mają, choć z tego nie korzystają bo im się nie chce, bo oni są przyzwyczajeni, moim zdaniem, co poniektórzy, że mają wszystko pod nos. I to jest z jednej strony, moim zdaniem problem pokolenia, ale z drugiej strony też wychowania.”

Z wywiadów wynika, że uczniowie są zaopiekowani. Dotyczy to sfery zarówno materialnej jak i edukacyjnej. Nadal prowadzone są zajęcia językowe. Zapewnieni są nadal tłumacze, także dla potrzeb kontaktów z rodzicami. Jedni nauczyciele dostrzegają rolę Urzędu Miasta w kierowaniu wsparcia dla uczniów z Ukrainy. Byli jednak badani, którzy nie wiązali dotychczas udzielanego wsparcia z działaniami Urzędu Miasta.

Jedynie sfera emocjonalna wymaga dodatkowego wsparcia psychologa mówiącego w języku ukraińskim (chodzi tu głównie o dzieci, które straciły kogoś z rodziny lub ktoś został w kraju i nie radzą sobie z emocjami).

„To nie są dzieci, które przyjeżdżają, bo one mają ochotę tu być. One nie chcą tu być. I komunikują to bardzo głośno.”

Wsparcie psychologiczne jest bardzo istotne. Nie tylko ze szkoły, także od innych instytucji, np. NGO.

„Dziewczynka ciągle biega mi po kasie i ja wiem dlaczego biega – nie radzi sobie z emocjami. Jest dziewczynka, która się ciągle uśmiecha (...) ale to jest uśmiech dziecka zranionego (...) i za tym uśmiechem kryje się przemoc domowa plus trauma wojenna.”

Nauczyciele dostrzegają też brak wsparcia rodziców, którzy pracują po wiele godzin więc nie ma ich w domu. Wsparcie więc (psychologiczne) powinno dotyczyć całych rodzin.

„Psychologa mają za darmo, jedyne co, to muszą wygospodarować czas. A tego czasu nie mają, bo pracują po 14 godzin.”

Tutaj dochodzi też kwestia rodzin rozdzielonych. Ojcowie zostali na Ukrainie lub pojechali dalej za granicę do pracy, matki pracują (często ponad 8 godzin dziennie), więc dzieci pozostają same sobie.

Badani podkreślają rolę wychowawców, po pierwsze jako nauczycieli, ale momencie gdy mają „klasę ukraińską” to należy wykazać trochę więcej empatii. Wychowawcy pełnią bardzo ważną rolę w procesie adaptacji uczniów z Ukrainy. Muszą oni wziąć pod uwagę zróżnicowanie uczniów w klasie, ich specjalne wymagania (opinie i orzeczenia PPP) oraz uwzględnić w tym procesie potrzeby obcokrajowców, którzy często wymagają indywidualnego podejścia. Różnice kulturowe mają wpływ także na postrzeganie wychowania dzieci. Rolą więc wychowawcy są też nieraz rozmowy z rodzicami na temat wychowania dzieci według przyjętych w Polsce standardów (bez bicia, bez przemocy).

Nauczyciele zwracają uwagę na to, że Polska, w tym oświata, nie była przygotowana na to, żeby przyjąć taką falę emigracji. Na początku w szkołach był chaos. Według badanych szybko udało się wypracować w oświacie efektywne rozwiązania. Uczniowie z Ukrainy uczestniczą w programach przygotowawczych, po ich ukończeniu będą wchodzić w ogólny system nauczania.

Uczniowie przede wszystkim wymagają zindywidualizowania wymagań. Według nauczycieli jest potrzeba zredukowania treści nauczania dla uczniów z Ukrainy. Potrzeba jest także zaopatrzenia w odpowiednie pomoce dydaktyczne, takie jak materiały do pobrania dla ucznia i nauczyciela, np.: e-podręczniki w języku polskim i ukraińskim, karty pracy, aplikacje, lektury i ich opracowania w języku ukraińskim, dostosowane teksty, zadania, aplikacje, samouczki, nagrania video. Ponadto jest potrzeba zatrudnienia większej liczby tłumaczy (co najmniej jeden na klasę). Poza tym jest potrzeba też innych fachowców, którzy posługują się językiem ukraińskim. Chodzi tu o psychologów, którzy pomogliby uczniom w pokonywaniu trudności w natury psychicznej.

Rycina 68. Chmura tagów – plany życiowe uczniów z Ukrainy – w perspektywie nauczycieli
Źródło: opracowanie własne na podstawie WordItOut.

Wychowawcy rozmawiają z młodzieżą ukraińską o ich planach życiowych. Sami uczniowie nie wychodzą z inicjatywą takich rozmów, należy je inicjować, wtedy się otwierają i mówią o swoich planach. Z rozmów tych wynika, że nie mają oni zamiaru waracać na Ukrainę. Jeśli chcą wyjechać, to dalej na Zachód. Wielu traktuje Rzeszów jako poczekalnię, tymczasowe rozwiązanie. Jest też grupa uczniów, którzy deklarują chęć pozostania w Rzeszowie. Z rym maistem chęć wiązać swoją przyszłość edukacyjną czy zawodową.

„Pytałem ich: dobrze się czujecie? Chcecie zmienić szkołę? – Nie! Chcecie zmienić miasto? – Nie! Jest fajnie. Chcielibście wrócić na Ukrainę? – I tu było zawieszenie głosu i... zdecydowana większość odpowiedziała – nie.”

„Oni już wiążą przyszłość z Polską, z edukacją w Polsce. Chcą skończyć szkołę w Polsce – to takie ich pierwsze marzenie. I skończyć studia w Polsce. Co wam to daje? Polska jest w Unii Europejskiej – polska matura uznawana zagranicą. Myślę, że pobyt w naszym kraju daje im jakieś perspektywy na przyszłość.”

„Rzeszów w większości tak, z siedmiorga dwie osoby stwierdziły, że chcą wyjechać (...) W Rzeszowie jest spokojnie, wszędzie jest blisko.”

Młodszy uczniowie chcą wrócić na Ukrainę. Ich marzenia oscylują wokół dziecięcych planów związanych z wykonywaniem pewnych zawodów, ale cały czas podkreślają, że wrócą do domu.

„Cały czas jednak chcą wrócić do Ukrainy, więc na razie ich plany nie wiążą się z pobytem w Polsce”.

Jeśli chodzi o starszych uczniów, to nauczyciele nie widzą chęci powrotu na Ukrainę.

„Większość rzeczywiście widzi się w Polsce. Czy w Rzeszowie? Różne odpowiedzi słyszałam, ale na pewno w Polsce”.

Uczniowie rzadko angażują się w dodatkowe zajęcia, aczkolwiek są takie osoby, które uczestniczą w zajęciach sportowych. Bywa, że rezygnują z zajęć dodatkowych, które realizowali będąc na Ukrainie.

„Jedna z dziewczynek powiedziała mi, że jest akrobatką, ale nie znalazła takich zajęć w Rzeszowie, dlatego na nie chodzi.”

Poziom edukacji w Polsce i w Ukrainie różni się. Polski według nauczycieli jest niekoniecznie wyższy od ukraińskiego, to bardziej kwestia zrozumienia, stąd początkowo, mimo dostosowania wymagań, nauka sprawia uczniom dużą trudność, a wynika to głównie z bariery językowej. Po zaklimatyzowaniu się te różnice stopniowo zmniejszają się. Część nauczycieli nie mówi tu o wyższym poziomie, ale o innej podstawie programowej.

Gdy uczniowie z Ukrainy pojawili się w rzeszowskich szkołach, mieli spore zaległości, związane z ich losami życiowymi i przerwą w edukacji. Teraz te różnice już zanikają. Dużo zależy od potencjału i zaangażowania ucznia.

Pojawienie się uczniów znacząco wpłynęło na rzeczywistość szkolną polskiej szkoły. Zarówno jedna jak i druga strona mogła zdobyć nowe doświadczenie, uwrażliwiła uczniów, którzy stali się bardziej empatyczni i otwarci na krzywdę drugiego człowieka. Zawiązały się nowe przyjaźnie. Poza tym poznaliśmy nową kulturę i podzieliiliśmy się naszą. Uczniowie są włączani w różne uroczystości/apele, co przyczynia się do ich asymilacji.

Wychowawcy pełnią bardzo ważną rolę w procesie adaptacji uczniów z Ukrainy. Muszą oni wziąć pod uwagę zróżnicowanie uczniów w klasie, ich specjalne wymagania (opinie i orzeczenia PPP)

oraz uwzględnić w tym procesie potrzeby obcokrajowców, którzy często wymagają indywidualnego podejścia.

1. Aktywność uczniów zależy od ich temperamentu oraz sposobu wychowania.
2. Uczniowie, w klasach z większością Polaków, zaasymilowali się i nie mają problemu z przyjaciółmi. Uczniowie w klasie ukraińskiej trzymają się razem.
3. Konflikty w klasach polsko-ukraińskich zazwyczaj wynikają z różnego pochodzenia. W klasie z samymi uczniami z Ukrainy problem jest poważny, a dzieci nie radzą sobie z emocjami.
4. Wsparcie wciąż jest wymagane.
5. Różnice edukacyjne w klasach międzynarodowych wciąż występują, lecz w większości poziom się wyrównał.
6. Na początku zaangażowanie wsparcie było większe, teraz potrzeby się zmieniły.
7. Uczniowie Ukraińcy mocno wpływają na szkołę, a wychowawcy starają się, by ich obecność nie była problemem, a możliwością nauki o innej kulturze.
8. Brak jest czasu, by zająć się uczniem indywidualnie, mimo wyraźnej potrzeby.

Zakończenie

Przeprowadzone badania, tak w wymiarze ilościowym jak i jakościowym pozwoliły na weryfikację postawionych na etapie przygotowania procesu badawczego hipotez. Weryfikacja ta pozwoliła na stworzenie zbioru rekomendacji, które w założeniu przyczynią się do większego zrozumienia sytuacji uczniów ukraińskich w rzeszowskich szkołach oraz być może staną się bazą do podjęcia działań polepszających ich funkcjonowanie.

Obecnie szkoły zarówno podstawowe jak i ponadpodstawowe otrząsnęły się z pierwszego "szoku", a wypracowane w działaniu dobre praktyki są obecnie jedynie ulepszane i rozpowszechniane. W pierwszej fazie wdrażania uczniów ukraińskich w środowisko szkolne, czy szerzej, w społeczność Rzeszowa, realizowano wobec nich głównie wsparcie materialne i w zakresie nauki języka polskiego. Z czasem okazuje się, że wsparcie jest nadal potrzebne, ale już innego rodzaju. Nauczyciele często apelują o wsparcie psychologiczne – zarówno dla uczniów, jak i ich rodziców.

W perspektywie nauczycieli wyraźnie kluczowa jest integracja uczniów ukraińskich z polskimi, która jednak nie narusza tożsamości narodowej czy językowej tych pierwszych, a jednocześnie gwarantuje płynność procesu dydaktycznego uczniom polskim (nie może odbywać się kosztem polskich uczniów). Wymaga to wypracowania trudnego kompromisu, ponieważ uczniom ukraińskim towarzyszy "poczucie tymczasowości" (bardzo duża fluktuacja, wyjazdy jednych i przyjazdy innych, dzieci zmuszone są jechać za rodzicami, którzy decydują się na szukanie pracy czy lepszych w ich ocenie warunków bytowych). Co więcej - starsi uczniowie (szkoły ponadpodstawowe) często przebywają w Rzeszowie pod opieką osób trzecich, podczas gdy ich rodzice są w Ukrainie (lub innych krajach europejskich).

Nauczyciele wspominają o różnicach kulturowych (w tym w wychowaniu), które istotnie rzucają na funkcjonowanie uczniów ukraińskich w szkołach w Rzeszowie. Wspominano o samodzielnym rozwiązywaniu konfliktów przez uczniów, bez udziału nauczycieli, co stoi w sprzeczności z praktykowanym wzorcem w polskim szkolnictwie. Część uczniów ukraińskich doświadcza także problemów rodzinnych czy przemocy domowej, w związku z trudną sytuacją zawodową rodziców, stresem wojennym, poczuciem tymczasowości itd. Także w tym przypadku nauczyciele wskazują na pracę z uczniami, ale i rodzicami.

Różnice kulturowe czy mentalne są bardzo często wskazywane jako aspekt polaryzujący klasy z uczniami ukraińskimi. Różnice te nie mogą być zniwelowane w ciągu jednego czy dwóch lat. To proces złożony. Dodatkowo, pozostaje tu aspekt utrzymania tożsamości narodowej Ukraińców, by nie czuli się polonizowani i wyzuwani z własnej kultury.

Wśród różnych form wsparcia wspominano o zaangażowaniu np. rodziców dzieci polskich, organizacji pozarządowych, ale także UNICEF czy wsparciu samorządu gminnego w celu doposażenia szkół czy pokrycia kosztów dodatkowych etatów dla tłumaczy języka ukraińskiego i rosyjskiego. Pomimo tak dużych nakładów wsparcia kierowanych do szkół, niektórzy nauczyciele nie wiążą np. pojawienia się w ich klasie tłumacza z działalnością Urzędu Miasta. Warto więc wyraźniej zaznaczać źródła poszczególnych form wsparcia, by uświadomić nie tylko nauczycieli, ale całą społeczność Rzeszowa i społeczność ukraińską w Rzeszowie o zakresie inicjatyw pomocowych podejmowanych przez poszczególne instytucje. Takie działania sprawia podniesienie świadomości wśród nauczycieli, że szkoły nie są pozostawione same sobie w sytuacji dawania wsparcia uczniom w Ukrainy.

Ukraińscy uczniowie nie poruszają samodzielnie kwestii dalszych planów - młodszy i tak są uzależnieni od decyzji dorosłych opiekunów, starszym towarzyszy poczucie tymczasowości. Wątek powrotu do Ukrainy nie jest jednak powszechny. Wg spostrzeżeń nauczycieli częściej mówi się o pozostaniu w Polsce (w tym bardzo chętnie w Rzeszowie) czy wyjeździe do innych krajów Unii Europejskiej.

W związku z tym:

- konieczne jest dalsze wspieranie placówek edukacyjnych na terenie Rzeszowa w kwestii zwłaszcza przełamywania barier komunikacyjnych i językowych (etaty tłumaczy);

- ważne jest zapewnienie wsparcia psychologicznego potrzebującym uczniom, ale w pierwszej kolejności intensyfikacja diagnostyki i rozpoznania. Dodatkowe kursy z zakresu wsparcia dzieci i młodzieży w kryzysie mogą być oczekiwane przez nauczycieli (i procentować w przyszłości także w pracy z uczniami polskimi);

- być może warto przewidzieć upodmiotowienie rodziców i opiekunów prawnych uczniów ukraińskich, którzy pozostają obecnie bierni w kontakcie ze szkołą (w obawie przed zarzutem o niewdzięczność czy roszczeniowość). Tutaj bariera komunikacyjna jest większa niż w przypadku dzieci, a jednocześnie osoby te nie są przyzwyczajone do współpracy z placówkami edukacyjnymi. Coś na kształt dodatkowego przedstawiciela w radzie rodziców?

- trudno orzec, na ile jest to możliwe instytucjonalnie i formalnie, ale kwestia znacznej fluktuacji uczniów ukraińskich (często zmieniających miejsce zamieszkania, a więc i placówki edukacyjne) wymaga usystematyzowania i rozwiązania. Wydaje się, że obecnie jest to najpoważniejszy problem rzeszowskich szkół, głównie w perspektywie nauczycieli. Jednak wspomniane "poczucie tymczasowości" wpływa na perspektywę ukraińskich uczniów;

- zarówno rodzice, jak i dzieci ukraińskie powinny być dodatkowo wdrażane w ramy funkcjonowania polskich szkół, w tym przede wszystkim w obowiązujące sposoby rozwiązywania konfliktów rówieśniczych czy konflikty na linii uczeń-szkoła;

- wspomniane przez nauczycieli umiędzynarodowienie szkoły - jako efekt obecności uczniów obcokrajowców - może być instytucjonalizowane także w postaci dodatkowych zajęć przybliżających kulturę ukraińską. To może służyć upodmiotowieniu społeczności ukraińskiej z jednej strony, ale także lepszemu zrozumieniu ze strony polskich uczniów. Obecnie jest to kwestia indywidualnego zaangażowania konkretnych nauczycieli, aczkolwiek praktyki te przekładają się pozytywnie na codzienne relacje obu kategorii uczniów i lepsze funkcjonowanie uczniów ukraińskich w rzeszowskich szkołach w ogóle;

- pokazywanie potencjalnych ścieżek karier, przede wszystkim ukraińskim uczniom ze szkół ponadpodstawowych, co może przyczynić się do niwelowania poczucia tymczasowości, jeśli opcjonalne rozwiązania dotyczące ich przyszłości po zakończeniu szkoły nabiorą realny kierunek związany z kontynuacją edukacji czy wejściem na rynek pracy jeśli Urząd Miasta widzi w nich potencjał do rozwoju.

- podjęcie działań komunikacyjnych ukazujący zakres działań pomocowych Urzędu Miasta oraz innych instytucji zaangażowanych we wsparcie uczniów z Ukrainy w rzeszowskich szkołach. Jest to istotne po pierwsze, z punktu widzenia budowania świadomości społecznej w tym temacie, po drugie budowanie przekonania wśród nauczycieli, że we wspieraniu uczniów nie są sami.

Problematyka badawcza przyjęta w pierwszym etapie procesu badawczego była bardzo rozbudowana. Części hipotez nie udało się w pełni zweryfikować z uwagi na ograniczenia narzędziowe czy podejście respondentów. Dalej, w procesie analizy danych pojawiały się kolejne tezy, które mogą być podstawą do kontynuacji badań kwestii związanych z funkcjonowaniem przybyszów z Ukrainy w Rzeszowie – nie tylko w aspekcie młodzieży w placówkach dydaktycznych, ale w szerszym ogólnospołecznym wymiarze.

Bibliografia

- Baranowska A.S., *Bariery integracji uczniów cudzoziemskich ze środowiskiem szkolny*, Studia Edukacyjne 59/2020, s. 215-236.
- Bierzanek R., *Prawo międzynarodowe publiczne*, wyd. 7, Warszawa 2002.
- Crépon P., *Religie a wojna*, przeł. E. Burska, Gdańsk 1994.
- Góralczyk W., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, wyd. IX, Warszawa 2003.
- Jaworska D., Alieva K., Boryczko M., *Badania wśród uchodźców i przymusowych migrantów - rozważania metodyczne i etyczne*, Przegląd Socjologii Jakościowej, vol. 15, nr 2/2019, s. 202-227.
- Matuszewski P., Bieliński J., *Entuzjazm jako motywator działań pomocowych wobec uchodźców z Ukrainy: analiza związku między entuzjazmem a udzielaniem pomocy w modelu emocjonalnego wyboru* w *Kultura i Społeczeństwo* 3/2023, Polska Akademia Nauk, s. 91-119.
- Narkiewicz-Niedbalec E., Nowak B. M., Paprzycka E., *Zmiana społeczna – różnorodność podejść, problemów i perspektyw badawczych. Wprowadzenie*, Rocznik Lubuski, tom 46, cz. 2, 2020, s. 9-19.
- Paprzycka E., Post B., *Projektowanie procesu badawczego - możliwości oraz ograniczenia jakościowych i ilościowych strategii badań* [w:] *Nowe zjawiska społeczne i sposoby ich badania. Przykłady z praktyki badawczej*, red. Paprzycka Emilia, Post Barbara, Warszawa, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego SGGW w Warszawie, 2023, s. 249-283.
- Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 167 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 13 czerwca 2003 r. o udzielaniu cudzoziemcom ochrony na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1504).
- Zamojska E., *Inny jako obcy. Imigranci w polskim dyskursie publicznym i edukacyjnym*, Studia Edukacyjne nr 28/2013, s. 191-207.

Netografia:

- https://pl.wikipedia.org/wiki/Zarzuty_ludob%C3%B3jstwa_Ukrai%C5%84c%C3%B3w_podczas_rosyjskiej_inwazji_na_Ukrain%C4%99_w_2022_roku [data dostępu: 30.04.2024 r.]
- https://rebus.us.edu.pl/bitstream/20.500.12128/4221/1/Jankowska_Od_wojny_sprawiedliwej_do_wojny_usprawiedliwionej.pdf [data dostępu 01.05.2024 r.]
- <https://www.rp.pl/dyplomacja/art35764031-rosja-wetuje-projekt-rezolucji-rb-onz-ws-inwazji-na-ukraine-jest-izolowana> [data dostępu: 30.04.2024 r.]
- <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art37162301-rosja-zawetowala-rezolucje-rb-onz-potepiajaca-aneksje-ukrainskich-terytoriow> [data dostępu: 30.04.2024 r.]
- https://www.unic.un.org.pl/dla_mlodziemy/rezolucja.php [data dostępu: 30.04.2024 r.]
- <https://www.rp.pl/spoleczenstwo/art36144681-ukraincy-policzeni-populacja-rzeszowa-wzrosla-o-53-proc-warszawy-o-15-proc> [dostęp 14.04.2024 r.]

Spis tabel

	strona
Tabela 1. Samoocena pod względem ogólnej aktywności na zajęciach lekcyjnych a płeć uczniów z Ukrainy	29
Tabela 2. Samoocena pod względem ogólnej aktywności na zajęciach lekcyjnych a poziom szkoły - uczniowie z Ukrainy	29
Tabela 3. Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy a płeć respondentów	30
Tabela 4. Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy a wykształcenie respondentów	31
Tabela 5. Ocena aktywności swoich dzieci dokonana przez rodziców Uczniów z Ukrainy a klasa dziecka	31
Tabela 6. Skala bliskich relacji szkolnych Uczniów z Ukrainy a poziom szkoły	34
Tabela 7. Skala bliskich relacji szkolnych polskich uczniów a liczba uczniów z Ukrainy w klasie	35
Tabela 8. Opinie rodziców uczniów z Ukrainy na temat bliskich relacji szkolnych ich dzieci a klasy, do których chodzą dzieci	36
Tabela 9. Deklaracja chęci uczestnictwa w zajęciach dodatkowych a badana grupa	41
Tabela 10. Deklaracja chęci spotkań z Polakami/Ukraińcami a badana grupa	42
Tabela 11. Tematy rozmów uczniów z Ukrainy z polskimi koleżankami i kolegami z klasy a płeć uczniów	43
Tabela 12. Tematy rozmów uczniów z Ukrainy z polskimi koleżankami i kolegami z klasy a poziom szkoły	44
Tabela 13. Pomijanie pewnych tematów w rozmowach a badana grupa	45
Tabela 14. Tematy tabu w rozmowach a badana grupa	45
Tabela 15. Częstotliwość konfliktów między uczniami z Ukrainy – według badanych grup	50
Tabela 16. Częstotliwość konfliktów między polskimi uczniami – według badanych grup	50
Tabela 17. Częstotliwość konfliktów między ukraińskimi i polskimi uczniami – według badanych grup	51
Tabela 18. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy ze strony Polski – według badanych grup uczniów	58
Tabela 19. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy finansowej ze strony Polski – według rodziców i nauczycieli	58
Tabela 20. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy administracyjnej ze strony Polski – według rodziców i nauczycieli	59
Tabela 21. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy materialnej ze strony Polski – według rodziców i nauczycieli	59
Tabela 22. Ocena świadczonej dla osób z Ukrainy pomocy mentalnej ze strony Polski – według rodziców i nauczycieli	60
Tabela 23. Deklaracje związane z miejscem do życia a poziom szkoły – uczniowie z Ukrainy	61
Tabela 24. Deklaracje związane z miejscem do życia a płeć – uczniowie z Ukrainy	62
Tabela 25. Ocena dotychczasowych doświadczeń migracyjnych a termin przyjazdu do Polski – uczniowie z Ukrainy	64

Tabela 26. Ocena Rzeszowa jako miejsca do życia a termin przyjazdu do Polski – uczniowie z Ukrainy	65
Tabela 27. Ocena Rzeszowa jako miejsca do życia – według badanych grup	66
Tabela 28. Oceny aspektów postrzegania Rzeszowa	67
Tabela 29. Ocena bezpieczeństwa w związku z życiem w Rzeszowie – według badanych grup	68
Tabela 30. Ocena spełnienia potrzeb kulturalnych – według badanych grup	70
Tabela 31. Ocena spełnienia potrzeb rozrywkowych – według badanych grup	71
Tabela 32. Samopoczucie uczniów w rzeszowskich szkołach – według badanych grup	73
Tabela 33. Opinie na temat poziomu wiedzy uczniów polskich i ukraińskich – według badanych grup	74
Tabela 34. Opinie na temat poziomu edukacji w polskich i ukraińskich szkołach – według badanych grup	75
Tabela 35. Opinie na temat traktowania w szkole uczniów z Ukrainy – według badanych grup	76
Tabela 36. Ocena wpływu uczniów ukraińskich na proces dydaktyczny a liczba uczniów z Ukrainy w klasie	78
Tabela 37. Przypasowanie cech charakteru do uczniów z Ukrainy – według badanych grup	79
Tabela 38. Stosunek uczniów z Ukrainy do nauki języka polskiego a grupy badanych	81
Tabela 39. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy a szkoła ukraińskich uczniów	84
Tabela 40. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy a termin przyjazdu do Polski ukraińskich uczniów	84
Tabela 41. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy dokonana przez polskich uczniów a poziom szkoły	85
Tabela 42. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy dokonana przez polskich uczniów a poziom szkoły	86
Tabela 43. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy – według badanych grup	86
Tabela 44. Dodatkowe oczekiwania wobec nauczycieli w związku z funkcjonowaniem w systemie szkolnym uczniów z Ukrainy – według badanych grup	87
Tabela 45. Opinia nt. rodzajów wsparcia, jakie powinni zaoferować uczniom z Ukrainy nauczyciele a badana grupa	89
Tabela 46. Opinia nauczycieli nt. rodzajów wsparcia, jakie powinni zaoferować uczniom z Ukrainy nauczyciele a poziom szkoły	90

Spis rycin

	strona
Rycina 1. Mapa Polski przedstawiająca tereny, gdzie migrowała na początku eskalacji konfliktu zbrojnego ludność ukraińska na podstawie nadanych numerów PESEL osobom pochodzenia ukraińskiego na 1 tys. mieszkańców powiatu. Dane aktualne na dzień 12 lipca 2022 r.	11
Rycina 2. Rozkład prób badawczych	20
Rycina 3. Region, w którym mieszkali uczniowie z Ukrainy przed przyjazdem do Polski	20
Rycina 4. Termin przyjazdu do Polski uczniów z Ukrainy	21
Rycina 5. Poziom szkół, do których uczęszczają uczniowie z Ukrainy	21
Rycina 6. Płeć uczestników badań z grupy uczniów z Ukrainy	22
Rycina 7. Region, w którym mieszkali rodzice uczniów z Ukrainy przed przyjazdem do Polski	22
Rycina 8. Termin przyjazdu do Polski rodziców uczniów z Ukrainy	23
Rycina 9. Klasy, do jakich uczęszczają dzieci rodziców Uczniów z Ukrainy	23
Rycina 10. Płeć uczestników badań z grupy rodziców uczniów z Ukrainy	24
Rycina 11. Wiek uczestników badań z grupy rodziców uczniów z Ukrainy	24
Rycina 12. Wykształcenie uczestników badań z grupy rodziców uczniów z Ukrainy	25
Rycina 13. Poziom szkół, do których uczęszczają polscy uczniowie	25
Rycina 14. Liczba uczniów z Ukrainy w klasach, do których uczęszczają polscy uczniowie	26
Rycina 15. Klasy, w których pracują badani nauczyciele	26
Rycina 16. Średnia liczba uczniów z Ukrainy w klasach, w których pracują badani nauczyciele	27
Rycina 17. Ocena własnej aktywności podczas zajęć lekcyjnych – uczniowie z Ukrainy	28
Rycina 18. Porównanie rozkładu samooceny aktywności lekcyjnej uczniów z Ukrainy i rodziców	30
Rycina 19. Porównanie rozkładu oceny aktywności lekcyjnej uczniów z Ukrainy dokonanej przez polskich uczniów oraz nauczycieli	32
Rycina 20. Skala bliskich relacji szkolnych uczniów z Ukrainy	33
Rycina 21. Skala bliskich relacji szkolnych polskich uczniów	34
Rycina 22. Opinie rodziców uczniów z Ukrainy na temat bliskich relacji szkolnych ich dzieci	36
Rycina 23. Porównanie skali relacji szkolnych i pozaszkolnych uczniów z Ukrainy	37
Rycina 24. Porównanie skali relacji szkolnych i pozaszkolnych polskich uczniów	38
Rycina 25. Porównanie opinii rodziców uczniów z Ukrainy dotyczących relacji szkolnych i pozaszkolnych ich dzieci	38
Rycina 26. Pozaszkolne formy spotkań polskich i ukraińskich uczniów	39
Rycina 27. Pozaszkolne formy spotkań uczniów z Ukrainy według rodziców	40
Rycina 28. Tematy rozmów uczniów z Ukrainy z polskimi uczniami	43
Rycina 29. Opinie nauczycieli dotyczące tematyki rozmów polskich uczniów z uczniami z Ukrainy	44
Rycina 30. Rozkład odpowiedzi dotyczących stosunku uczniów z Ukrainy do tezy: „W gronie Ukraińców posługujemy się językiem ukraińskim”	46
Rycina 31. Rozkład odpowiedzi dotyczących stosunku uczniów z Ukrainy do tezy: „Często zdarza mi się rozmawiać z Ukraińcami po ukraińsku, nawet jeżeli w gronie rozmówców są Polacy”	46
Rycina 32. Częstotliwość sytuacji konfliktowych w środowisku szkolnym według uczniów z Ukrainy	47
Rycina 33. Częstotliwość sytuacji konfliktowych w środowisku szkolnym według rodziców uczniów z Ukrainy	48

Rycina 34. Częstotliwość sytuacji konfliktowych w środowisku szkolnym według polskich uczniów	49
Rycina 36. Chmura tagów dla pytania otwartego o przyczyny nieporozumień – ukraińscy uczniowie	51
Rycina 37. Chmura tagów dla pytania otwartego o przyczyny nieporozumień – rodzice ukraińskich uczniów	52
Rycina 38. Chmura tagów dla pytania otwartego o przyczyny nieporozumień – polscy uczniowie	52
Rycina 39. Chmura tagów dla pytania otwartego o przyczyny nieporozumień – nauczyciele	54
Rycina 40. Czy różnice językowe to przyczyna trudności w komunikowaniu się	55
Rycina 41. Opinie na temat współpracy szkolnej – a grupy badanych	56
Rycina 42. Wiedza na temat wsparcia dla osób z Ukrainy ze strony Polski - uczniowie	57
Rycina 43. Plany związane z miejscem do życia uczniów z Ukrainy w przypadku zakończenia wojny	59
Rycina 44. Plany związane z miejscem do życia uczniów z Ukrainy w przypadku zakończenia wojny – wypowiedzi uczniów z Ukrainy i rodziców	62
Rycina 45. Plany związane z miejscem do życia uczniów z Ukrainy w przypadku zakończenia wojny – wypowiedzi polskich uczniów i nauczycieli	63
Rycina 46. Ocena dotychczasowych doświadczeń migracyjnych – uczniowie z Ukrainy i rodzice	64
Rycina 47. Ocena atrakcyjności Rzeszowa jako miejsca do życia – uczniowie z Ukrainy	65
Rycina 48. Ocena atrakcyjności Rzeszowa jako miejsca do życia – rodzice uczniów z Ukrainy	66
Rycina 49. Opinie nauczycieli na temat poczucia bezpieczeństwa uczniów z Ukrainy podczas pobytu w Rzeszowie	69
Rycina 50. Ogólne samopoczucie w szkole uczniów polskich i ukraińskich	72
Rycina 51. Opinie uczniów ukraińskich na temat procesu uczenia się wraz z polskimi uczniami	73
Rycina 52. Opinie na temat traktowania w szkole uczniów z Ukrainy – uczniowie ukraińscy i polscy	76
Rycina 53. Opinie nauczycieli na temat wpływu uczniów z Ukrainy na proces dydaktyczny w klasach	77
Rycina 54. Stosunek uczniów z Ukrainy do nauki języka polskiego	79
Rycina 55. Stosunek uczniów z Ukrainy do nauki języka polskiego według nauczycieli	81
Rycina 56. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy – w ocenie ukraińskich uczniów	83
Rycina 57. Ocena wsparcia nauczycieli dla uczniów z Ukrainy – w ocenie polskich uczniów	85
Rycina 58. Dodatkowe oczekiwania uczniów z Ukrainy wobec nauczycieli	87
Rycina 59. Oczekiwania co do rodzajów wsparcia ze strony nauczycieli według ukraińskich uczniów	88
Rycina 60. Chmura tagów – funkcjonowanie uczniów z Ukrainy w środowisku szkolnym	93
Rycina 61. Chmura tagów – potrzeby w zakresie wsparcia dla uczniów z Ukrainy	94
Rycina 63. Chmura tagów – komunikacja uczniów z Ukrainy z polskimi uczniami i nauczycielami	95
Rycina 64. Chmura tagów – postrzeganie Rzeszowa	98
Rycina 65. Chmura tagów – ogólne rozważania dotyczące uczniów z Ukrainy – w perspektywie nauczycieli	100
Rycina 66. Chmura tagów – bariery w funkcjonowaniu uczniów z Ukrainy – w perspektywie nauczycieli	102
Rycina 67. Chmura tagów – wsparcie uczniów z Ukrainy – w perspektywie nauczycieli	104
Rycina 68. Chmura tagów – plany życiowe uczniów z Ukrainy – w perspektywie nauczycieli	105

